

20

POSTAL

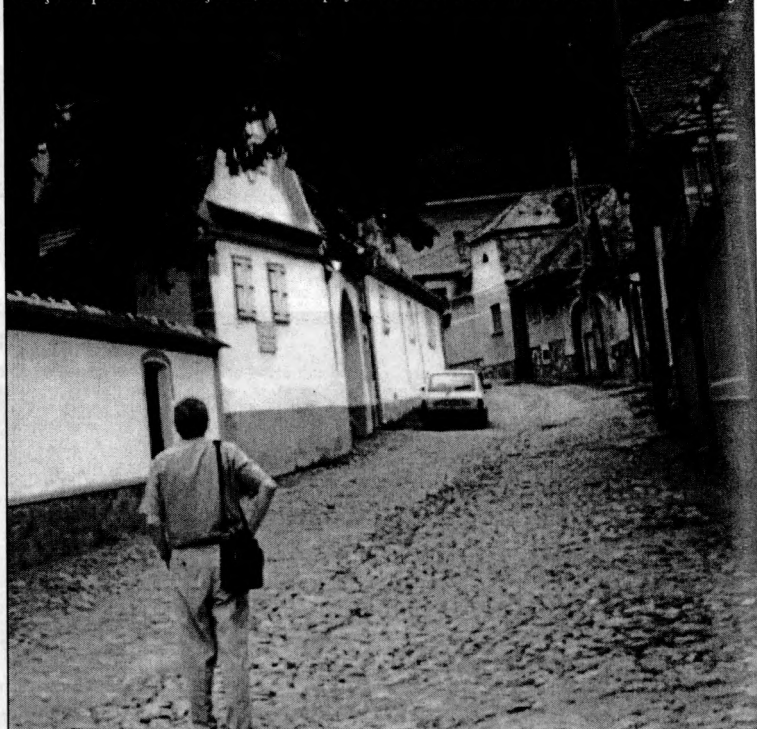

**nr. 6
(169)
2004**

Tudor Arghezi, Pomul cu păpuși

Revistă editată cu sprijinul financiar al **MINISTERULUI CULTURII ȘI CULTELOR**
și al **CONSILIULUI LOCAL CLUJ-NAPOCA**

Premiile Uniunii Scriitorilor din România – Filiala Cluj

Juriul, format din Petru Poantă, președinte, Adrian Popescu, Alexandru Vlad, Fodor Sandor, Szócs István, membri, și Adrian Grănescu, secretar, a acordat, în luna iunie 2004, următoarele premii:

Premiul pentru poezie

Nominalizați:

1. Marcel Mureșeanu, *Schimb de întineric*
2. George Vulturescu, *Stînci nuptiale*
3. Dumitru Cerna, *Dumica-tul de pelin*

Premiați:

George Vulturescu
Dumitru Cerna

Premiul pentru proză

Nominalizați:

1. Lucian Cristea, *Teroarea speranței*
2. Florentina Florescu, *Blestemul pietrei albe*
3. Vasile Rebreanu, *Legăți-vă centurile de siguranță*
4. Lucian Pop, *Vraja galbenă*
5. Dan Rebreanu, *Dumnezeu singur și femeia nimănui*

Premiați:

Lucian Cristea
Lucian Pop

Premiul pentru eseu

Nominalizați:

1. Marta Petreu, *Filosofia lui Caragiale*
2. Tudor Ionescu, *Știința sau arta traducerii*
3. Ștefan Borbély, *Mircea Eliade și „Cercul de grație”*
4. Anca Măniuțiu, *Carnavalul și ciurma*

Premiați:

Marta Petreu
Ștefan Borbély

Premiul „Mikó Ervin”:

Tudor Ionescu

Premiul „Cartimpex”:

Anca Măniuțiu

Premiul pentru critică

Nominalizați:

1. Mircea Braga, *Replieri interpretative*
2. Irina Petraș, *Cărțile deceniului X*
3. Teodor Tihan, *Ora cărților deschise*

Premiați:

Irina Petraș

Premiul pentru istorie literară

Nominalizați:

1. Rodica Marian, *Luna și sunetul cornului*

2. Constantin Cubleşan, *Eminescu în receptări critice*

Premiați:

Constantin Cubleşan

Premiul pentru literatură pentru copii și tineret

Nominalizați:

1. Maria Ioniță, *Drumul apei*
2. Doina Cetea, *Vremea lui Gelu*

Premiați:

Doina Cetea

Premiul pentru traduceri

Nominalizați:

1. Virgil Stanciu, pentru volumul Matei Călinescu, *A citi, a reciti*
2. Ștefan Damian, pentru traduceri din lirica italiană

Premiați:

Virgil Stanciu
Ștefan Damian

Premiul pentru debut

Nominalizați:

1. Mihaela Pușcaș, *O candelă în vană*
2. Oleg Garaz, *Contraideologii muzicale*
3. Vasile George Dâncu, *Biografia secretă*

4. Sânziana Mureșeanu, *Ultimele alge*

5. Ștefan Manasia, *Amazon*

Premiați:

Ștefan Manasia
Vasile George Dâncu

Premiul „Negoiță Irimie” (oferit de omul de afaceri Remus Pop): Sânziana Mureșeanu

Premiul „Mongolu”: Oleg Garaz

Premiul Centrului Cultural Francez: Ioana Bot

Premiul pentru literatură maghiară

Nominalizați:

1. Sigmond István, *Sărutul corbului*
2. Király László, *Umbra păsărilor*

Premiați:

Sigmond István
Király László

Premiul pentru debut:

Walasek Júlia, *Eseuri din istoria presei*

Revistele de cultură *Apostrof*, *Echinox*, *Helikon*, *Steaua*, *Tribuna* au primit câte o diplomă de excelență.

În 12 mai, revista *Steaua* și-a serbat 50 de ani de existență. Dorindu-i frumoasei reviste de înaltă tradiție viață lungă, semnalăm superbul volum apărut cu această ocazie: *Versuri „Steaua” 50. Cîntecul stelelor*, antologie de Aurel Rău și Adrian Popescu, Cluj-Napoca, Ed. Limes, 2004. Volumul este bilingv, poemele antologate fiind traduse de Ștefan Damian și Bruno Rombi – în limba italiană. În antologia *Stelei* sînt publicate poeme de Tudor Arghe-

zi, Emil Isac, George Bacovia, Lucian Blaga, Ion Vineanu, Adrian Maniu, Miron Radu Paraschivescu, Geo Dumitrescu, A.E. Baconsky, Victor Felea, Aurel Gurghianu, Aurel Rău, Petre Stoica, Leonida Neamțu, Teohar Mhadaș, Ion Brad, Virgil Nistor, Aurel Șorobetea, Adrian Popescu, Virgil Mihaiu, Marta Petreu, Constantin Cubleşan, Ruxandra Cesereanu, Ion Pop, Ion Cocora, Horia Bădescu, Dinu Flămând, Doina Cetea, Mircea Petean, Ion

Cristofor. Un „argument” al lui Aurel Rău și un eseu final al lui Adrian Popescu, despre „poetii steliști” încadrează în mod fericit antologia. Care e, într-adevăr, foarte frumoasă.

Apostrof

Coperta I:
fotografie de
MARTIN GRESLOU

Tudor Argheze

Pomul cu păpuși

Pentru că ați fost cuminți. Pentru că nu ați bătut azi toba cu vătraiele în fundul cazanului de rufe. Pentru că nu ați aruncat farfuriile pe geam. Pentru că nu ați rupt vârful de la toate creioanele, pe care le ascut o dată pe zi. Pentru că nu ați lăsat apa deschisă ca să înece casa. Pentru că nu mi-ați uns clantele cu dulceață. Pentru că nu mi-ați băgat cutia cu tutun în foc. Pentru că nu ați îndreptat ceasornicul cu ciocanul nici nu mi l-ați prăjit. Pentru că nu mi-ați fiert pantofii. Pentru că nu mi-ați scos nici un ochi și nici nu mi-ați croit hainele din nou, haidem să vă duc, haidem să mergem, dimpreună cu Grivei, scumpii mei copii, fetița tătușului și băiatul măicuții, afară, pe câmp.

Întâi, o să trecem prin buruieni amare, prin pături de pelin, prin horbota de mușetel cu nasturi galbeni, și când vom ieși puțin din grădina sălbatecă, picioarele vă vor miroși a Poala Maicii Domnului, prin care vom merge desculți, eu cu labele mele mari, voi cu călcâiele voastre, ca niște coltuce trandafirii. Să nu mă întrebați prea multe lucruri odată că mă încurc. Să nu fiți curioși să aflați de ce este pământul negru, iarba verde și cerul albastru, că nu știu deloc. O să ne iasă pasări înainte, rândunele ascuțite, vrăbii grăsulii și cioroi de-ăia marii. Tăceți

din gură, că nu știu pentru ce zboară și cum. Și să nu dați cu pietre în mine, că mă bag în iarbă, mă culc și nu mai merg, până ce fiecare din voi nu mă pupă de zece ori, unul pe o parte și celălalt pe alta, pe obraz, pe bărbie, pe muchile urechii și pe un ochi închis.

Ce spusei? A! mi-aduc aminte. Fiindcă ați fost cuminți o să mergem să vă arăt ceva, dincolo de apă și peste drum de moară, unde Moșul cu barba cât cânepa și cu sprincenile cât peria de haine macină toată ziua făină de cozonaci. Să nu faceți gură când trecem pe lângă moară, ca să nu iasă Moșul în prag și să ne amenințe cu degetul lui lung cât un băț cu măciulie; că dacă iese, eu o iau la fugă și ne prinde moșul din urmă și ne pune să-i facem perișoare de mălai pentru șoarecii morii, că are opt sute.

Când vom trece apa, o să vă iau în cârcă pe amândoi, unul călare pe umărul drept și altul pe stângul, ca să nu vă prindă racii de picioare și să vă gâdile subt talpă. O să vedeți în apă un prost mare cu doi copii în spinare aplecați pe iaz. Să nu mă întrebați cine sunt ăia. Și să nu râdeți de mine că mă pui jos în râu și trec apa de-a bușile cu voi și fac prin apă: coac, oacaca, coac, ca broscoiul ăla de colo, care și-a scos botul verde din apă ca să

credem că nu este el și să ne sperie.

O să vă arăt un pom în care cresc păpuși, din care pricină pomul se cheamă păpușoi, adică tată de păpuși. Păpușile astea n-au mamă, au numai tată, dar nici nu vă închipuiți ce mai tată au: cu 12 mustăți și 12 țăcălii de țăp, toate roșcovane: așa e neamul lor; de stat la soare mult s-a pîrlit. O să vă arăt o pădure care face păpuși îmbrăcate gata și încheiate la șapte cămeși albe, peste care tata lor a tras și un halat verde deschis. O să vedeți păpușile sculate în picioare pe pom și înfășurate în stihare.

O să vedeți păpușile cu părul roșu creț. Le luăm cu noi și le tundem și le schimbăm hainele: Pomul cu păpuși e un pom deștept, tot el face și mărgele galbene de chihlimbar pe care le mănâncă iepurii noaptea la lună.

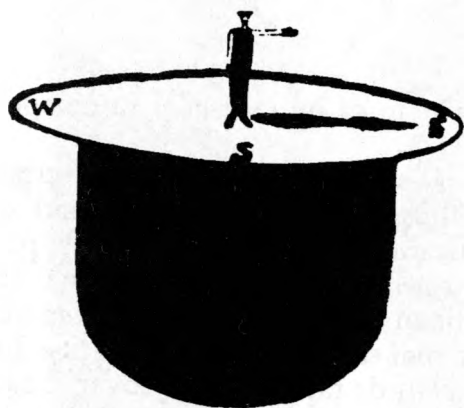
Asta e numai un petic din tot ce o să vă arăt. Dacă o vrea tătușu, și trebuie să vrea, că dacă nu, îl batem cu ciorapii măicuții, o să vă arăt o grămadă de lucruri, peste apă, peste deal și dincolo de locul unde bombăne albinele și mârâie ursul.

Din Cartea cu jucării

Cuprins

• ESTUAR		
Reîntoarcerea lui Zacharias Lichter	Laura Pavel	4
• CRONICA LITERARĂ		
Literatura ca acasă	Irina Petraș	6
Tradiția minoră	Ștefan Borbély	7
• ARHIVA „A”		
În căutarea Dicționarului... pierdut	Ion Vartic	8
• POEME		
Outside, ***, Reaching out	Vlad Mihai Moldovan	9
• COMENTARII CRITICE		
Cronica unui timp agitat	Ion Vlad	10
• ÎNTOARCEREA HULIGANULUI ÎN EUROPA		
Întoarcerea huliganului în Europa	Marta Petreu	11
• BALCANOLOGIE		
Proiecții necesare	Mircea Muthu	12
• DOSAR		
Memorii de închisoare (fragmente)	Nicolae Mărgineanu	13
• COMENTARII CRITICE		
Religie și globalizare. Diagnoze și soluții	Adriana Pop	17
•		
Hamlet-ul lui Vlad Mugur	Ion M. Tomuș	18
• EXEGEZA OPEREI LUI CREANGĂ		
Tehnica și viziunea narativă	Constantin Cubleşan	19
• ESEU		
Epistolă estivală despre Japonia	Michael Finkenthal	20
• ARHIVA „A”		
Scrisori către Petru Cărdu	I. Negoîtescu	21
•		
Pe strada Echinox-ului	Adrian Grănescu	22
• BIBLIOTECI ÎN AER LIBER		
Ieronim sleeping, Lilies for the bride, The eye itself is a lily, Maybe it isn't him, A dog	Ileana Mălăncioiu	24
(traducere de Eiléan Ní Chuilleanáin)		
Plato, Anastasia, Now, Light, protect me now, You, Flight, Ignatius' Song of Victory, Anastasia	Daniel Turcea	25
(traducere de Adam J. Sorkin și Monica Pillat)		
• VESTIAR		
Revista revistelor		26

estuar

Aflat la a doua lectură a aceluiași text, cititorul se plasează într-un timp special, „circular sau cvasi-mitic”, ajungând totodată – consideră Matei Călinescu, în *A citi, a reciti* – la o conștiință a existenței spațiale a operei, la o reprezentare a ei ca „peisaj”. Întreg peisajul care s-ar putea ivi, în schimb, în mintea cititorului la lectura și, apoi, la relectura odiseicului eseu al lui Matei Călinescu însuși, *Rereading*, îmi pare concentrat în imaginea hipnotică, întrucâtva numinoasă, a mirobolantului glob specular din *El Aleph* al lui Borges. Acesta e interpretat de critic drept o punere în abis a Cărții-lume, cu cititorul său potențial cu tot. Comentând uimitoarea propoziție borgesiană „Am văzut chipul tău...”, teoreticianul relecturii proiectează, hermeneutic, *sensul* atotcuprinzător al oglinzii textuale borgesiene, în timp ce se proiectează pe sine, ca cititor, în aceeași oglindă. Recursul la adjectivul posesiv la persoana a doua („chipul tău”) ar echivala, după Matei Călinescu, cu o epifanie, dată de șocul temporal al cititorului, care vede că a fost el însuși *văzut* deja, într-un ambivalent viitor-trecut al lecturii, de chiar ființa ficțiunii pe care o citește; el se vede absorbit, prin „strania gaură pronominală”, în oglinda infinită a *Aleph*-ului, care *devine însuși textul*.

Dacă mi-aș propune să descriu, de astă dată, peisajul mental pe care mi l-a indus relectura romanului-eseu al lui Matei Călinescu, *Viața și opiniile lui Zacharias Lichter* – roman pe cât de atipic, pe atât de celebru, provocând, între anul primei apariții, 1969, și 1973, anul autoexilării autorului, o adevărată „psihoză Zacharias Lichter” –, aș recurge la figura cercului. Ori, mai degrabă, a unui punct, devenit apoi, prin rotire, cerc central, care proliferază în alte și alte cercuri concentrice, etern rotitoare. Aș invoca, deci, tot o metapictură imaginară de tip *Aleph*, adică un „punct din spațiu care conține toate celelalte puncte”. Dar cum ar putea fi verificată această primă intuiție hermeneutică, așa încât să fie făcut lizibil, ori aproximat măcar, un anume *sens* al existenței circulare, aproape mistice, să-i spunem, a lui Zacharias Lichter?

Întrebarea hermeneutică pare a-și mușca în acest caz singură coada, ca miticul Ouroboros. Căci viziunile iluminatului

Reîntoarcerea lui Zacharias Lichter

Laura Pavel

Lichter stau mărturie pentru prezența eternă a flăcării lui Dumnezeu, care îl devoră, îl mântuie și, totodată, *ne* mântuie și pe noi, cititorii și temporarii săi prozești, de „strămtul joc al semnificațiilor”. De altfel, Lichter are doar vorbe de ocară pentru cei care tind să interpreteze agresiv o altă ființă și s-o *elucideze* – *horribile dictu* –, s-o închidă în categorii. Simptomati pentru acest păcat al suprainterpretării ar fi însuși „biograful” lui Lichter, sau personajul numit doctorul S., dedat cumplutului viciu al „elucidării”, amândoi propunându-și să ia în posesie misterul și inefabilul unui Altul, reducându-l astfel la propriile categorii și aservindu-și-l în chip dictatorial. Din acest moment, gestul lor este degrevat de orice conotație etică.

Aserțiunile lichteriene au în acest caz surprinzătoare afinități cu filosofia etică a responsabilității față de Celălalt a lui Emmanuel Lévinas, pentru care abandonul de sine în fața aproapelui și gestul de *recunoaștere* a alterității lui fundamentale în raport cu *eul* (cu interpretantul) ar trebui să înlocuiască abuzivul control cognitiv. Spaima de a fi apropiat cognitiv, deci de a fi *elucidat*, a evreului Lichter rezonază cu poziția morală de extracție iudeo-creștină a lui Lévinas, în măsura în care ambele presupun catastrofa, spectrul persecuției și al Holocaustului, drept condiții ontologice producătoare ale unei genuine vinovății și responsabilități etice: „A voi să elucidezi un om, oricine ar fi el, înseamnă – afirmă Zacharias Lichter – a voi să-l ucizi. Luciditatea poate acționa ca o forță vampirică în ordinea morală, ca un geniu al crimei”. Proza-eseu intitulată *Responsabilitate și libertate* este un straniu „cânt” al vinovăției asumate, moral, în numele întregii umanități, de *eul* care se autoflagelează în efigie pentru toate păcatele lumii: „Sunt contemporanul întregii istorii: vinovatul pentru declanșarea tuturor războaielor care au înșăngerat pământul; cel care a poruncit toate masacrele; [...] Eu sunt, mereu, în virtutea uriașei forțe palingenetice a răului, torționarul, inchizitorul, semnatarul tuturor condamnărilor la moarte [...]”. Postura christică îi este de asemenea proprie lui Lichter („eu însumi am fost *ales* – Dumnezeu m-a *ales* – ca să răspund de toate rățările trecute, prezente și viitoare ale semenilor mei”), deși filosofia sa preia sugestii ale AntiChristului nietzschean.

Fie că se lasă devorat de flacăra divină, fie că primește mistica revelație cultivându-și o privilegiată stare de *perplexitate*, sau purificându-se prin râsul cathartic, făptura lui Lichter se salvează, mai întâi, din „cumplita închisoare” a multitudinii de semnificații derizorii, impuse ei din afară, dar se și instituie, mai apoi, pe sine ca *sens* unic, indivizibil, încărcat de strălucirea Ideii neoplatonice. (Cioran, pe de altă parte, îl

numea pe inspiratorul lui Zacharias Lichter, mai exact pe Genu Ghelber, un „neant unic”). Existența profetului se învârtă, în ciuda aparentei sale negativități, în jurul unui *miez* de sens, revelat treptat de chiar propriul său mers dansant, inițiat, în cerc. Pentru ca intuiția inițială – moștenită de pe urma unei prime lecturi, mai degrabă ingenue – de a-mi reprezenta mental atemporalul destin lichterian ca unul circular să nu cadă, prin argumentare, în păcatul elucidării excesive și al hiperinterpretării, voi încerca doar să prelungesc câteva sugestii intertextuale cuprinse în chiar „opiniile” și păaniile cu tâlc ale profetului, prin care Lichter se autointerpretează.

În proza-eseu *Despre flacăra*, Zacharias Lichter evocă momentul în care, prăbușindu-se ca sub atingerea flăcării lui Dumnezeu, a avut sentimentul că s-ar afla într-o prăpastie fără fund, iar trecătorii, posibili prozești, au făcut în jurul lui un cerc amuzat. La rândul lui, studentul cu numele hoffmannian de Anselmus se învârtă „ca un flutur de noapte” în jurul ființei incandescente a lui Lichter. Iată o altă manifestare a nostalgiei *centrului* (transcendent, ca și immanent deopotrivă) la mistic-halucinatul Lichter, aflat, ca altă dată Ionescu cel din *Nu*, în postura de marionetă metafizică: „Aud flacăra lui Dumnezeu, o văd, simt arsura ei. Din mijlocul flăcării un glas îmi vorbește uneori: «Ești un titirez» – îmi strigă, și eu încep să mă învârtesc fluierând până cad pe jos amețit”. Imaginea cercului își asociază, și în microromanul călinescian, o metafizică a sa, așa cum permit să se înțeleagă nu doar sentințele, ci chiar deambulările aparent aleatorii ale „evreului rățăcitor” Zacharias Lichter. În fond, cercul este mai întâi (dacă e să recurgem la o referință arhicunoscută, și anume *Dictionarul de simboluri* al lui Jean Chevalier și Alain Gheerbrant) „un punct extins”, și, ca atare, „ține de perfecțiune”, printre proprietățile simbolice comune ale punctului și cercului numărându-se perfecțiunea, omogenitatea, absența distincției sau a împărțirii. Relația marginalitate vs. centralitate – tot o relație circulară, în ordinea paradoxului ontologic pe care îl întrupează profetul Lichter –, care implică subtextual raportul subversivitate ideologică vs. concesie, fie și inconștientă, făcută cenzurii politice a epocii antedecembriste a apariției cărții, îi este consubstanțială protagonistului: „Primul lucru pe care-l făcea, o dată pradă acestui «demon al deambulației», era să se îndepărteze de partea centrală a orașului”, fiindu-i în chip obscur teamă de ea și simțindu-se apăsător ca de un fel de blestem.

După ore sau zile în șir de plimbări neîntrerupte, susținute într-un ritm aproape mecanic, ca de somnambul, la un moment dat mersul la prima vedere dement

al lui Lichter își găsește, totuși, o centralitate a sa, profetul-filosof părăd să-și încercuiască, într-un fel de ritual hermeneutic, un anume *sens* transindividual, destinal, pogorât brusc asupra sa, însă nerevelat deocamdată și discipolilor lui: „...itinerariul lui devenea circular și silueta lui dădea ocol de zeci și sute de ori aceluiași locuri suburbane și sordide, ca și când i-ar fi fost cu neputință ieșirea din acel perimetru. Oamenii de prin împrejurimi nu puteau ca, într-un târziu, să nu remarce prezența lui bântuitoare ca o obsesie și încărcată; după ce cădea întunericul, de un sens ocult, straniu“. Alteori, lăsându-se în chip extatic devorat de flacăra lui Dumnezeu, profetul nu se sfiește să-și facă apariția în plin centru al orașului. Aici va practica cerșetoria ca pe un exercițiu de autoflagelare și asceză spirituală, având pe buze replica mucalit-umilă „Ajutați un biet metafizician“. Îndemnul cinic al acestui discipol al anticilor Diogene și Antistene ar putea fi, cred, parafrizat, prin filtrul cinismului cu iz suprarrealist al lui Jarry, ca „Ajutați un biet patafizician“.

Titlul excentricului eseu românesc al lui Matei Călinescu trimite, de altminteri, printre alte multe referințe livrești, organic integrate discursului lichterian la tot pasul, conștient sau nu, la romanul „neo-științific“ al lui Jarry, *Gestes et opinions du docteur Faustroll pataphysicien*. Tot un patafizician poate fi considerat și Lichter, a cărui metafizică *à rebours*, parodică, e, totuși, cât se poate de serioasă, axându-se pe paradoxul autoreferențialității. Câteva fraze – puneri în abis – ale microeseului intitulat *Despre minciună* par o transpunere a circularității nietzscheene adevăr-minciună, mai exact a tezei filosofului de la Sils-Maria după care adevărul n-ar fi decât un joc de forțe, o construcție metafizică, și, deci, invariabil mincinosă. În plus, ar putea fi identificată aici o referință, fie deliberată, fie provenită, să zicem, dintr-un „inconștient“ al prozei lui Matei Călinescu, la paradoxul logic al mincinosului, așa cum e acesta formalizat, de pildă, în importanta carte a lui Jon Barwise și John Etchemendy, *The Liar: An Essay on Truth and Circularity* (New York: Oxford University Press, 1989). Iată aserțiunile, paradoxal apofatice, ale lui Zacharias Lichter despre esența universală a *minciunii* lingvistice și ontologice deopotrivă: „Singura luciditate care ne rămâne e aceea că mințim fără întrerupere, că «spunem ceea ce nu este» spunând orice; și nu numai că mințim, ci și că *spunerea* ne minte, ne desființează, ne despoaie de ființă“. Și pentru că Zacharias Lichter terminase facultatea de filosofie – după cum ne informează „biograful“ său – cu o teză excepțională despre *Enneadele* lui Plotin, e firesc ca în eseuri să se întrevadă aluzii la sistemul cosmologic și etic neoplatonic, al Multiplului guvernat de Unu, de divinitatea definită ca *strălucire*: „Indivizibil, unu, adevărul tace, în-ființează tăcerea“. Lăsându-se, deci, vorbit de propria vorbire derizorie, adică de afirmația și de succesiva denegație sisifică de sine, individul ar uita, prin urmare, să se ridice, prin contemplatie, la revelația lui Unu, și nu ar face decât să își cultive o conștiință filosofică relativizantă și să participe, astfel, la „drama limbajului“.

Cele două versiuni ale clasicului paradox logic al mincinosului – „Propoziția dintre aceste ghilimele este falsă“, și, respectiv, „Eu mint“ –, dintre care prima se referă la metalimbaj, la arbitraritatea *spunerii* însăși, la propoziție ca fragment de limbaj, iar a doua la „sinele“ vorbitorului, întors în chip autoreferențial asupra sa însuși, se regăsesc întocmai în sentințele autoflagelante și autoanihilante ale profetului: „Tot ce spun“ – afirmă autonegându-se cinic Zacharias Lichter – „este minciună. *Da* este minciună și *nu* este minciună. Orice se poate spune despre orice este minciună. (...) Și – dacă admitem o ierarhie a minciunii – eu, Zacharias Lichter, sunt minciuna cea mai mare: căci maxima mea este: *mint*, deci *nu există*“. Argumentul prin care profetul se autodenunță și se reasumă apoi ca *minciună*, în virtutea unui *cogito* fatalmente lingvistic, deci înșelător, care neagă cartezianul *sum* în loc să-l instituie, este, previzibil, tot unul circular: „Destinul nostru e însă să vorbim, să vorbim, să vorbim – tăcerea însăși este un cuvânt la fel ca oricare altul“. Iar exorcizarea minciunii se face prin accederea la o ingenuă receptivitate, ba chiar la o aproape mistică credulitate și „idiotenie“ revelatorie în fața a tot ceea ce mimează adevărul. Tocmai această nostalgie metafizică a adevărului, nostalgie pe care o trăiesc înșelătorul și înșelatul deopotrivă, îi poate salva pe amândoi, până la urmă, de „ispita bănuielii“, a diabolice suspiciuni: „Da – spunea Zacharias Lichter –, nu pot lupta împotriva minciunii decât crezând, copilărește și până la capăt, în orice minciună, nemaîncercând să fac, practic, nici o deosebire între adevăr și minciună. Dar voi fi eu în stare să mă ridic la o asemenea înțelepciune?“.

Utopia lui Lichter e, la rândul ei, un fel de univers patafizic desăvârșit, o societate ideală, cum altfel decât „perfect circulară“, compusă din hoți și cerșetori, „hoții jefuindu-i perpetuu pe cerșetori (care și munciau, dar fără să fie plătiți), iar aceștia din urmă trăind din ce se îndurau hoții să le dea de pomană“ (vezi pasajul despre societatea circulară în *Amintiri în dialog*, antologat și la sfârșitul ediției a IV-a, „ediție definitivă“, a lui Zacharias Lichter, apărută la Polirom, în 2004). În mijlocul acestei utopii circulare, fie doborât la pământ de dogoarea divină, fie suspendat într-un copac, într-un interregnum al daimonilor, se află cine altul decât Zacharias Lichter, cel care se neagă pe sine, dar se și afirmă mereu, cu orgoliu cartezian, drept *sum*, drept subiect deplin, autosuficient: „Eu, Zacharias Lichter...“. După opinia lui Ștefan Borbély, în Lichter ar exista „o negativitate ce se depășește pe sine, care trimite, într-o primă instanță, la Zarathustra lui Nietzsche (dispunerea simetrică a vocalei *a* din ambele nume nu e întâmplătoare!), și-n a doua, la misticii medievali, pentru care răsul descătușat, hohotitor reprezenta limita absurdă, grotescă, a denegației de sine de tip satanic, unde începea calea regală a sfințeniei“ (vezi monografia consacrată de Ștefan Borbély lui Matei Călinescu, apărută la Editura Aula, în 2002). Asocierea lui Zacharias Lichter cu nietzscheanul profet al „amiezii“, Zarathustra, poate furniza o extrem de subtilă cheie hermeneutică, de natură să

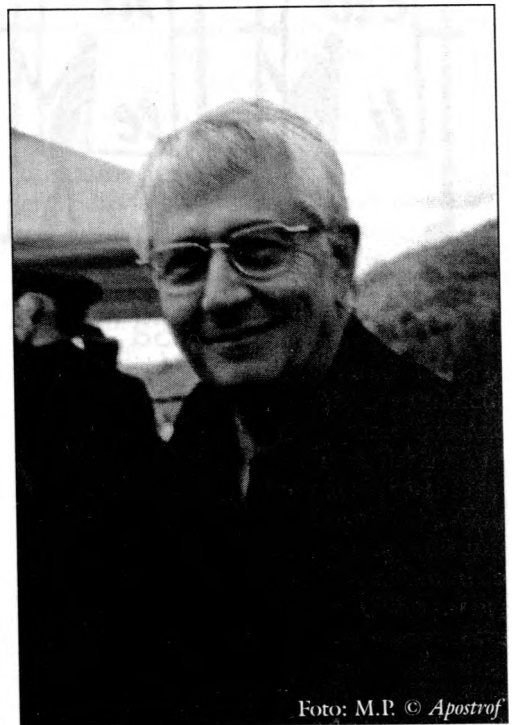
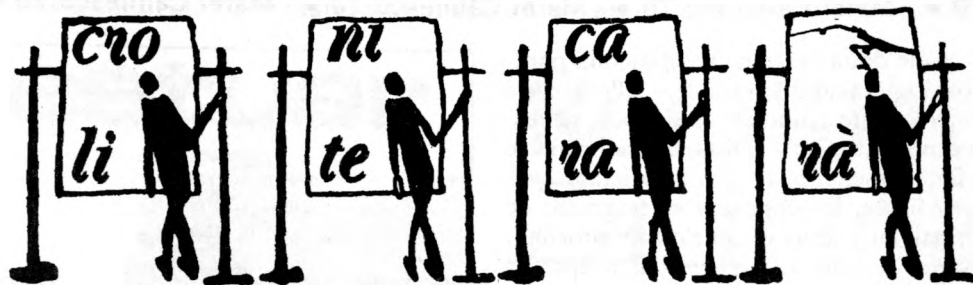

Foto: M.P. © Apostrof

traducă, în chip plauzibil, revelația sensului, sau măcar nostalgia unui sens, fie și unul deliberat intertextual, de dincolo de misterul intrinsec ființei lichteriene. Ocultul „biograf“ al profetului afirmă că singura libertate pe care Lichter și-o recunoaște este cea de a-și iubi destinul. Or, nietzscheanul *amor fati* presupunea tocmai a-ți iubi destinul în sensul de a ți-l crea, de a face ca *tot ce a fost să trebuiască să fie*. Încercuirea vieții în scopul de a o resemantiza ca *destin*, deci voința de putere ca voință de destin, este calea regală a lui Zarathustra. Ea apare ipostaziată și în Partea a treia din *Așa grăit-a Zarathustra*, prin gestul simbolic al păstorului, care se eliberează de șarpele intrat între fălcile lui mușcând capul acestui șarpe și desemnând, astfel, eterna reîntoarcere a Aceluiași.

Parabolele lichteriene, care presupun corespondențe intertextuale cu Nietzsche, sunt tot atâtea fragmente autonome, putând prolifera la infinit, ca puneri în abis, ca puncte-cercuri, hermeneutice, repliate în „perfecțiunea“ și în totalitatea cuprinderii lor vizionare, stilistice și argumentative deopotrivă. Iar Lichter însuși poate fi înțeles – mai ales prin dimensiunea sa transumană, de flacăra transcendentă, etern rotitoare – ca *El Aleph* al lui Matei Călinescu. El cuprinde în sine atât abisul specular, de oglindă infinită, al textului borgesian, cât și mitica circularitate grecească, invocată de dansul și răsul profetului Zarathustra al lui Nietzsche. *Eul* autoproclamat al anacronicului Zacharias Lichter e, paradoxal, unul transsubiectiv, arhetipal. Sau, cum se autodefineste, el e *masca măștilor*, emblema eternei reîntoarceri. Să poată oare aceasta revela – după ce, mai întâi, îi ascunde protector natura ezoterică – chiar esența ontologică? Acea esență *pre-scrisă* de când lumea, în tragica ei circularitate, în poeticitatea ei mereu ambiguă, ca în himericul scut al lui Ahile.

Literatura ca acasă

Irina Petraș

Sanda Cordoș mărturisește în noua sa carte (*În lumea nouă*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2003, 192 pagini) că, înainte de '89, pe când era foarte tânără, se simțea adesea/era îndemnată să se simtă inutilă. Chiar dacă înclin să

cred că structura sa interioară nu-i străină de o asemenea simțire, încerc să înțeleg de unde îndărătnicia cu care se lansează mai ales în cercetări care au, înainte de toate, menirea răspicată de a fi *utile* în limpezirea unor vremuri greu de limpezit. După debutul editorial în volumul colectiv *Portret de grup cu Ioana Em. Petrescu*, 1991, a debutat individual în 1999, cu *Literatura între revoluție și reacțiune*, carte bine primită de critică, reeditată, ca urmare, în 2002. Cartea își datorează, în parte, succesul subiectului imposibil de trecut cu vederea. Cine ar îndrăzni să spună că jumătatea de secol cu pricina mai are mult pînă să fie limpezită, că istoria înseamnă mereu măs-luire, că nu doar generațiile trăite sub comunism au un trecut fals ori parțial inventat? Mi se arătau deunăzi pe Discovery dulapurile pline cu documente despre crimele religioase – n-au fost cercetate, nu se dau publicității, Vaticanul nu admite scoaterea la lumină a dosarelor. O carte despre Europa (Josef Fontana, *Europa în fața oglinzii*, 1994, seria Construcția Europei, editată de Jacques le Goff) îmi pune în față o galerie de oglinzi deformatoare în care continentul nostru s-a privit secole în șir, mințindu-se. Sigur că o „Europă fără istorie ar fi orfană și nenorocită”, dar cum să dezvălui și apoi să faci cunoscut și acceptat un trecut cu atît de multe fețe contradictorii? Pomeneam de structura interioară, de netrecut cu vederea cînd măsori „adevărul” cărților de acest gen, căci, de pildă, frigul a fost și pentru mine răul teribil, dar mult mai înspăimîntătoare decît lampa de gaz, la care mă întorceam, silit, cînd „se lua curentul”, mi s-a părut și mi se pare figura desfigurată și privirea fără de sine a alcooliciului, să zicem. Multele rele și lipsuri le treceam ușor cu vederea, căci libertatea nu mi-a fost niciodată în afara mea. Și nu-mi este. Nu cred societatea datoare mie cu ceva: fac parte din această societate și sînt răspunzătoare de bunele și relele ei asemeni tuturor milioaneilor de cetățeni, *chiar dacă* (subliniere importantă!) nu-mi stă în putere să schimb radical ceva (tare mă tem că, dacă de mine/de tine ar depinde oriînduirea lumii, ar cam semăna a dictatură – căci cum poate fi o rînduială la fel de bună pentru toți?!). Bucuriile minime despre care vorbea Andrei Pleșu îmi

erau la îndemînă, ca și hazul de necaz, mai mare mereu decît necazul.

Am făcut această paranteză nu fără legătură cu cartea Sandei Cordoș. Inventarul pe care îl face cărților și atitudinilor despre zisa jumătate de secol, comentariile sale sînt de indiscutabilă utilitate, dar trebuie luate neapărat ca *propunere* de perspectivă, nu ca adevăruri, altminteri nu facem pasul înainte pe care autoarea încearcă să ni-l ușureze. Atrocele jurnale, răbufnind în cărți după 1989, se cuvin citite și ca literatură, nu doar ca document. Strigătul Florenței Albu, de pildă, l-am pus, scriind despre poemele sale, alături de strigătul lui Munch, adică de strigătul ființei deznădăduite dincolo de cauze și împrejurări concrete. Am refuzat să iau negrul în opacitatea lui totală, i-am citit printre rînduri lumina. Pe ultima carte trimisă mie înainte de moarte, Florența Albu îmi scrie anume că dorește să-mi arate că și trandafiriul îi e la îndemînă... De altminteri, Sanda Cordoș începe ea însăși cu o confesiune: cum s-ar spune, ea a început...

Pot admira din nou flexibilitatea caldă a frazei și o nuanțare a demonstrației în stare să îmblînzească stilul profesoral; melodia interioară a discursului, dezinvoltura cu care navighează alert pe suprafețe opace, conexiunile surprinzătoare. Esteticul „neguvernabil politic” e cel care organizează și încheierile noii cărți. Inteligența decantărilor promite reformulări ale unor locuri comune postdecembriste. În regimul comunist a apărut, incontestabil, o literatură veritabilă, s-au publicat opere literare majore. Toată cartea e însoțită de murmurul cîrtitor al cumpenei sau al existențelor paralele. Căci nu-i de uitat nici măcar o clipă acel soi de „schizofrenie”, greu de înțeles pentru cei de aiurea, care a funcționat în estul european. Distanța dintre discursul oficial și cel individual – de obicei discret, dar nu și neîmpărtășit ori ignorabil, dimpotrivă – pretinde cîntărirea atentă a unor „realități ideologice” precum îndoctrinare, spălare a creierului. Scenariul unei conspirații complexe, totale și eficiente nu-i de susținut pînă la capăt.

Citesc pe coperta 4: „După 1990, în lumea nouă, cărțile literare nu mai sînt parcurse cu acea curiozitate avidă (și efemeră) rezervată dezvăluirilor comunitare, literatura fiind astfel obligată să se regîndească pe sine în spațiul incomparabil mai îngust al artei. Pentru a se păstra vie în această zonă de periferie, literaturii i se cere tot pe atîta (dacă nu mai multă) putere, energie și înzestrare, pe cît cheltuia cînd ocupa prima scenă a unei țări adormite. Literatura nu mai făgăduiește (și cititorii nu mai caută) ieșirea prin cer, salvarea sau măcar îmblînzirea angoaselor unei întregi comunități condamnate la supunere oarbă; ea poate, în schimb, să adăpostească (în tranșit sau pe termen lung) conștiința solitară

a unui cititor ce se apropie, fermecat, de bunăvoie. *Literatura ca acasă* este, oare, puțin?”. Cărțile de trecere despre care scrie Sanda Cordoș (cartea despre *Lumea nouă* are trei capitole: *De la o lume la alta*, *Trezirea la viață a cărților*, *Arabescuri interioare*) au nevoie și de o a doua privire, una în durată lungă a istoriei, acolo unde se vede că pretutindeni în lume literatura a cedat prim-planul, că nu mai e „înțeleapta satului” la care mergi cu marile întrebări fără răspuns; că oamenii au bunul obicei de a muri în cele din urmă, indiferent de regimul politic, că, dacă se îndesesc în jurul tău morții, nu înseamnă decît/sau mai ales că ai îmbătrînit; că o țară în care se citea altădată mai mult – lucru, de altminteri, discutabil și foarte relativ – nu poate fi mai *adormită* decît o alta în care nu se prea citește; că, dacă se citește tot mai puțin, nu-i altceva de făcut decît să te bucuri că tu încă mai citești – lucrurile au un mers care n-a ținut niciodată seama de „pohta” omului; că reeditările masive ale unor cărți de ieri bine primite de cititorul de azi arată tocmai că se pot discerne „linii de continuitate”, cultura/literatura lucrînd doar aparent în hopuri și accidente. Pînă la urmă, asta și descoperă Sanda Cordoș vorbind despre biblioteca ei secretă în care se află mari cărți apărute înainte de 1989 și la fel de mari cărți apărute după 1989. *Lumea nouă* există, fără îndoială, în primăvara lui 1990 strălucind de nouă ce era. Scriitorul a putut afla curînd că strălucirea era mai plină de capcane decît bănuia, că reconsiderarea statutului său e din nou pe ordinea de zi, cum a fost mereu: după împrejurări și în pofida lor. Sanda Cordoș înlocuiește „retorica lamentației” cu analiza atentă și scrupuloasă, cea dornică să înțeleagă, dincolo de prejudecăți și sloganuri la modă, cît a fost și ce a rămas, cu ce putem merge mai departe, la ce e de renunțat și în ce oglinzi ne privim ca să ne putem recunoaște noi mai întîi, și să ne poată recunoaște/accepta ceilalți pe urmă. Nu cred că prozatorii au așteptat anume să se limpezească lumea nouă pentru a o scrie. Literatura mare a avut întotdeauna o privire natural-prospectivă. Poate că marile cărți dinainte de 1989 ne spuneau deja cum va fi lumea nouă, iar ea a fost posibilă și datorită lucrării lor subterane. Unul dintre marile adevăruri spuse în treacăt în cartea Sandei Cordoș e acela că timpul lucrează cel mai sigur la *limpezire*, dacă așa se poate numi istoria lumii. Tinerii de azi „nu mai au deja același trecut ca noi”, cei de trecere. Mai putem încă avea/dobîndi același Trecut valorant, dacă societatea românească se va împăca, în cele din urmă, cu sine și va ști să se re-cunoască. Trecuturile cele multe sînt, însă, toate personalizate, mărunte și ireconciliabile.

De numele lui Gheorghe Perian se leagă imaginea unui transilvanism constructiv de esențe tari, gospodărești, meticolos aranjate în pagină. Nimic mai străin ființei discrete a acestui universitar clujean foarte ferm ancorat în tradiție decât gestul cultural riscat sau hermeneutic incert. Percepția sa e dimpotrivă dominată de știința suprafețelor solide, atent cizelate, cu o finalitate eminamente estetică în aprecierea literaturii, pentru conturarea căreia criticul pune la bătaie un întreg arsenal de erudiție obiectivă, nespectativă, scoasă din pergamente vechi sau din biblioteci solide de critică și istorie literară.

Singurul miraj solitar pe care autorul și-l îngăduie este fantasma cărților atotștiutătoare, motiv pentru care poți avea certitudinea că pe unde a trecut el puține lucruri noi se mai pot spune – în direcție estetică cel puțin. Interdisciplinar prudent, de om care verifică noul prin prisma asigurătoare a trecutului, el e atras de morfologia comparată a mentalităților, fără să-și îngăduie să calce pe nisipuri mișcătoare. Sosit în generația '80 dinspre stirpea claustrifilă a lui Iosif Pervain sau Octavian Schiau, harnic sacerdot și ai colbului de arhivă, preferă exactitatea retoricii narcotizante. Perian este, dintre savanții cumpătați pe care-i avem, unul dintre cei mai temeinici, motiv pentru care cărțile sale – și mai cu seamă *Scriitori români postmoderni* (1996) – sunt frecventate alert, cu preștiința intrării în edificii culturale ferm rostuite, de unde se poate porni mai departe. Structural, dintre colegii săi de vârstă se aseamănă cel mai bine cu regretatul Mircea Scarlat, pe considerente de soliditate, gravitate constructivă și antihistrionism. Marginal sintetic, formulează întotdeauna sentințe respectate. Lumea e atentă la ce scrie, deși cîrculă puțin: peste graniță – neverosimil în contextul generației sale! – deloc. Ca partener de drum intern, e fără cusur, fiind *literatul* prin excelență al unei generații sincrétique și hibride: mai apropiat stilistic de E. Lovinescu decât de G. Călinescu, mai clasic, ca erudiție scrupuloasă, decât cea mai clasică sinteză de optzecism.

Scriitori români postmoderni (cartea sa cea mai citită) se împarte, ca prestigiu, între zecile de citări de marcă presărate în opere de sinteză și opinia izolată a lui Mircea Cărtărescu (din *Postmodernismul românesc*), cum că titlul volumului supralicitează abuziv conținutul, pe motivul că nici una dintre poeticile mari ale postmodernismului nu este explicit tratată în carte. Eroarea se datorează unei lecturi grăbite și nu ține cont de participația stilistică implicită pe care Perian o anunță în fiecare dintre cărțile sale. Ciudat, în tot acest aliaj de bronz patinat, solid, placat cu virtuozități clasice care-l caracterizează pe Ghe. Perian, e tocmai faptul că majoritatea textelor sale au la bază puncte metodologice de pornire postmoderne. Omul e contemporan cu timpul său – dar joacă hora după propriile măsuri.

Raportul lui Perian cu postmodernitatea nu e unul explicit, ci substanțial, dra-

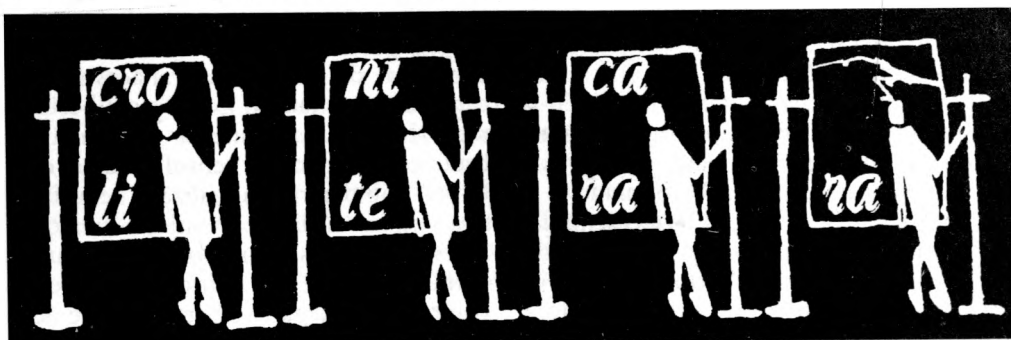
pat în exercițiul vast al regândirii evoluției filoanelor culturale. Perian caligrafiază sisteme critice recuperative, trimise înapoi în timp spre rădăcini uitate sau desconsiderate. Cel mai bine se vede această intenție în *A doua tradiție* (Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2003), lucrare de doctorat la origine – rescrisă, completată –, dedicată „tradiției secunde” a poeziei naive din cultura română a secolului al XVIII-lea, până la sinteza editorială de mai târziu a lui Anton Pann. Investigată parțial (de către M. Gaster, N. Cartoian, Dan Simonescu, Paul Cornea etc.), filonul naiv al liricii noastre ocazionale este creditat în carte cu puterea unei „tradiții” plămuitoare paralele cu diacronia, mai bine cunoscută și legitimată de manuale, a celei culte. Diferența de pregnanță se mai explică și prin refuzul apreat, disprețuitor al practicanților culturii înalte, nu neapărat consonant – cum constată criticul – cu audiența de care genul minor s-a bucurat în rândul marelui public – și uneori chiar al profesioniștilor.

Formulând conceptual distincția – aspect metodologic asupra căruia Perian revine de mai multe ori în vastul său tom – „ne aflăm aici în miezul tensiunii, specific postmoderne, dintre cultura „înaltă” și cea „populară”, în reconsiderarea locului pe care „marginea” plastică, patetică, larmoaianță și tânguitoare îl ocupă în raport cu „centrul” serios, grav și canonic. Autorul investighează cu o meticulozitate debordantă tânguirile prozaice de secol XVIII (*„Istoria în versuri”*), cântece de lume, cântece de stea (în contextul mai larg al religiozității populare informale, anatemitate adesea chiar din amvon), adună o gamă spectaculos de vastă de texte ocazionale, orale, cel mai ades tânguitor-patetice, histrionice, minor barochizante, pline de ohtaturi despre moarte, Pani iubavnic, holtei priapici, Afrodite întristate, mai mult planturoase decât eterice (romantismul nu a sosit încă...), pentru a demonstra, în cele din urmă, că tot acest eșantion de esențe siropoase (telenovela nu se născuse încă) va reapărea ocazional în creația lui veselului Alecsandri, urcând apoi, prin Ion Barbu, până la Cărtărescu. Altfel spus, că departe de a fi implacabil subevaluată în raport cu linia augustă, cultă a formelor literare autohtone, tradiția naivă, minoră a culturii noastre germinează continuu arborescențe expresive plauzibile, diferența fiind dată doar de refuzul ostentativ al simandicoșilor de a-i credita iradianța.

Trebuie spus că Ghe. Perian nu supraevaluează tradiția naivă, nu-i conferă, abuziv, calități pe care nu le are; cartea inventariază un fenomen și îi circumscrie credibilitatea literară cu acuratețe, acolo unde îi este locul: adică la masa mică a subproduselor marelui ospăț al formelor înalte. Nici originalitatea tradiției naive nu se pune, în acest caz: puțini autori au conștiin-

ța auctoralității, cei mai mulți imită, adaptează. Există însă în carte câteva pariuri metodologice dilematice, pe baza cărora se poate lucra. Primul ar fi înlăturarea etichetării secolului XVIII românesc ca fiind *decadent*, așa cum a procedat – corect, cred – Pompiliu Eliade. Racordul morfologic comparativ agreat de către Ghe. Perian este cel medieval occidental, cu bază pe cartea lui Curtius: filonul slav și, mai ales, cel grecesc de colportaj sunt arareori investigate. Pentru Gheorghe Perian, balaurul de răpus e folclorul și sugestia, foarte persistentă în bibliografie, că tradiția minoră a secolului al XVIII-lea se revendică din folclor. Mai ales la cântecele de stea autorul e neconsecv și elimină sursa folclorică cu o decisa lovitură de lance, afirmând că genul *se naște* în secolul al XVIII-lea: puțin probabil, fiindcă aici fundamentul este antropologic și ritualic, veșmântul creștin (cu trimitere la Matei evanghelistul) fiind o adăugire ulterioară. Antropologia ar fi putut aduce și alte deslușiri: Perian evită termenul de „tragodia”, propus de către Iorga pentru tânguirile epicizate cu conținut histrionic, pe motiv că nu s-ar potrivi, în ajutor fiind chemat T. Baconsky cu *Răsul patriarhilor*, adică o sursă *din perimetrul creștin*; coborând în straturi precreștine, s-ar fi ajuns, probabil, la *tragoidia*, care este cântecul oximoronic, funerar-histrionic intonat în ritul de expulzare a țapului ispășitor (v. Guy Rachet sau René Girard). Socialul mi s-a părut a fi precar tratat: dacă un întreg secol se întrece în dantelării minore, pline de ohtaturi și tânguiri, singura explicație ar fi – pe fondul intruziunii fanariote – decadența (revin la termenul lui P. Eliade). Cu atât mai mult cu cât aproape toate versurile vorbesc despre *moarte*; o fac cu ohtaturi, cu suspine și gălăgios, dar tema dominantă, obsesivă, e moartea. Un alt aspect vizează colportajul: majoritatea interpreților itineranți fiind țigani, „tradiția” lor ar fi trebuit, și ea, cercetată: miniaturizarea siropoasă a formelor înalte le aparține.

Toate aceste mici obiecții se vor risipi ca fumul la volumele următoare ale sistemului. *A doua tradiție* reprezintă o propunere metodologică de care inevitabil se va ține seama în exegeza noastră literară; rotonjimea sistemului va fi însă deplină doar în momentul în care autorul va scrie și volumele despre secolul XIX și XX.

În căutarea *Dicționarului...* pierdut

Ion Vărbă

Răsfoind la apariție (2002) volumul R-Z al *Dicționarului Scriitorilor Români* (coord. de Zăciu, Papahagi și Sasu), am observat că articolul meu despre Alexandru Vianu lipsea. Faptul m-a întristat, căci un dicționar e bun tocmai în măsura în care îți oferă mai ales informații despre nume pe nedrept uitate. Mi-am dat seama că, asemeni altor articole, și acela despre Alexandru Vianu s-a pierdut. Ceea ce nu e de mirare, fiindcă *Dicționarul Scriitorilor Români* a fost, din 1982-1984 până în 1989, supus la succesive precenzuri și cenzuri, apoi la transportul lui clandestin

în Germania sau la depozitarea lui, în diferite variante, în arhivele coordonatorilor și ale unora dintre colaboratori. După '90, recuperarea articolelor a fost și mai dramatică, marcată fiind de dispariția fulgerătoare a lui Zăciu și Papahagi.

În fine, spre bucuria mea, acum câteva zile, cineva, căutând altceva prin dulapurile de la Facultatea de Litere, a dat de acest articol de dicționar, cu foile bine îngălbenite vreme de vreo douăzeci de ani. (I.V.)

VIANU Alexandru, n. 21 iun. 1903, Giurgiu – m. 26 iul. 1936, București. Eseist. Fiul medicului primar Alexandru Vianu (veteran al războaielor din 1877-1878 și 1916-1918) și al Floricăi. Fratele lui Tudor Vianu. Studii primare și gimnaziale la Giurgiu (1910-1916). Repartizat, în toamna lui 1916, ca cercetaș la Serviciul sanitar al Diviziei a IV-a București, condus de doctorul Vianu, își însoțește tatăl pe front; urmînd Divizia în refugiu, își dă examenele la Gimnaziul „Alexandru cel Bun” din Iași (1917-1918). Termină studiile la Liceul „Sfîntul Sava” din București (1918-1922). Licențiat al Facultății de Drept din București (1925); studii de specializare la Paris, în vederea unui doctorat neterminat (1926-1930). Colaborează la *Libertatea*, *Revista Fundațiilor Regale* (rubrica „Actualități franceze”), *Floarea de foc*, *Facla*, *Le Moment*. Membru al grupării „Criterion”. Dispărut la numai 33 de ani, V. lasă imaginea unei inteligențe dotate, ca în cazul fratelui mai mare, cu înclinația spre construcția sistematică și axiologică. Eserile sale, adunate în unicul vol. *Libertate și cultură*, publicat postum (1937), sînt o pledoarie pentru valorile umaniste majore, într-un moment cînd tradiția europeană a acestora era grav amenințată de totalitarismul fascist.

*

La apariția volumului postum *Libertate și cultură* (1937), comentatorii au evidențiat, în unanimitate, faptul că V. reprezenta, în contextul tinerei generații interbelice, o apariție singulară, datorită profilului reflexiv echilibrat, marcat de aerul sobru și temperat al unei maturizări precoce. Eserile și articolele sale revelă, prin maniera precisă și austeră a scriiturii și gîndirii, că V. își însușise lecția lui Monsieur Teste (nu întîmplător Valéry e deseori citat, înăbușindu-și pulsionile subiective și supunîndu-se, consecvent, unui imperativ clasic al impersonalității și abstractizării. Răspunzînd la o anchetă a ziarului *Facla*, el face o semnificativă mărturisire de credință (amintind de aceea, mai tîrzie, a lui Tudor Vianu, din *Ideii trăite*): eseistul refuză categoric „acea comunicare directă, cea descoperire gra-

tuită a pornirilor noastre”, care ar putea deveni doar „obiectul unei literaturi prezumțioase și arbitrară”, preferînd tonul elegant-neutral și forma sublimată a comunicării obiectivate de plutirea în zona calmelor abstracțiuni (deși, lucid, știe că „obiectivitate în stare pură nu există, după cum nu există tipul acelui abstract Monsieur Teste, în care activitatea intelectuală stăpînește cu exclusivitate”, că, în realitate, pendulăm între „grade mai mici și mai mari de subiectivitate”). Conștient, pe de o parte, de iluziile și erorile ce ne pot mina raționamentele, pe de alta, de coexistența legitimă a opiniilor contrare și, deci, de necesitatea unui „anumit realism al ideilor”, V. consideră că „o anumită aptitudine sceptică este cel mai adeseori semnul unei demnități intelectuale” (totodată, scepticismul său devine, după M. Sebastian, „o disciplină de gîndire” și „tehnica lui intelectuală”). A scrie înseamnă pentru V. aspirație către claritate: „...scrisul ideologic are misiunea de-a suprima confuzia, de-a ordona ideile și de-a lumina sau reduce contradicțiile”. Moartea prematură l-a împiedicat pe gînditor să-și expună, într-un mod sistematic, concepția despre existență; ea poate fi, însă, reconstituită din meditațiile risipite prin eserile sale. Omul modern ar fi, după V., ulcerat de conștiința eșecului și a frustrării („Toate suferințele sunt fericiri nerealizate, toate privațiunile sunt bogății pierdute”), covîrșit din această cauză de „o vastă acumulare de posibilități” neactualizate, în consecință, de aceleași perpetue „insuccese redevenite scopuri” ale sale. Soluția ieșirii din criză – de ordin axiologic, ca la Tudor Vianu – ar consta în șansa individului de a trăi decis sub semnul unei valori cu cel mai înalt grad de universalitate: libertatea (secțiunea primă, majoră, a cărții, intitulată chiar *Libertate și cultură*, urmărește definirea și istoria acestui concept). Într-un tablou axiologic, libertatea reprezintă „valoarea ideală”, supremă, întrucît ea „coincide cu sensul însuși al existenței”, fiind condiția realizării nefalsificate a omului ca ființă autentică și creatoare: „Libertatea este singura posibilitate care se oferă omului de a fi conform cu sine, cu voința sa, iar negarea libertății apare de la început ca negarea omului”. V. concepe

existența ca act, deci ca înfăptuire totală a potențialităților ce le include, viața oricărui individ, intensificată, dobîndind astfel „un stil unic” și inteligibilitate. Perspectiva preconizată este energetistă: fapta/creația e semnul unei mari eliberări, supapa deschisă a „unei neconținute și imense descătușări de forță”. Poate că titlul cel mai adecvat pentru cartea sa ar fi fost *Libertate și persoană*, căci, militînd pentru libertatea concretă a omului, V. este un adept al individualismului (considerat element esențial al mentalității europene), îmbogățit cu nuanțe personaliste și existențialiste. Totodată, continua dialectică a ideilor conturează „o viziune sobră și bărbătească a dispuței intelectuale” (M. Eliade). În a doua secțiune a cărții, *Ideea franceză în lume*, sînt ordonate analitic, cu relații comparatiste și sociologice, diferite trăsături ale „psihologiei culturii franceze contemporane”. Adevărat „intelectual de disciplină franceză” (M. Sebastian), V. este și un moralist ce face observații interesante despre sinceritate, paradoxul spiritelor dogmatice, scepticism, morala inteligenței etc.

*

OPERA: Alain Gerbault, *Singur, străbătînd Atlanticul*, trad. de ~, București, 1935; *Libertate și cultură*, cu un cuvînt înainte de Tudor Vianu, București, 1937.

REFERINȚE CRITICE: Al. Mironescu, în *Credința*, nr. 809, 1936; Ov. Papadima, în *Gîndirea*, nr. 7, 1936; I. Biberi, în *Le Moment*, nr. 439, 1936; M. Simionescu-Râmnicănu, în *Buletinul săptămîinii*, nr. 6, 1937; M. Eliade, în *Vremea*, nr. 482, 1937; P. Comarnescu, în *Excelsior*, nr. 112, 1937; E. Jebeleanu, în *Adevărul*, nr. 16329, 1937; N. Carandino, în *Timpul*, nr. 1, 1937; M. Sebastian, în *Revista Fundațiilor Regale*, nr. 5, 1937; Idem, în *Reporter*, nr. 12, 1937; B. Țincu, în *Pagini literare*, nr. 5, 1937; Al. Mironescu, în *Credința*, nr. 1000, 1937; O. Șuluțiu, în *Familia*, nr. 10, 1937; T. Vianu, *Correspondență*, 1970; N. Antonescu, *Scriitori uitați*, 1980.

Poeme de Vlad Mihai Moldovan

Outside

Deschid geamul
las mingea să-mi sară în brațe
îmi pasă, da, da, o strâng în pumn
apoi o arunc înapoi
o înapoiez, se spune, pe geam
și împinsă o doză din delicatețea
mea maniabilă
se trezește pe două picioare –
iubirea mea se uită la oameni.
După două zile o să aibă glumele ei, sigur,
n-o să se deosebească de tine.
Știi asta?
Știi multe?
După ce o să afli o să știi că ai
o să știi să ai?
Și o să ne bucurăm că avem?
orele de azi și orele de ieri
un varieteu la pândă
pentru sportul delirului meu
pentru sportul delirului tău.

***

Dar pneuma mea trece prin glezne ferme
Dar „sărăcia cu duhul înseamnă că omul
să fie într-o asemenea măsură eliberat
de Dumnezeu și de lucrurile lui, încât,
Dumnezeu, dacă vrea să lucreze în suflet,
să devină el însuși locul unde vrea să lucreze” –
finalul se lasă așteptat.
și îmi mai pare că el îndeasă plămânii
îi înfundă cu aer, să pocnească
sub soare și sub pleura făpturilor cu
care îngân.
Aici pot încuviința orice,
în ochii lor vântul
se joacă fosforescent și fără cuvinte
cantitatea de lumină pe care o duc îmi
înnegrește degetele, dedică o secundă
muzicii palatale
în care creierii pleznesc asfaltul.
Nu vorbesc.
Suprafața liliachie pe blană
sub călcâi
Apa ei
pe spate
pe unghii și degete
În ochi, din ochi va face
întuneric azi.

***

E puțin frig
Se-mbată când simte alunecarea
Toată vara cu mâna pe el
A lăsat trei cuvinte și frigul.
De la ceilalți nu a știut să ceară
măcar un stern în care să continue.
Când l-au slobozit prin lume
i-au arătat cum se face schimbul
Picioar peste picioar se-ntinde
corp lângă corp.
Și sufletul lor îl răscumpără pe-al său
Nu a vrut A spus
E puțin frig
Și fără o frază – vântul l-a purtat

dincolo și aici.
Cu nimic, puțin nimic frig.

***

Puține cuvinte și
puțină teorie.
S-a întins pe gingie roșu
Dar asta e numai o fericire
a minții.
Dacă lași multă apă curge din
gaura de jos – și inunda
gaura din tavan.
N-o să facem nimic împreună
Așa presimți.
Deja e august pentru tine
s-au împletit și despletit stilurile
au zburat aripi și au umplut spațiul.
A fost prea greu să mă dezmiard
în fiecare minut, cu fiecare zeu.
Pentru tâmpile lor nici degete, nici buze.

***

Că praful lor s-a dus dracului,
distracțiile nu acoperă vidul
vidul nu acoperă diferența
diferența nu acoperă emisferele nebuniei.
Aștept. Să aștept. Să apară și pe carnea ei
Viața ei, lăcomia prin care balotul nostru
De stropșeli se destinde
Îmi place foarfeca și exemplul cu care ni se vără în
Stern, în pielea goală, în aranjamentele gramaticale,
Flatus, flatus roșcat se scurge prin șanțuri
Îmi place foarfeca și vaporii de adevăr de sub limbă.
Îl iau uneori de pe stradă și-l întind și nodul
Alboi se îngihite altădată.
Nici când, adică altădată, așa cred că
Am dreptate
Vine, și dacă vine, înseamnă că oricum
Nu sunt pregătit îndeajuns

Reaching out

Și ei au ieșit și s-au
Spălat pe pietrele de la râu
Pentru un an de temeri
Au vărsat apă pe tibie.
Cu ei te întâlnești și
Îi vezi bolnavi.
Se mișcă și vorbesc de boli;
Pe ochi, firicelele unui oraș
Prin care au trecut și s-a
Încrustat dorința.
Covata acestui ritm, un om e ocupat
De covata lui, ochii lui
Un index de terminale
Ce se scurg împletit sub bulă.
Dacă s-a rupt ceva
Nu cred că am cuvinte
Dacă se îndepărtează totul și
Respiri ca o fantomă – cuvintele
Le lași pe cealaltă parte a clipei
Crezi că o să izbucnească odată ceva?
Chiar și corpuri, chiar și tandrețe
Chiar și limpezimea fiecărui nor în noapte.

Cronica unui timp agitat

Ion Vlad

Uimitoare și, în cele din urmă, pasionantă lectura *cronicii* anilor 1996-2003, cu file de „jurnal indirect” și cu „accente” pe un impresionant număr de motive, de teme, de cărți și, bineînțeles, de oameni, semnată de C. Stănescu și apărută în seria de „critică și istorie literară” a Editurii Albatros (2003). *Accente. Jurnal indirect* pare, la parcurgerea sumarului, o culegere de articole publicate de un critic literar exemplar ca atitudine și orizont intelectual; în realitate, articolele din *Adevărul* se convertesc în istoria unor evenimente, în dramatica unor fapte, în evocarea unor personalități și în amara sau ironica privire a unui memorialist care refuză proiectarea propriei sale biografii.

Metamorfoza e de-a dreptul surprinzătoare: retrăim precum într-un scenariu pregătit să rememoreze, să justifice sau să decanteze fapte și situații urmărite într-un prezent de-atunci, ore ale unei istorii derutante, cu polemici deconcertante, cu pătimăși luări de poziție, cu agresivitate și violențe de limbaj; le revedem pe un ecran unde o voce, defel neutră și defel „imparțială”, le restituie. Nici o modificare în texte; nici o schimbare de registru... critic. Ne recunoaștem, cititorii de acum câțiva ani, numai că, printr-un ciudat proces de chimie a emoțiilor, întregul dobândește alte (și noi) semnificații. E cronicarul C. Stănescu, gazetarul, criticul și istoricul literar (cîteodată), e intelectualul pasionat de diverse evenimente; unele vin dinspre literatură, altele dinspre istorie, iar comentariile nu ocolesc zonele teatrului, ale „teatrului lumesc” presărat de polemici, stigmatizări, demascări, diagnostice curioase și suspecte etc. Dar, dincolo de varietatea lecturilor și de ascuțimea privirii reîntîlnim cronicarul. Nu neapărat „cronicarul literar” ci martorul, interpretul, observatorul incapabil să stea deoparte și să nu-și comunice punctul de vedere.

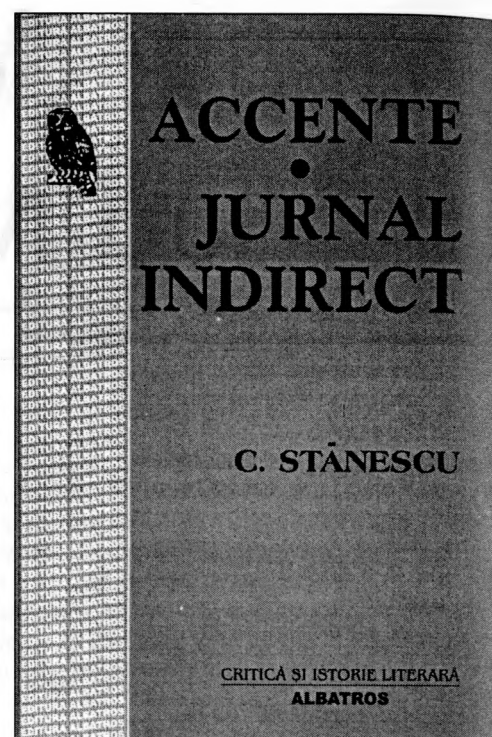
C. Stănescu cultivă „jurnalul de lectură” și trei dintre cărțile sale păstrează un titlu ci și o opțiune. Jurnalul e și confesiune și însemnări pe margini de cărți și de evenimente ale spiritului. Criticul confirmă constatarea, în general valabilă pentru cititorul avertizat și împătimit, potrivit căreia *foiletonul* scris sub imperiul evenimentelor, al climatului social și cultural poate construi „o lume”, poate deveni istoria unui timp atât de convulsional și de agitat precum cel înscris între paginile volumului din 2003.

Autorul acestei masive culegeri este un excelent interpret și un remarcabil cunoscător al fenomenului literar; o precizare e însă necesară: scriitorii și oamenii de cultură, istoricii, regizorii, comentarii fenomenului social, politic și spiritual românesc din țară și din alte țări sunt *citiți*, *văzuți* sau *comentați* de un spirit inflexibil, păstrîndu-și

în memorie și în „bibliotecă” toate urmele și semnele unui timp greu de uitat. O spune el însuși, fiind „unul dintre mulții supraviețuitori buimaci ai unei dictaturi ce părea fără sfîrșit și asupra căreia nimeni nu-și mai făcea vreo iluzie”, ducînd cu sine „urmele indelebile ale lumii dinainte” (p. 7).

Luciditatea criticului, acuitatea privirii interpretului, lecturile sale, temeinice, făcute cu gravitate (o gravitate a intelectualului fără prea mari iluzii despre lumea sa și despre unii dintre contemporanii săi), mă îndreptătesc să prețuiesc o personalitate încercată de nu puține umbre și semne ale trecutului. C. Stănescu este pentru mulți dintre noi semnatarul paginii a doua a *Adevărului literar și artistic*, comentatorul presei literare și culturale. Am să mărturisesc acum faptul că, pentru mine, lectura revistei începe cu „revista revistelor”, operă a unui cronicar cu un gust remarcabil și cu o știință exemplară a selecției citatelor, a sesizării unor aspecte simptomatice pentru fenomenul cultural în general. Veritabile „fișe de temperatură”, revistele încep să trăiască; elogiile sau comentariile ironice nu ocolesc periodice venite din toate provinciile țării. Nu există periferie culturală și nici autoritate incontestabilă. C. Stănescu citește tot; alege, citează și se pronunță într-o indirectă istorie (săptămînală) a presei culturale și literare.

Lecturile criticului sunt – spuneam – de o impresionantă diversitate iar „accentele” menționează sau discută temeinic fenomene, cărți, dialoguri din presa literară sau din marea agitație a acestor ani. C. Stănescu este un cititor fără preocupări pentru „diplomație” publicistică; ironic sau sarcastic, amar și înclinat spre persiflare, semnăind cu entuziasm manifestări de demnitate și onestitate intelectuală, el refuză retorica și stridența defetistă: vidul cultural din România postbelică; absența unor valori autentice, disprețul față de oamenii de cultură din țară. Luarea sa de poziție se întemeiază pe o inebranabilă încredere în cei care au rezistat scriind, chiar dacă etichetele de „colaboraționism” n-au fost defel zgîrcite: G. Călinescu și Tudor Vianu, Tudor Arghezi și Mihail Sadoveanu, ca să-i numim pe cei mai însemnați. C. Stănescu nu absolvă nici un nume; nu ignorează contextul istoric, presiunea ideologică și enormitățile anilor '50 cu monstruoasă sociologismului vulgar de extracție proletcultistă, „demonia” executanților și a „regizorilor” vremii. Ar fi greu să uităm acei ani, așa cum pare mai puțin justificată amnezia unora dintre cei care au fost interpreții privilegiați ai „demonologiei” timpului, metamorfozați în vajnici profesori de filosofie post-existențialistă... Amintirea celui „comunism bastard” cum îl numește criticul, cu efectele sale defor-

mate, și-a aflat după 1989 o replică discutabilă uneori; în general, C. Stănescu are oroarea exagerărilor, a arbitrarului, a contestărilor categorice, viciate de absența disocierilor și a nuanțării absolut necesare. E vorba, se știe, de un domeniu complex, defel egalizabil și uniformizabil, fiindcă, altfel, ar duce la refacerea, într-o versiune neașteptat de apropiată, a proceselor din anii '50-'60. Ar însemna să uităm de servituțiile și de compromisurile acelor ani. În același timp, ar fi să greșim dacă am uita că, în ciuda presiunilor ideologice și politice, în deceniile șase și șapte, ca și în anii '80, cercetarea literară a profesat direcții moderne în teoria literaturii, în teoria textului, în semiotică, iar în materie de traduceri Editura Univers avînd un rol extraordinar; pare azi un fenomen miraculos atunci cînd privești spre rafturile colecțiilor și spre eforturile unor case editoriale situate într-o „conspirație” împotriva trogloditismului și a suficienței, a agramatismului. Cine poate uita dezvoltarea unor discipline în cercetarea literaturii, în lingvistica modernă (inclusiv în lingvistica matematică) sau „neașteptatele” talmăcirii de lucrări de sociologie a culturii sau de sociologie generală?

„Accentele” lui C. Stănescu sunt „provocate de oameni, cărți, idei din lungă noastră tranziție” precizează autorul. Să adăugăm, însă, că în apărarea memoriei unor personalități, C. Stănescu afirmă că Istoria, istoria reală și nu cea profesată în anii lui Roller și ai discipolilor săi, treziți (cîteodată) la viață într-o *altfel* de istorie, este o amară *Histrionia*. Un trist histrionism și numeroase acte descinse din drama unui spirit duplicitar au minat viața intelectualului român; dar „histrionia” are și variantele sale de spectacol în anii noștri și atunci cînd destinul operei eminesciene este supus unor jalnice și penibile bîguicli sau cînd „dosarele” unor oameni de cultură sunt rodul unor procese de intenții și cînd retrospectivelor – cu excepții în totul respectabile! – sunt rezultatul unei bizare confiscări de opere și de nume.

Participant la numeroase discuții, polemizînd, neezitînd să-și spună cuvîntul chiar dacă vocea sa pare la un moment dat izolată, oferind modele (polemica Vladi-

mir Streinu-Șerban Cioculescu) pentru ceea ce ar însemna demnitatea dialogului de idei, C. Stănescu nu este un simplu cronicar. *Exercițiul său de anamneză* servește unui foarte exact diagnostic pentru un timp revolut: „...proporțiile dezastrului material și moral pricinuit de represiunea dictaturii comuniste nu pot fi puse doar sau mai ales pe seama tunurilor și a ocupației sovietice, ci și, poate că în primul rând, pe seama propriei noastre *slăbiciuni de caracter*“ (s.a., p. 231). Mă aflu într-o relație, mărturisesc, foarte apropiată de C. Stănescu atunci când mă gândesc la acei intelectuali români superiori prin atitudine și devoțiune pentru valorile scrisului, exemple de demnitate și independență de spirit. Unul dintre ei este Valeriu Cristea, amintit cu o căldură rar întâlnită în aceste pagini despre un timp cam deșuchiat și tulbure.

Îmi îngădui să mă asociez recitind pentru mine cuvintele scrise pe *Dictionarul personajelor lui Dostoevski*, datate „august 1983“, ca răspuns la comentariul despre această carte de-a dreptul fabuloasă ca informație și spirit analitic. Asemenea oameni au fost și îl rechem în amintire pe Sorin Titel, prietenul lui Valeriu Cristea, scriitorul îndrăgostit de William Faulkner sau de opera lui Cehov. C. Stănescu este un portretist și intervenția sa în dezbateri foarte încinse, chiar „demascatoare“ din nefericire, evocă oameni și cărți. Felix Aderca și marele său roman *1916*, poate cea mai bună operă epică despre primul război mondial; Geo Dumitrescu și discreția vieții

sale; Florin Mugur („era un prinț din Shakespeare, un prinț în straie de cerșetor, înghesuit în veșminte parcă împrumutate“, p. 413). Criticul e intratabil atunci când o mare personalitate (G. Călinescu bunăoară) e judecată de „justițieri“ mai vulnerabili decât cel stigmatizat, fiindcă, o repetă C. Stănescu indirect, nu suntem amnezici și-i cunoaștem pe cei dispuși la cameleonism. Discernământul și disocierile, înțelegerea unui context istoric greu de judecat numai prin diagnostice fără acoperire morală definesc intervențiile criticului. Petru Dumitriu și incontestabilul său talent; „Cronica“ prozatorului și vasta sa construcție epică; Marin Preda și supralicitarea cazului *Delirul* revin în comentarii provocate de opinii diferite, de analize grăbite. Excursul în fenomenul Arghezi, istoricul anatimizării lui prin Sorin Toma; mefiența – atât de legitimă – a criticului la lectura unor memorii, jurnale și „caiete“ („duhnesc de adevăruri contrafăcute și adăugite“ sau: „jurnale și confesiuni post-datate“); plăcerea de a reflecta asupra unui spectacol cu *Richard al II-lea* în regia lui Mihai Măniuțiu sunt motive pentru un jurnal de intelectual și de cititor autentic.

C. Stănescu *alege*, produce o veritabilă selecție pentru a reține cărți și fenomene elocvente pentru responsabilitatea Cronicarului chemat să restituie respirația unui timp anume. Scriind despre „dosarul“ alcătuit de Sanda Golopenția în *Ultima carte*, una dintre cele mai cutremurătoare mărturii ale crimelor comuniste, o succesiune dramatică de depoziții, interogatorii și de texte scrise de marele cărturar Anton Go-

lopenția, mort la Jilava în 1951, C. Stănescu reține o carte-mărturie fundamentală, iar pentru un alt moment de istorie tragică, „accentele“ sunt plasate pe o carte rară ca valoare documentară și ca restituire sub emblema tragicului: lucrarea istoricului Francisc Pall, fost profesor al Universității din Cluj, consacrată exilului la Roma al episcopului Inochentie Micu-Klein. Veacul al XVIII-lea nu a cunoscut, cel puțin pentru istoria românilor transilvăneni, o personalitate mai tragică și mai neliniștită în obsedanta și obstinată sa luptă cu Viena și cu nepăsarea Vaticanului. De altminteri, David Prodan, unul dintre cei mai mari istorici români, a consacrat prelatului mort în exilul său roman pagini esențiale în *Supplex Libellus Valachorum*.

C. Stănescu este, așadar, un cititor exemplar și de aceea îl socotesc *Cronicarul* - interpretul și păstrătorul memoriei Cărilor dintr-un timp de mărturii copleșitoare.

În numărul viitor, Ion Vlad,
*Universul crepuscular al lui
Hermann Broch*

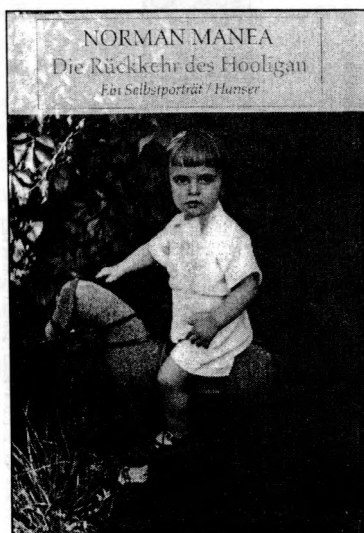
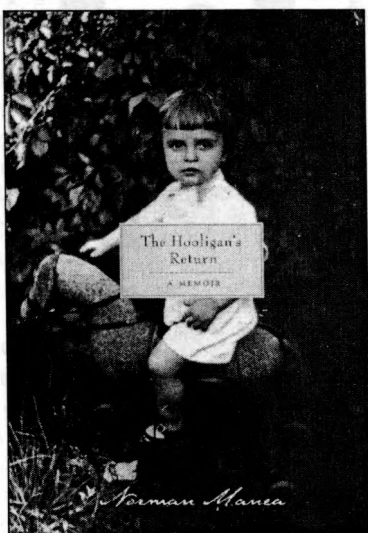
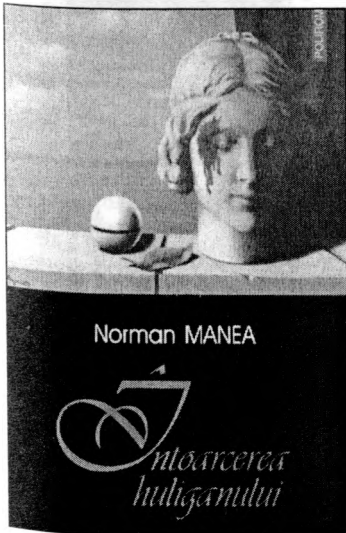
Întoarcerea huliganului în Europa

Am în față patru volume: Norman Manea, *Întoarcerea huliganului*, și anume: în varianta originală, românească, apărută anul trecut la Polirom; apoi, în varianta engleză, apărută în SUA, la editura Farrar, Straus and Giroux, New York, în traducerea Angelei Jianu; în varianta germană, traducere de Georg Aesch, Carl Hanser Verlag; în varianta italiană, apărută la Il Saggiatore, în traducerea lui Marco Cugno. Anul trecut, când am scris în *Apostrof* despre această carte, am sperat că ea va avea succes în alte țări și că succesul ei va fi o carte de vizită pentru cultura română, căreia *Întoarcerea huliganului* îi aparține.

Cartea lui Norman Manea a avut într-adevăr succes. Mare. Atât peste ocean, cât și în Germania și Italia. Iar la sfârșitul iernii-începutul primăverii, scriitorul român cu domiciliul în New York Norman Manea a făcut un turneu european – în Germania și Italia (dar și cu o scurtă vizită în Praga lui Kafka) – cu ocazia apariției cărții. Despre succesul lui în Germania a scris câte ceva dna Rodica Binder, în *Cultura*. Despre succesul lui în Italia mi-a povestit cu entuziasm Marco Cugno. Acesta era fericit nu numai deoarece cartea tradusă de el și lansată de Antonio Tabucchi și de Claudio Magris a avut succes mare, ci și pentru că, în sfârșit, presa cotidiană italiană a scris despre România *altceva* decât scrie de obicei. De obicei, mi-a spus Marco Cugno, se scrie despre infracțiunile pe care le fac românii

aflați clandestin în Italia; or, acum se scria despre un mare scriitor și despre tulburătoarea sa carte. M-a emoționat emoția lui Marco Cugno, care, românist de marcă fiind, își iubește și-și respectă obiectul muncii: cultura și realitatea românească. Și m-am bucurat încă o dată că Norman Manea scrie încă în limba română.

M.P.

Proiecții necesare

Mircea Muthu

Adevărată „cutie neagră” a unei istorii complexe, marcată de turcocrăția multiseculară, problema *identităților* din sud-estul european constituie fundamentul evoluțiilor conflictuale sau pacifice din această parte strategică a vechiului continent. Alcătuirea sa, mozaică etnic, reclamă problematizări care să utilizeze instrumente conceptuale din științele sociale. Reprezentările colective ale sinelui sau ale celuilalt, structurile mentale și formele de apartenență la cele trei straturi culturale articulate între ele – stratul arhaic (dimensionat simbolic), cel medieval (accentuat interpretativ) și modern (cu funcție preponderent aluzivă) –, la care se adaugă examenul transdisciplinar, redevabil comparatismului, sunt doar câteva axe de cercetare într-un câmp de interferențe. Dintr-o atare perspectivă e necesară circumscrierea câtorva nuclee ca și posibile teme de discuție în simpozioane și colocvii internaționale în încercarea de a răspunde la o întrebare esențială. *Les Balkans sont-ils soluble dans l'Europe?* e astfel tema unui colocviu ce urma să fie organizat la Universitatea „Chiril și Metodiu” din Skopje (Macedonia). Iată câteva propuneri de nuanțare și asta în ideea re-creării unor ideologeme cu caracter operațional la nivelul întregului Sud-Est, adică dincolo de frontierele mai mult sau mai puțin disputate ce mențin în priză atenția celui european care știe, totuși, căte ceva din legatum-ul istoric, fructificat în sintagma „unității în diversitate” a sud-estului. Ofer, spre exemplificare, trei posibile module ce concretizează tema (identitățile în Sud-Est) prin articulare și, evident, printr-o complementaritate firească din unghiul perspectivei generale.

Un prim modul, ce reiterează forma interogativă a temei, ar fi *Există un „homo balcanicus”?*, cu defalcările atât de necesare,

precum: înțelegerea felului cum identitățile – pornind de la zadruga sud-slavă sau de la obștiile rurale nord-dunărene – s-au cristalizat într-un proces decis de ecloziunea romantică; care sunt bazele ideologice și diversele practici sociale prin care aceste identități s-au construit și uneori se reproduc *sous nos yeux*; în ce rezidă raporturile (complementare/antitetice) dintre identități și teritorii; cum anume felurile identități etnice, lingvistice, religioase și naționale intră în coliziune ș.a.

Un al doilea modul – *În ce măsură modernitatea transformă identitățile balcanice?* – pleacă de la evidența celor două modernizări forțate la care a fost supus sud-estul: prima, spre finele veacului al XIX-lea, a condus – la meridian românesc – la teoria maioreșciană despre „forme fără fond”, acutizată apoi de binomul I.L. Caragiale-Paul Zarifopol și de către Cioran într-un eseu vituperant – *Schimbarea la față a României*. A doua modernizare, contemporană, ridică și ea numeroase semne de întrebare: modernizarea actuală prefacă în profunzime identitățile balcanice?; care sunt modalitățile, clivajele și liniile de forță ale acestui proces?; care ar fi apoi efectele contradictorii ale crizelor economice dar și politice?; crispări identitare?; dezvoltarea rețelelor etnice de tip mafiot?; emergența „indivizilor fără apartenență”, adică a identităților flotante și în negociere permanentă?

Următorul modul, de importanță crucială pentru acest spațiu dar și pentru viitoarea Europă unită, ar putea fi formulat astfel: *În ce condiții identitățile balcanice pot deveni pacifice?* Aici se includ răspunsuri la un alt set de întrebări, rezultate din evenimentele petrecute în ultimul deceniu. Așadar, pentru ce și în care contexte identitățile balcanice devin ucigașe ori, dimpotrivă, se deschid dialogului?; ce învățămîn-

te desprindem din perioada post-comunistă până astăzi?; există convergențe cu perspectiva europeană de astăzi? ș.a.

Însumate, cele trei module (ori subteme), la care se pot adăuga și altele, configurează o problematică strategică, în cadrul căreia examenul culturologic își are locul său, nu doar ilustrativ sau exemplificativ. Imaginarul sintetizează experiențe colective, anticipă soluții și alcătuiește, în general, foaia de temperatură a epocii precum și desenul unei mentalități cu principalele specificări etno-istorice. Ficționalul propriu-zis (literatură, plastică) este acompaniat de zonele de frontieră: confesiunea, oglinda presei, istoria orală ș.a. măresc sfera reflexelor. Mai mult, valoarea lor de testimoniu dar și de seismograf oferă cercetării repere de neocolit în radiografierea identităților într-o gramatică a interconexiunilor. Schițarea, de pildă, a identității în sud-est ca dramatică *alteritate* sau alternativa numită, mai nou, *identitate multiplă* (în acord cu promovarea/aplicarea globalizării) sunt, până la urmă, *funcție* de răspunsul, concertat sau diversificat, pe care evantaiul întrebărilor de mai sus îl reclamă. Prospeccțiunile pe un anume segment dar și proiecțiile coagulante aduc în prim-plan, prin eforturi colective, un veritabil câmp de tensiuni, existând însă șansa reordonării acestuia cel puțin în perspectiva duratei medii. Metodologiile variate, „grițele” tematice propuse, unghiurile de abordare se conjugă în concluzii ce pot dobândi – cu concursul factorilor politici – și o funcție operatorie, derivată din valoarea teoretică.

Cărți primite la redacție

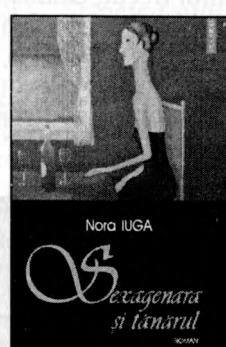
Andrei Oișteanu, *Ordine și haos. Mit și magie în cultura tradițională românească*, ediție ilustrată, Iași, Ed. Polirom, col. Plural, 2004

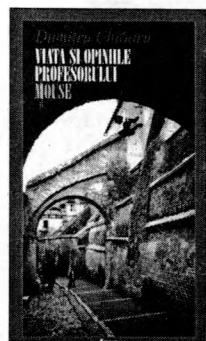
Rodica Iulian, *Dracula sau triumful modern al Vampirului*, București, Ed. Compania, 2004

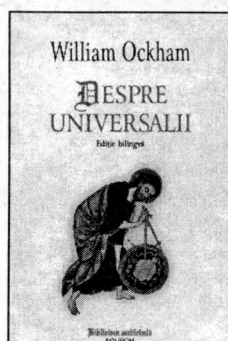
Lucian Vasiliu, *Atelier de potcovit inorogi*, prefață de Ioan Holban, Iași, Ed. Junimea, col. Dictatură și scriitură, 2003

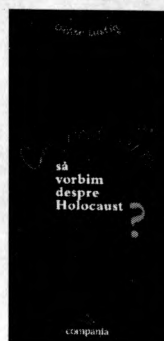
Nora Iuga, *Sexagenara și tinărul*, Iași, Ed. Polirom, 2004

Dumitru Chioaru, *Viața și opinile profesorului Mouse*, Cluj-Napoca, Ed. Limes, 2004

William Ockham, *Despre Universalii*, ediție bilingvă, traducere din limba latină de Alexander Baumgarten, comentarii, note și studii de Simona Vuciu, Iași, Ed. Polirom, col. Biblioteca medievală, 2004

Oliver Lustig, *Ce rost are să vorbim despre Holocaust?*, București, Ed. Compania, 2004

Cristina Stoica, *Bucătăria îndrăgostitilor*, Rețete afrodisiace: știință veche, gusturi noi, București, Ed. Compania, 2004

Nicolae Mărgineanu

Memorii de închisoare

– fragmente –

Mircea Vulcănescu

Si mai neglijate sînt mormintele celor decedați în închisori, pe care familiile nu le pot îngriji fiindcă închisorile și autoritățile de resort refuză identificarea lor.

Cu ocazia lecțiilor mele la Universitatea din Hamburg în calitate de profesor-oaspe, Mircea Eliade mi-a scris de la Universitatea din Chicago și m-a rugat ca la reîntoarcerea în țară să depun o coroană de flori din partea sa pe mormîntul prietenului nostru comun Mircea Vulcănescu, la a cărui moarte a scris că a fost cea mai strălucită inteligență a generației noastre.

– De pus am să-i pun – i-am răspuns eu – căci i-am pus și pînă acum. Care este însă mormîntul său nu știu și nici nu pot să aflui. Dar am să așez coroana la mijlocul celor aproape două mii de morminte de la Aiud, așa cum am făcut și pînă acum, pentru Mircea Vulcănescu și ceilalți frați ai mei de suferință, printre care poate și fratele meu bun, ca parfumul florilor să se răspîndească peste mormintele tuturor.

N-am să uit nicicînd vestea tristă și dureroasă a morții celui mai strălucit exponent al generației noastre – cum spune Mircea Eliade cu atîta dreptate. Am aflat-o de la Traian Herseni, finul lui Mircea Vulcănescu, în momentul cînd am trecut pe lîngă el în drumul de la celulă la țarcul de plimbare, păziți de gardieni și unul și altul. N-aveam voie să vorbim, iar pentru un cuvînt în șoaptă riscam carcera bătută în cuie ca să nu ne putem răzima de pereții ei. Cu inima frîntă de durere Traian însă nu s-a mai speriat și mi-a strigat dureroasă veste, izbucnind apoi în hohote de plîns. Cu aceleași izbucniri de adîncă durere și deznădejde i-am răspuns și eu. A murit nemîngîiatul nostru prieten pe urma izolărilor sale, nopți în șir, în closetul fără geamuri deși afară era ger cumplit de minus 20 grade. Iar pentru ca frigul să-l ucidă a fost dezbrăcat la piele. Mai avea cîteva zile pînă la expirarea pedepsei sale, iar ca să nu moară a stat treaz nopți de-a rîndul pentru a se lupta cu moartea. O clipă de destindere a avut numai în momentul cînd era ras de frizer, socotind poate că moartea se speire de brici. În acea clipă inima obosită l-a lăsat.

Unica fată a unui alt prieten drag, al cărui mormînt se află și el la Aiud, l-a putut identifica pe baza indicațiilor deținuturilor de drept comun, care au dus-o la locul de veci. Îngrozită de starea de păcăgînire a mormintelor, peste care s-au aruncat toate gunoaiele, a dorit să-și dezgroape părinte-

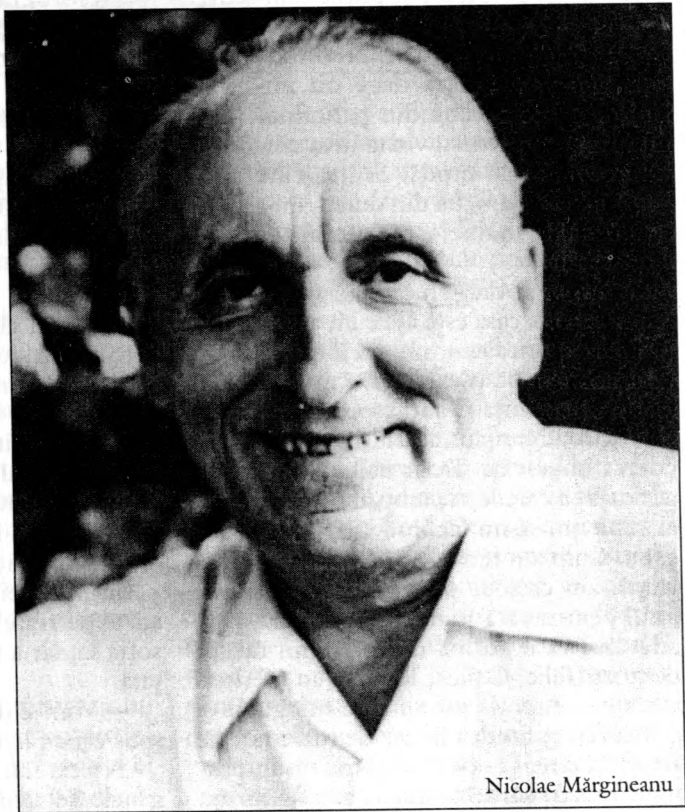
le și să-l ducă lîngă soția sa, decedată și ea pe urma morții sale. Am sfătuit-o însă să nu o facă deși dorința ei era atît de justificată.

– Eroii – i-am spus – au legea lor în virtutea căreia ei trebuie să rămînă pe cîmpul de onoare unde au căzut.

N-am înțeles și nu pot înțelege de ce conducerea neamului nostru nu îngăduie încă îngrijirea mormintelor celor căzuți în lupta împotriva dictaturii staliniste deoarece de această dictatură odioasă s-a îndepărtat și ea, iar crimele ei nu și le însușește. Atunci însă cînd contopirea deplină a conducerii cu neamul va putea fi împlinită, atunci – am spus fetei prietenului meu – n-am nici o îndoială că deasupra coastei sub care sînt așezate mormintele se va înălța cuvenitul monument de comemorare, poate *Coloana fîmî de sfîrșit* a lui Brîncuși, ca amintirea lor să fie veșnică. Pe front de altfel sînt îngropați cu egale onoruri și soldații armatei inamice. De ce atunci fiii neamului care au angajat lupta împotriva dictaturii staliniste să nu se bucure de aceleași drepturi ale omului?

În timpul cît lucram în fabrica Penitenciarului din Aiud depuneam toate eforturile să-i trimit lui Mircea Vulcănescu – pe care-l știam grav bolnav – prin bunul meu prieten drag Vasile Munteanu – personalitate atît de reprezentativă și el pentru trecutul nostru socialist – cîte o poezie din *Cartea ceasurilor* – *Stundenbuch* – de Rilke, pe care Hromatka – fostul secretar al partidului comunist din Reșița – o știa pe de rost. După cîteva zile Mircea ne trimitea traducerea românească de o frumusețe rară, căci a fost și un mare poet, nu numai un strălucit sociolog, economist și filosof. M-am trudit să trimit aceste giuvaere afară pentru a fi publicate atunci cînd va veni și „ceasul” lor, dar n-am reușit. Avea scrise în mintea sa cuprinzătoare și amintirile bogate sale experiențe de luptă socială și spirituală, dar le-a dus în mormînt.

Le scriu eu pe ale sale și pe ale tuturor celorlalți frați căzuți pe drum și fără cruce pe mormînt. Comună ne-a fost și lupta și suferința. Dar n-am cunoscut dispararea.

Nicolae Mărgineanu

Nici în soarta noastră și nici în destinul neamului nostru.

Că istoria noastră a fost mai aproape de legenda *Meșterului Manole*, e adevărat. Tragică e și *Miorița*. Cu jertfe grele au cîștigat victoriile lor mărețe și voievozii noștri, cîntați de Eminescu. Jertfele lui Horea și Iancu au fost și mai dureroase, așa cum arată Rebreanu și Blaga. Dar la victorie au dus și ele.

Cei căzuți la Aiud și Gherla, la Sighet și Jilava, la Suceava și Pitești, precum și pe alte meleaguri ale țării, au urmat pilda lor.

– Au căzut pentru libertatea neamului, spune Părvan în *Rozalia* despre cei căzuți pe cîmpul de luptă pentru întregirea patriei în granițele ei firești. Și de aceea, socoate el că se cuvine să le fie închinat „Un cîntec de jale și un cîntec de biruință”.

Același cîntec de jale, dar și de biruință – ca în toată istoria noastră zbuciumată – se cuvine și celor căzuți la Aiud sau Gherla, Sighet sau Suceava, Jilava ori Pitești...

Drept *motto* pentru imnul său, Părvan folosește cuvintele Sfîntului Augustin, pe care le transcriu cu majuscule ca și el:

PATRIAE:
„TU NOS FECISTI AD TE
COR NOSTRUM INQUIETATUM EST
DONEC REQUIETUM
IN TE”

Întoarcerea acasă

Încă nu am apucat să mă dezbrac de hainele rupte, cu care am venit de la închisoare, când fata și ginerele meu au sosit în cea mai mare grabă să mă vadă după cei 16 ani de despărțire, aducându-mi o cămașă de vară și o pereche de pantaloni de doc. Am îmbrăcat imediat hainele aduse de ei, convins fiind că ale mele au fost vândute conform sfatului meu din ziua arestării. Mi s-a părut totuși ciudat faptul că din casă nu lipsea nimic. Nici un covor, nici un tablou și nici o piesă de mobilă antică. E bine că mi-au vândut hainele – mi-am zis eu – care sînt mai ușor de înlocuit!

Pantalonii aduși de ginerele meu erau încă strînși pe picior și puțin cam scurți. Așa era moda zilei. Mă simțeam astfel destul de stingher în ei. N-am îndrăznit însă să întreb soția dacă nu mi-a mai rămas vreo pereche din pantalonii mei, mai potriviți pentru vîrsta mea chiar dacă nu mai erau la modă. Seara, când soția mea a scos pijamaua din dulap, mi-am dat seama că și hainele mele erau toate la locul lor.

– Dar bine, draga mea, cum ai reușit să te descurci, căci casa este așa cum am lăsat-o?

– Cum am făcut, nu mă întreba, fiindcă îmi e greu să-ți explic. De un lucru însă fii sigur: dorința ți-am respectat-o, iar copiii de foame n-au răbdat, ba sînt chiar și corect îmbrăcați. Doar hainele mele sînt aceleași pe care le-ai cumpărat tu. Acum că ai venit am să-mi fac însă vreo haină nouă și eu. Cum am reușit? – Am cusut, am dat lecții, am crescut pui, ba chiar și porci, unul pentru casă și altul ca să-l vînd. Este adevărat că o seamă din prietenii tăi, ca doctorii Telia, Ciplea, Radu, s-au oferit să mă ajute. Atenția lor a fost o mîngîiere și o încurajare fiindcă în caz de mare nevoie știam la cine să apelez pentru un împrumut. Din fericire, în situația aceasta nu am ajuns deoarece mîinile mele, bietele mele mîini, m-au ajutat. Post de profesoară nu am mai primit, ci doar de contabilă. La început am lucrat și la fabrica de cărămizi, iar în ultimii șapte ani am fost pedagogă

la Dispensarul copiilor grav bolnavi de tuberculoză. Celelalte pedagogie s-au îmbolnăvit și ele repede, unele după un an, altele după doi. Eu am rezistat șapte, dar la urmă m-am îmbolnăvit și eu. Acum sînt pensionară din cauza acestei boli contractată în timpul și din cauza serviciului. De aceea arăt așa cum arăt, dar acum că năpasta s-a terminat, am să-mi revin.

– Trebuie atunci să-mi caut imediat o slujbă ca să te ajut, i-am spus eu.

– Acum că ai venit acasă vom merge la prietenii noștri, doamna și d-rul Săbău, de la Constanța, la care și-a petrecut ani în șir vacanța și Daniela. Ai nevoie de soare ca să-ți întărești oasele. Plimbările pe nisipul de la malul mării, dimineța și seara, îmi fac și mie foarte bine. Doctorul Daniello – profesorul de fiziologie – mă asigură de altfel că starea mea e mai bună și focarele de infecție sînt pe cale de a fi stinse.

În domiciliu forțat n-am fost trimis deoarece odată cu eliberările de la închisoare a fost desființat și el. Autoritățile din Cluj nu voiau totuși să-mi elibereze nici buletinul de populație, nici Spațiul locativ. Cei de la Spațiul locativ îmi cereau buletinul de identitate, iar cei de la Biroul populației pretindeau să le aduc, în prealabil, asigurarea spațiului locativ. Soția mea a dat o declarație că mă primește în spațiul ei, din casa proprie, fără să pretindă eliberarea camerei, atribuită de Spațiul locativ altei persoane. Spațiul locativ n-a fost însă de acord nici cu această propunere, ci mi-a cerut să merg în satul meu de naștere.

– Dar spațiul locativ n-am nici în casa părinților mei deoarece în una din camere stă soția fratelui meu, în a doua fiul ei cu soția sa, iar a treia este luată cu chirie forțată.

– Vom elibera camera aceasta, mi-au spus cei de la Biroul populației.

A treia sau a patra zi de la eliberare, organele de securitate m-au chemat și ele ca să dau o declarație asupra celor întîmplate în seara premergătoare eliberării mele la Penitenciarul din Aiud.

– Dar nu s-a întîmplat nimic, am spus eu.

– Cum nu s-a întîmplat nimic, domnule profesor? Dar atacurile împotriva dv. ce au fost?

– Întrebați pe domnul colonel Crăciun, le-am răspuns eu.

Am rugat, în schimb, organele de securitate să aibe bunăvoința de a interveni pe lângă Biroul populației și Spațiul locativ ca să-mi elibereze Buletinul de identitate și să-mi admită încadrarea mea în spațiul locativ al soției mele din casa proprie.

– Nu ne amestecăm în treburile celorlalte servicii, mi-au răspuns ele.

Ce minciună sfruntată! În fond, n-aveam nici un motiv să mă îndoiesc că greutățile ce mi se făceau la aceste două servicii erau ordonate chiar de organele de securitate, care doreau plecarea mea în satul natal pentru ca supravegherea mea să fie mai ușoară și să cadă în seama altora. Grecii au o vorbă: mai ușor scoți omu-

lui un ochi decît o legendă care i-a fost atribuită.

Care era „legenda mea”? – Desigur procesul cu „complotul și guvernul fantomă”, în care organele de securitate mai erau dispuse să creadă. Aceasta și din cauză că profesorul U Thant din Birmania, secretar general al Organizației Națiunilor Unite, făcuse o intervenție în favoarea eliberării mele, așa cum circula zvonul la Cluj și cum ulterior am aflat de la bunul meu prieten, Hadley Cantril, directorul general al Institutului de Cercetare Internațională de la Princeton, afiliat ONU-lui, care a venit să mă vadă în primăvara anului 1967. Cu U Thant n-am fost coleg, așa cum se spunea la Cluj, dar profesorul Thorndicke de la Universitatea Columbia ne-a fost dascăl la amîndoi. Intervenția sa a fost la solicitudinea lui Thorndicke și Cantril plus alți colegi și prieteni ai mei din SUA, care au constituit o *Asociație* pentru eliberarea mea, așa cum Cantril mi-a spus, iar scrisoarea consilierului de presă de pe lângă Misiunea Americană, venită înainte de vizita lui Cantril, arată. Or, dreapta intervenție a lui U Thant, solicitată de prietenii mei, a fost – după judecata autorităților de la Cluj – încă o dovadă că procesul meu fantomă a fost adevărat.

Aceste șicane ale autorităților le-am primit cu atît mai puțin eu cu cît atmosfera politică era cu totul alta decît aceea din 1948. Plecați erau și consilierul sovietic de pe lângă Securitate și agenții săi: Patrick, Grünberg, Breiner, Barany etc. În ambele rînduri cînd am fost adus la arestul Securității din Cluj am avut sentimentul că nu sînt în țara mea deoarece se vorbea aproape numai ungurește. Același sentiment l-au încercat și frații mei de suferință: Simion Hațieganu, fost chestor al Poliției din Cluj, D. Gerota, fost profesor la Facultatea de drept a Universității din București etc. Acum însă se vorbea numai românește, atît la Spațiul locativ, cît și la Miliție, precum și la Securitate. În ședințele secrete ale cadrelor de partid era apoi dezbătută exploatarea nedreaptă și nemiloasă a patriei noastre de imperialismul stalinist, care ne-a luat cel puțin de 17 ori despăgubirile de război de 300.000.000 dolari. Și mai combătută era teza lui Hrusciiov de a se crea un stat pe bază economică, nu etnică, căruia URSS îi ceda trei județe din Basarabia noastră, iar nouă ne cerea Moldova, Dobrogea și jumătate din Muntenia. O adevărată bătaie de joc! România era să rămînă doar cu Oltenia și jumătate din Muntenia și din Transilvania deoarece Ardealul de Nord era promis Ungariei – cum pretindea populația maghiară din Cluj, a cărei fantezie o luase din nou razna. Or, critica făcută împotriva acestei teze sovietice și a exploatării staliniste a patriei noastre depășea cu mult pe aceea din anii 1945-1948 pentru care cei închiși am făcut atîtia ani grei de închisoare. Organele inferioare ale autorităților de la Cluj însă nu păreau să priceapă nimic cu toate că în fruntea Comitetului regional de partid era venit proaspăt Maxim Berghianu – care a dovedit nu numai competență, ci și sentimente românești, corecte și curate – cu care ulterior ginerele meu, Cornel Țăranu, leagă o adevărată prietenie. Dar unde era atunci să ajung la el! Iar pînă la Dumnezeu sfinții te mîنینcă. Și așa o lună întregă am fost dus cu vorba de funcționarii de la Biroul po-

pulației și de la Spațiul locativ, așteptând de fiecare dată ore întregi care-mi consumau nervii și altfel obosiți.

– Știi ce – mi-a spus soția mea în cele din urmă – ca să scăpăm de toate aceste mizerii care ne consumă nervii, umbrind fericirea revederii, vino să mergem la Constanța. De Buletin de identitate nu ai nevoie deoarece vom locui la prietenii noștri, soții Săbău. Pentru a te legitima, în caz de nevoie, ai Actul de eliberare, pe care Mișlia a consemnat prezentarea ta. Răspunderea de a nu-ți fi eliberat în timpul cunoscutului buletinului, ca la toți ceilalți deținuți eliberați, îi revine ei.

Așa am făcut, iar o lună de zile am avut nu numai liniște deplină, ci ne-am bucurat și de razele soarelui și de frumusețea neîntrecută a răsăritului și apusului său.

La reîntoarcere m-am oprit la București ca să apelez la înțelegerea și bunăvoința lui Ilie Murgulescu, fost coleg și prieten de la Căminul Avram Iancu din Cluj, acum președintele Academiei Române, pentru a mă numi cercetător științific la Filiala din Cluj a Institutului de Psihologie al Academiei.

– Necazul este – i-am spus eu – că Alexandru Roșca, fostul meu șef de lucrări, acum directorul Institutului, nu va aviza nicicând favorabil cererea mea din motive pe care, cred, că le cunoști.

– Înaintează cererea direct conducerii Filialei și vorbește cu profesorul Preda, secretarul ei, ca să mi-o trimită fără avizul lui Roșca.

La sosirea numirii mele, Raluca Ripan, președinta Filialei, a rămas nu numai foarte surprinsă, ci și înfricată de Roșca deoarece acesta era nu numai director al Institutului de Psihologie al Academiei, ci și director al Învățământului superior, precum și prorector, având în subordinea sa o nepoată a ei. De aceea l-a chemat ca să-și dea semnătura de acceptare. Roșca a refuzat, cu toate că între timp intervenise în favoarea mea și soția sa, o fost elevă a mea.

– Ce facem acum? – l-a întrebat Raluca Ripan pe Preda.

– Îl vom numi în postul de bibliograf principal, rămas vacant după moartea lui Blaga.

Mie apoi mi-a spus:

– Din moment ce numirea avea semnătura președintelui o puteam păstra. M-am gândit însă la toate mizeriile posibile, pe care Roșca ți le-ar fi făcut. De aceea am ales postul de la Biblioteca Academiei unde voi avea grijă ca să ai tot timpul la dispoziție pentru lucrările d-tale.

În adevăr, a doua zi după prezentarea mea la serviciu a venit la Bibliotecă pentru a da dispoziții în acest sens directorul Bibliotecii, M. Triteanu. Acesta a rămas puțin speriat, așa cum mai târziu mi-a spus. Ca să consulte organele de partid asupra acestei dispoziții confidențiale nu era însă omul cu toate că executarea ei comporta oarecare risc și pentru el. Văzându-mă însă cum iau lucrul în piept, nu numai cu sete, ci și cu nespusă bucurie, s-a liniștit și mi-a acordat întreaga sa încredere. Mi-a rămas un prieten drag pentru tot restul vieții. Era de altfel un om foarte capabil și, astfel, după trecerea anilor, am fost fericit să-l recomand fostului meu elev, profesorul A. Chircev, prorectorul Institutului de Perfecționare a Cadrelor Didactice, pentru numirea sa de conferențiar.

La scurtă vreme după numirea mea am fost chemat și la Biroul populației pentru a mi se da Buletinul de identitate. Mi s-a cerut însă garanția a două personalități cu suprafață publică asupra faptului că mă voi reține de la orice atitudine ostilă orânduirii socialiste.

– Ar fi de dorit ca una din ele să fie chiar a profesorului Daicovici, rectorul Universității.

Vechiul meu prieten, pe care l-am ajutat atât de eficient la numirea sa de conferențiar, a refuzat însă pe motivul că o recomandare a sa ar însemna direct ordin, dat fiind faptul că era și membru în Consiliul de Stat. În schimb, bunii mei prieteni, David Prodan și D.D. Roșca, membri ai Academiei Române și ei, ca și Daicovici, mi-au dat-o cu multă plăcere.

Spațiul locativ a continuat totuși să-mi mai facă mizerii și a intentat un proces soției mele ca să mă cedeze din spațiul ei o cameră, cu toate că acum eram o persoană în plus. Spațiul locativ era de altfel faimos pentru luarea de mită, fapt pentru care mai mulți funcționari ai săi au ajuns la închisoare.

La scurtă vreme a venit însă locotenentul major Boieriu, șeful Biroului populației și mi-a cerut reînapierea Buletinului pe motivul că s-a făcut o greșală cu eliberarea lui. [...]

După ce organele de securitate s-au convins de refuzul meu de a părăsi țara, au dispus înapoierea Buletinului de identitate. Supravegherea lor a durat însă ani de zile, cu toate referințele corecte și chiar elogioase ale lui Triteanu, directorul Bibliotecii.

La sfârșitul lunii aprilie 1967 am primit și vizita profesorului Hadley Cantril – director general al Institutului de Cercetare Socială Internațională – care colabora cu Organizația Națiunilor Unite. El a fost și consilier al Casei Albe sub președinții Roosevelt, Truman și Kennedy. Ultimul a fost și elevul său. [...] Autoritățile au apreciat că venirea sa – sub un pretext sau altul la Cluj – este totuși inoportună și astfel, la masa oferită, rectorul a fost asistat doar de conferențiarul D. Ghișe și A. Mihai, care cunoșteau și ei opera lui Cantril. Ultimul urma chiar să plece în SUA pentru studii de specializare. Au fost, de fapt, oamenii cei mai bine aleși, deoarece judecata și cunoștințele lor în timpul discuției strict

academice – ca și acelea ale lui Daicovici – au făcut o excelentă impresie asupra oaspetelui, care a admirat pregătirea lor, a tinerilor îndeosebi. Autoritățile superioare au recomandat – mi-a spus Daicovici – ca discuțiile să fie axate, pe cât posibil, asupra drepturilor noastre privitoare la Transilvania.

– Vezi, măi Nicolae – mi-a spus Daicovici – este azi tot Joia mare, ca și acum 20 de ani, când ai venit ca să discuți împreună cu Petrovici și cu mine programul vizitei ministrului Berry și a primului său consilier Melbourne, instrucțiunile conducerii de stat de atunci fiind aceleași ca și acum: să discutăm drepturile noastre asupra Transilvaniei. Acum douăzeci de ani – exact douăzeci de ani – discuțiile au fost în vederea Conferinței de Pace care începea după trei săptămâni la Paris și acum sînt pentru a restabili adevărul asupra aceluiași drepturi ale noastre pe care emigranții maghiari din SUA le atacă. *Și între timp, doamne, doamne, pentru susținerea acestui adevăr și a acestei dreptăți, ce ai avut de pătimit!*

– Pacea de adîncime a conștiinței se poate obține numai pe drumul Adevărului și a Dreptății, pe care avem datoria de a le servi, am răspuns eu.

– Și n-ai suferit numai tu, ci și soția ta și copiii tăi. Petrovici a refuzat un post soției tale, iar mai târziu Raluca Ripan și eu ți-am scos copiii din Universitate cu toate că intraseră fără concurs, avînd nota zece, fiindcă, din nenorocire, așa au fost instrucțiunile și n-am putut să mă opun deoarece altfel nu-mi puteam păstra poziția pe care o aveam. Tu ai sacrificat totul. Te rog să mă ierți, dacă mă poți ierta, și să legăm din nou prietenia noastră, care, știi prea bine, că mi-a fost foarte dragă.

– Acum copiii sînt reprimiți în Universitate și-și vor termina studiile cu aceeași distincție cu care au intrat, am observat eu. [...]

Hadley Cantril a venit ca să curme nedreptatea poziției mele de simplu bibliograf, pe care o cunoștea atât el, cît și dascălul nostru comun, Allport, despre care în *Dialogul* lui Lăscuș cu mine spun că a fost omul cel mai bun pe care l-am cunoscut. Așa l-au socotit și ceilalți prieteni ai săi. ■

Filosofia lui Blaga

– fragment –

Categoriile lui Blaga nu sînt însă numai cognitive, ci și emotive, anume „stilistice“, iar în această calitate ele determină atît arta cît și știința, anume „stilul cultural“, care le coordonează și integrează. Prin urmare, ele „organizează“ atît Adevărul din *Critica rațiunii pure* cît și Frumosul din *Critica puterii de judecată*, fiind ca să spunem așa atît logică cognitivă cît și logică afectivă. Curios este numai faptul că înafară rămîne logica volitivă a Binelui din etică, cu care Kant s-a ocupat în *Critica rațiunii practice* sub imperiul căreia este elaborat și proiectul său de pace universală. Aceste categorii stilistice nu sînt însă conștiente, ci inconștiente, *abisale*, iar asupra acestui atribut Blaga insistă în mod cu totul deosebit deoarece el reprezintă însuși „fenomenul original“ al gîndirii sale, ca să folosim direct limbajul său. Cunoașterea operată cu aceste „categorii stilistice“ de ordin „abisal“ nu este totuși numai „transempirică“, deci „dincolo de simțuri“, ci și „rațională“, deoarece ea exprimă Logosul însuși al lumii, mai bine zis al culturii, care, desigur, nu e numai cognitiv, ci și afectiv, precum – adăugăm noi – și volitiv, deoarece el exprimă atît Adevărul, cît și Frumosul, precum și Binele moral și politic, pe care Blaga însă nu-l menționează, deși de viziunea etică din „spațiul mioritic“ se va ocupa în mod deosebit atunci cînd încearcă să tîlmăcească viziunea noastră proprie despre om, neam și biserică, așa cum ea se conturează în credința ortodoxă din trecut. Despre o cunoaștere „rațională“, separată de cea empirică, a vorbit, firește, și Platon, care construiește ontologia și cosmologia sa numai cu ajutorul ei. Aristotel recunoaște atît cunoașterea senzorială, de ordin empiric, cît și pe cea rațională, de natură transempirică, dar susține întregirea lor reciprocă. Descartes admite numai intuiția rațională, iar Locke numai pe cea empirică. La Kant din nou se vor uni. Amîndouă modalitățile de a cunoaște lumea sînt admise și de Blaga, dar cu observația că „matricea stilistică“ a culturii decide nu numai asupra pătrunderii directe în „esența“ fenomenelor, proprie numai cunoașterii transempirice, ci și asupra cunoașterii empirice din știința care se mulțumește cu prinderea legilor, fără să se ocupe cu „natura“ lor.

Categoriile cognitive, de ordin conștient, susținute de Kant, opresc cunoașterea „lucrului în sine“. Categoriile stilistice, de natură abisală, promovate de Kant, fac această cunoaștere posibilă, chiar dacă ea e numai parțială, nu deplină. Aceasta din cauza „cenzurii transcendente“ a „Marelui Anonim“, care „revelează“ omului numai o parte din „orizontul misterelor“, nu tot. „Categoriile stilistice“ – spune el –, ne îndrumă *dincolo* de datele simțurilor, dar ele, în același timp, zădărnicesc o convertire *absolut adecvată* a misterelor“.

Cum însă categoriile stilistice abisale, emotive și volitive, nu numai cognitive, susținute de Blaga, sînt mai cuprinzătoare decît cele strict cognitive, preconizate de Kant,

ele „oferă deci – conchide Blaga – o definiție a omului, de o complexitate, pe care filosofia lui Kant nici n-a putut să o viseze“.

Asupra „orgoliului intelectual“ al lui Blaga au scris aproape toți comentatorii săi, uitînd însă să facă mențiunea că un orgoliu și mai nemăsurat l-a caracterizat, de pildă, R. Wagner, fără ca aceasta să scadă valoarea „tetralogiilor“ sale. Ce să mai spunem de Nietzsche și chiar de Kierkegaard! De aceea lucrul cel mai cuminte este să judecăm în primul rînd opera, în care autorul pune tot ceea ce are mai de preț, iar nu slăbiciunile omenești de care nu par a fi scutiți nici „oamenii mari“, chiar dacă ei le au în grad mai redus. Nu este mai puțin adevărat că unele „enunțuri“ ale lui Blaga îmbracă o haină prea apodictică, ceea ce lasă uneori impresia că argumentarea lipsește. În fond, acesta nu e cazul deoarece argumentarea e prezentă în paginile premergătoare.

De altfel, opoziția pe care Blaga o face între cele două metode de cunoaștere nu e nicidecum un aport al gîndirii sale „poetice“, rătăcită în filosofie, cum spun alții. Ea a început cu Democrit și Platon, e prezentă la Aristotel, reapare la Descartes, Pascal, Locke, Hume și Kant, iar de la el și Hegel încoace a devenit o adevărată „obsesie“ a filosofiei germane, așa cum vom încerca să arătăm. Dar înainte de a dezbate „hainele noi“ cu care filosofia contemporană îmbracă „adevărurile vechi“ cu speranța ca să li se potrivească mai bine și să fie nu numai mai precise și clare, ci și mai adînci și cuprinzătoare, încă o seamă de cuvinte asupra celor două metode văzute de Blaga.

Supărat, probabil, pe criticii săi care în mod nedrept au redus categoriile sale la acelea ale lui Kant, Blaga a simțit nevoia de a mai adăuga la cele 14 pagini de rezumare a teoriei sale asupra cunoașterii încă 4 pagini de *Note anexe*, în care aduce nu numai un rezumat al rezumatului, ci și o schemă comparativă a celor două metode.

Cunoașterea empirică filtrată prin categoriile cognitive, pe care știința zisă „exactă“ o valorifică, cercetează lumea ca o totalitate de „obiecte“ în „juxtaponibilitatea“ lor, fără să se ocupe de natură sau „esență“ lor ultimă, ci mulțumindu-se cu simpla lor „fenomenalitate“, înregistrată „senzorial“ sau empiric. Idealul ei este „reducerea calității“ la „cantitatea“ interpretabilă matematic. „Ideile“ ei sînt în „conjuncție“ cu materialul concret, pe care-l exprimă. De aici și „aplicabilitatea“ lor la materialul concret exprimat în vederea scopurilor practice. Cum însă categoriile cognitive, la fel ca și simțurile de altfel, introduc o anumită falsificare a realității obiective, adevărurile științei exacte, îmbrăcate în haina matematică, sînt totuși numai „simili-probleme“, lipsite de „tensiune interioară“ și ca atare pot duce numai la „simili-teorii“, ce prind doar „fenomenalitatea“ exterioară, nu „esențialitatea“ interioară, accesibilă doar teoriei elaborată pe bază de cunoaștere „luciferică“, ce „pătrunde“ direct în „esențe“. O atare „simili-teorie“, bazată

doar pe observația empirică și descrierea simplă a „simili-problemelor“, poate oferi doar o „simili-explicație“, nu o interpretare reală și profundă, deoarece „pătrunde“ în „esențe“.

Cunoașterea „luciferică“, mijlocită de „categoriile abisale“, cognitive, dar și emotive, se îndreaptă spre „obiectul“ despicat în fenomenalitate și „esență“, arătată versus „revelată“ și nearătată, respectiv ascunsă, deci încă misterioasă. Ea interpretează fenomenele cantitative prin „esența“ lor calitativă, operată logic, nu matematic. Ideile ei, izvorîte din „reducția calitativă“ de ordin logic, sînt accesibile unor „capacități teoretice“, ce redau adevărul însuși, mai bine zis partea care nu se ascunde. Ca atare, cunoașterea logică, ce interpretează varianta fenomenală de ordin cantitativ și schimbător prin invarianța calitativă a „esențelor“ permanente, spațiale și atemporale, se ocupă cu „probleme reale“, nu „simili-probleme“, generînd o „teorie reală“, nu o „simili-teorie“, ce oferă o „explicare adevărată“, nu o „simili-explicare“. Cunoașterea „luciferică“, ce „pătrunde“ în „esențe“ pe bază de „intuiție“ transempirică „rațională“, dar nu numai în sens cognitiv, ci și emotiv și volitiv, este bazată pe o „observație dirijată de o idee“, care continuă acțiunea ei diriguitoare și în „descrierea esențelor“, oferind astfel o „explicație adevărată“, nu simili-explicație, dar numai pentru partea „fanică“, de „revelare“ a adevărului, nu și pentru aceea care continuă să rămînă ascunsă, deci „criptivă“, de la care „cenzura transcendentă“ a „Marelui Anonim“ ne oprește, ca și în legenda biblică a „fructului oprit“ am adăuga noi, care – desigur –, preferăm limbajul din legenda lui Prometeu, care încearcă să cerceteze tainele naturii fără dezlegarea și concursul zeilor, ba chiar furînd și „secretele“ lor. Blaga a fost însă nu numai un mare poet, ci și un „fost teolog“, care, la fel ca și Goga, nu s-a putut desprinde de limbajul „miturilor“ din Biblie.

Este de asemenea cazul să observăm că după judecata lui Blaga cunoașterea empirică tinde numai la reflectarea cît mai obiectivă, de ordin pasiv, în care omul nu are cuvînt de spus, în vreme ce cunoașterea „luciferică“, ce „pătrunde“ în „esențe“ pe bază de intuiție transempirică, deci rațională, dar nu numai în sens cognitiv, ci și afectiv și volitiv, este totdeauna o cunoaștere activă, cu caracter „creator“, în care personalitatea omului intervine, identificîndu-se însă cu Logosul lumii. Creația științifică, artistică – precum și cea etică și politică, am adăuga noi – nu este însă, după părerea lui Blaga, simplă „plăsmuire“, ci o „creație“ legică, supusă „categoriilor stilistice“ ce o structurează, impunîndu-i o ordine logică, ce nu este numai a cunoașterii, ci și a lumii însăși.

Ineditele provin din arhiva familiei

Rubrica DOSAR
este îngrijită de

Ion Vartic

Religie și globalizare.

Diagnoze și soluții

Majoritatea discursurilor de ultimă oră, *la zi*, indiferent de cadrul – filosofic, sociologic, politic – din care sunt lansate, aduc în prim-plan conceptul de *globalizare*. Este un concept oarecum inflaționist, construit pentru surprinderea și definirea tendințelor actuale expansiviste, perceptibile la toate nivelurile. Cu alte cuvinte, globalizarea, ca expresie a *transcenderii*, a trecerii dincolo, observabilă astăzi în aproape toate domeniile – ale spiritului sau nu – trebuie înțeleasă ca un soi de matrice funcțională, ca o rețea între diferite *paradigme*, guvernată de principiul acțiunii reciproce și intercondiționalitate. Asumând realitatea globalizării, a acestui fenomen care se produce acum, cartea profesorului Andrei Marga, *Religia în era globalizării* – Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2003 – încearcă o abordare a religiei ca *formă simbolică* a spiritualității umane, din perspectiva acestui fenomen de transcendență a barierelor, căutând să formuleze câteva răspunsuri la întrebări care se impun astăzi tot mai mult: *Ce înseamnă de fapt globalizarea? Care este ponderea religiei în modernitatea târzie? Care este situația religiei și situația religioasă a timpului nostru? Care este impactul religiilor în situația politică a lumii de astăzi și în evoluția spre unificare din Europa? Care sunt posibilitățile de evoluție din trialogul religiilor monoteiste? Ce schimbări se produc în etică în era globalizării și care sunt mijloacele intelectuale de realizare a acestora?* La toate aceste întrebări, autorul încearcă să formuleze, prin această carte, un răspuns.

A face astfel filosofie înseamnă nu numai analiză de sisteme filosofice sau de istoria filosofiei, ci și sinteză, avînd un scop bine determinat pragmatic, acela de a provoca o schimbare în realitatea socio-istorică contemporană și o schimbare de atitudine; în acest sens, *Religia în era globalizării* este un text de sinteză și diagnoză a celor mai recente idei filosofice, teologice și sociologice, toate axate pe un caz particular: religia.

Este cunoscut și asumat deja faptul că imanentizarea transcendenței, mutația esențială survenită în cadrul tradiției criticii moderne a religiei inițiată de Hegel și continuată de Feuerbach, Marx, Auguste Comte, Nietzsche și Freud, nu se mai justifică în contextul actual. Avînd în vedere ideile pe care această tradiție le-a vehiculat – „noua filosofie este completa și absolută disoluție a teologiei în antropologie” (L. Feuerbach); „omul creează religia, nu religia îl creează pe om; religia este într-adevăr conștiința de sine și sentimentul de sine al omului care nu s-a găsit încă pe sine, sau s-a pierdut din nou” (Karl Marx); depășirea religiei prin expansiunea cunoașterii științifice (Auguste Comte); religia ca nevroză obsesională generalizată a umanității care se originează în complexul lui Oedip

(S. Freud) și celebrul strigăt al lui Nietzsche: *Gott ist tot!* și noi suntem cei care l-am ucis – cadrul hermeneutic astfel creat nu s-a dovedit a fi suficient de solid pentru a rezista evoluției ulterioare a problemelor religioase. Astăzi, după cum ne arată cartea profesorului Andrei Marga, cele mai recente dezbateri în jurul *situs*-ului religiei indică atât necesitatea începerii unei conclucrări între religie și filosofie, cât și necesitatea inițierii trialogului iudeo-creștin-islamic. Iar în acest sens, analiza întreprinsă de Andrei Marga este una obiectivă și fundamentată, fiind dublată de prezentarea și interpretarea celor mai noi poziții ale unor gânditori contemporani foarte bine cotați în materie de teologie, filosofie sau sociologie; este vorba de Hans Küng, Franz Rosenzweig, Niklas Luhmann, Jürgen Habermas, Samuel Huntington, pentru a enumera doar pe câțiva dintre aceștia.

De exemplu, trei capitole, consacrate diagnozei situației religiei, influenței religiilor și situației religioase a timpului, pun în discuție nume de mare rezonanță pentru prezentul nostru. Jürgen Moltmann (autorul lucrării *Die Theologie heute*), recurgînd la distincția pe care a făcut-o Jean-Jacques Rousseau între „religia civică” și „religia general umană”, consideră că Biserica administrează actualmente mai mult o „religie civică”; fapt ce nu rămâne fără efect dacă ne gândim că, astfel, sensul transcendenței oarecum ne scapă. În continuare, pe filieră sociologică, Niklas Luhmann constată derularea unui proces de autonomizare a religiei într-o așa măsură încât aceasta devine „un sistem funcțional pentru sine”. Pe fondul a trei schimbări majore – sfârșitul „cosmologiei religioase”, sfârșitul vechii distincții dintre bine și rău, asimilată astăzi în sistemele de drept, imanentizarea transcendenței – iată ce constată reputatul sociolog: „Religia nu asigură astăzi nici contra inflației și nici contra unei schimbări de guvern, nici împotriva destrămării unei iubiri, nici împotriva contrarietății propriei teorii. Ea nu poate intra în locul altor sisteme funcționale. Ea este un sistem funcțional pentru sine și numai participarea la acest sistem funcțional conferă siguranțele specifice religioase” (p. 76). Nu în ultimul rând, dintr-un cadru strict filosofic, poate unul dintre cei mai mari gânditori contemporani, Jürgen Habermas (*Teoria acțiunii comunicative, Discursul filosofic al modernității, Gîndirea postmetafizică*), „a elogiat explicit efortul făcut de Johann Baptist Metz pentru a înnoi discursul teologic și a interpreta universalismul ca interculturalism, precum și demersurile lui Hans Küng pentru a generaliza morala creștină la nivelul unui *Weltethos* pretins de condițiile de viață din era globalizării”, spune autorul (p. 87). Toți acești mari gânditori, acești *diagnosticieni* ai fenomenelor care se derulează acum, sunt invocați de

autorul cărții pentru a ne oferi o perspectivă asupra celor mai recente cercetări care vizează astăzi religia.

Și totuși, nu putem să nu ne întrebăm în ce sens putem vorbi astăzi de un *etos fundamental comun*, plasați fiind în cadrul actual al pluralității sistemelor de valori, între *Vechiul Testament, Noul Testament și Coran*? Profesorul Andrei Marga este convins că „acest *etos* fundamental comun este o bază solidă pentru un trialog fructuos al religiilor monoteiste” și, mai mult, că „baza este, în orice caz, întărită de împrejurarea că din personalități ale *Vechiului Testament* – începînd cu Abraham – se revendică iudaismul, creștinismul și islamismul” iar „în zilele de astăzi, în care conflictele tind să fie, sau cel puțin să se considere, interreligioase, se pune o problemă practică: aceea a instalării trialogului pe baze efectiv existente” (p. 230). Acest *fond* comun, crede autorul, este constituit, printre altele, de cele zece porunci care, revelate lui Moise de către Dumnezeu și alcătuiind etica fundamentală a *Vechiului Testament*, s-au păstrat neschimbate și în *Noul Testament*. *Coranul*, la rândul său, prezintă datoritiile etice, în mare parte similare Decalogului. Desigur, aceste baze sunt reale și se constituie ca un soi de *gest fondator* al celor trei mari religii, însă ele nu reprezintă o descoperire de dată recentă. De aceea, dincolo de conceptul strict al globalizării, la a cărui naștere a contribuit din plin chiar religia, cititorul acestei cărți nu-și poate înlătura sentimentul de nesiguranță pe care i-l alimentează recente conflicte internaționale sângeroase, justificate pe baze religioase. Iar în acest context, ideea unui *ethos fundamental* ca „bază solidă pentru un trialog fructuos al religiilor monoteiste” – deși poate părea utopică – ar putea reprezenta chiar soluția pentru rezolvarea unor astfel de situații. Rămâne de văzut în ce măsură o astfel de soluție se va dovedi efectiv funcțională.

Religia în era globalizării promovează și accentuează idei care pot funcționa ca idei manifest; însă miza o constituie, în fond, receptarea lor și capacitatea lor de a produce realmente schimbări în mentalul colectiv.

ADRIANA POP

Hamlet-ul lui Vlad Mugur

Ion M. Tomuş

În 22 iunie a.c. se împlinesc trei ani de la extraordinara avanspremieră a spectacolului pe scena Naționalului clujean. Marele regizor își sărbătorea atunci, în acea zi de 22 iunie, și ziua de naștere. A fost, însă, și ultima lui seară de teatru.

Număr de reprezentații pînă în prezent: 32 (cifra insolită pentru Cluj). Număr de spectatori: cca 19 mii. Și istoria spectacolului continuă. (*Apostrof*)

Știm foarte bine că un spectacol, dacă nu este bine „ținut în frâu” de către regizorul său, se va degrada. Este trist, mai ales dacă este vorba despre un spectacol bun, care ajunge să nu mai fie sincronizat cum se cuvine, ori care ajunge să fie jucat „la suprafață”. În acest caz, publicul reacționează de cele mai multe ori destul de prompt, ocolindu-l. Inevitabil, *Hamlet*-ul maestrului Vlad Mugur s-a degradat enorm, însă ceea ce surprinde este faptul că încă mai face săli pline. Câteva explicații pentru aceasta ar fi: în primul rând, se joacă destul de rar, apoi mai este vorba și despre calitatea dobândită, aceea de spectacol „de referință” care nu lasă iubitorii de teatru clujeni (și nu numai) să stea departe de sala Naționalului. Spectacolul a ajuns să fie aproape unul de muzeu: se merge la *Hamlet* așa cum se merge la un muzeu de arheologie, de exemplu, pentru a se vizita o galerie unde se pot vedea rămășițele încă deosebit de frumoase ale cine știe cărei minuni din vremuri mai vechi. Mărturisesc că astfel l-am revăzut și eu de curând – căutând imagini.

Nu o să insist acum asupra a ceea ce s-a pierdut în spectacol, vreau doar să încerc să lansez ideea că felul în care arată el acum, ne arată un alt *Hamlet*. O altă față a tragediei care are loc la Elsinore, mai profund și mai INVOLUNTAR degradantă în ceea ce privește relațiile interumane. Universul gândit de Vlad Mugur este unul în prăbușire, șantierul de la castelul Daniei poate să ne sugereze o încercare de reconstituire a unui spațiu (poate mai bine zis *de renovare*), ori, dimpotrivă, doar o fază din procesul de demolare. Nu știm exact și, la urma urmei, nici nu are prea mare importanță, pentru că esențială este secvența, momentul surprins, felia precis trasată cu mijloacele scenografice de excepție ale lui Helmut Stürmer, care ne indică foarte clar că spațiul de joc este într-o schimbare radicală – lumea lui Hamlet este de fapt în plin proces de schimbare. Nimic nou, căci cunoaștem de mult teoria conform căreia ceea ce pornește infernalul conflict din *Hamlet* este nu crima și incestul, ci încercarea prințului din putreda Danemarcă de a readuce ordinea, schimbarea unei rânduieli vechi a lumii cu una nouă: feudalismul, cu tot ceea ce presupune el, începe să se clatine, iar omului luminat (studentului de la Wittenberg) îi este teribil de greu să încerce să pună lucrurile la punct, să încerce să impună noile valori profund umane, universale, prin forța minții sale.

Actorii joacă roluri care le-au fost „impuse”, la fel cum și lui Hamlet, Ofeliei sau lui Laertes le-au fost impuse niște roluri, dar împotriva cărora se revoltă cei din urmă. Aceste personaje poartă măști într-o dramă pe care nu o înțeleg pînă la capăt și în care s-au trezit implicați fără voia lor, singura opțiune fiind cea de a se adapta din mers la starea de fapte. Scenariul lui Shakespeare, adaptat de Vlad Mugur, dictează actele personajelor, nu însă și motivațiile acțiunilor, altfel spus, psihologia personajelor. Mecanismul psihic al acestora funcționează independent; de cele mai multe ori este sugerat de către regizor, dar apoi este preluat de către actor, care va ști (sau nu) să îi ofere credibilitate.

„Restul este tăcere”... Nu, mai degrabă restul este tinerețe, căci ceea ce mai are încă un impact scenic deosebit de puternic este sosirea regelui norveg Fortinbras, interpretat de un copil (care, nu-i așa, a mai crescut și el). Vechea ordine a lumii, cea medievală, este înfrântă, vocea armelor este redusă la tăcere. Hamlet pierde odată cu lumea cea veche, căci este nevoie de cineva care să se sacrifice. Regele Fortinbras este ridicat de brațele unui soldat pe masa de pe care își va rosti replicile; semn că tânărul rege este încă deosebit de „crud”, însă lumea este pe un drum bun. Nu întâmplător copilul-rege stă în picioare chiar pe masa la care cu câteva momente înainte se desfășura duelul mut dintre Hamlet și Laertes. Dacă la început, la primele reprezentații, care nu au fost atinse de inevitabila degradare, apariția pe scenă a copilului a fost interpretată ca fiind un efect scenic deosebit (după toată violența de pe scenă, apare o figură inocentă, senină, care pune stăpânire cu simplitate și naturalețe pe spațiul de joc), acum, în contextul în care spectacolul este aproape altul, așa cum am convenit, micuțul Fortinbras este o imagine scenică și mai specială: fără să vreau, gândul mi-a zburat la jucăușul Puck din *Visul unei nopți de vară* – care este, și el, un element de candoare și prospețime, ne face să zămbim nostalgici și eliberează scena de unele tensiuni. Insist preț de câteva rânduri cu povestea acestui personaj norveg. Critica și spectatorii de obicei trec fără nici un fel de probleme peste povestea tânărului rege. Cine este el, în fond? Ce reprezintă el? Soarta oarbă sau victoria dreptății? Spectatorul trebuie neapărat să primească un răspuns de la regizor: chiar dacă interpretările sunt discutabile, opțiunea lui Vlad Mugur este evidentă. Ceea ce pare să spună Fortinbras este „Adunați cadavrele,

Hamlet a fost un om extraordinar, dar el a murit și cel care va fi regele vostru de acum înainte sunt eu. Totul este perfect, fiindcă îmi aduc aminte că am dreptul la această coroană”. Ca spectacol al răzbunării – atâtea personaje își dezvoltă astfel energiile dramatice (toți tinerii au tații uciși – prințul Hamlet, Ofelia și Laertes, tatăl lui Fortinbras fusese omorât chiar de bătrânul rege Hamlet), creația lui Vlad Mugur îi solicită intens pe actori, care trebuie să caute și să demonstreze că posedă resurse speciale.

Interesant este și felul în care se comportă actorii dintr-un spectacol care se degradează. Cel mai adesea, critica de teatru aruncă vina pe ei, acuzându-i de lipsă de interes și de implicare. În cazul lui *Hamlet*, nu cred că se poate vorbi de o vină a cuiva că spectacolul se degradează (decât, eventual, a soartei). Trebuie neapărat spus că este vizibil și demn de toate aplauzele efortul actorilor de a da totul din ei, de a oferi cât mai multă motivație fiecărui gest, fiecărei replici a lor. Este, dacă vreți, reverența și omagiul pe care ei le aduc maestrului Mugur, pe care sunt convins că îl simt foarte aproape de sufletele lor atunci când sunt pe scenă.

Închei, considerând că *Hamlet*-ul lui Mugur este important mai ales acum, în contextul degradării sale; cu deosebit de importanta condiție ca la vizionare să nu se caute „nod în papură”. În acest sens,

Tehnica și viziunea narativă

Constantin Cubleșan

Puține sunt cercetările pur naratologice privind opera lui Ion Creangă. Fără îndoială, *Spațiul memoriei*, datorată lui Ioan Holban (Editura Junimea, Iași, 1984), este cea mai amplă și, la drept vorbind, cea mai aplicată. Autorul se dovedește interesat, în principal, de aspectele *narațiunii* (desemnând prin aceasta „discursul verbal prin care cunoaștem lumea povestită”) și al *diegezei* (ce reprezintă „ansamblul de semnificații oferit de instanța narativă”). Termenul este preluat și adaptat limbii române din „dicotomia” poeticilor antice, de la diegesisul și mimesisul aristotelian și platonician). Opera lui Ion Creangă este considerată, astfel, ca un complex narativ, în analiza metodică și meticuloasă a căreia criticul pornește de la fixarea în termeni a unei *matrici narative* constituite „la frontiera dintre lumea povestită și instanța scriiturii”. Dar matricea narativă constituie și un „spațiu în care narațiunea retrospectivă se întâlnește cu anticiparea”, ceea ce înseamnă că în opera lui Ion Creangă „povestea la persoana întâi se pretează anticipării chiar prin caracterul retrospectiv declarat care determină pe narator să facă aluzia la cele ce vor urma și, mai ales, aluzii privind situația sa prezentă”. Îndeobște, așadar, paginile de început ale episoadelor, ce pot fi considerate și ca de sine stătătoare dar și într-o succesiune ordonată construită a realității evenimentale, sunt numite de Ioan Holban ca *matrici narative*, în care „timpul interior respiră larg, primind un tonus particular, subiectiv”, constituind, în același timp „puncte de retardare a narațiunii”, astfel încât *matricea narativă* „surprinde spiritul în mișcarea sa orientată spre redescoperirea adevăratei semnificații a unor experiențe existențiale trecute, spre a le fixa într-o imagine totală”. Desigur, textul de bază al analizei îl constituie *Amintirile din copilărie*, în care *narațiunea* trimite la „două dimensiuni temporale diferite”, precum și la două „nivele ale realității” distanțate între ele: „prezentul și trecutul, complexul afectiv actual al eroului narator și situația trecută a acestuia în ipostaza eului erou”. Se remarcă astfel cum în cazul *Amintirilor din copilărie*, Creangă „controlează distanța dintre autor și operă, ca și aceea dintre operă și cititor, prin intermediul pactului autobiografic și al matricii narative, «sub-distanța-

re» emoțională implicând în același timp raportul estetic”. Ioan Holban discută astfel câteva tipuri structurale, între care, firește, cea temporală ce apare ca fiind predominantă.

Vorbind despre *timpul lecturii*, el abordează din punct de vedere teoretic aptitudinea umană a povestirii înseși: „A povesti este un compartiment uman caracteristic, o atitudine fundamentală a ființei umane în fața realității; întru realizarea acestei «Povestiri fundamentale în care se scaldă viața noastră întreagă» – citat după Michel Butor, din *Le roman comme recherche*. În *Repertoire I*, Paris, 1960, p. 7 –, omul utilizează semne lingvistice adecvate, cu o valoare narativă. Printre structurile lingvistice ale textului, cele temporale au o importanță decisivă. Realismul subiectivității cere un realism temporal care să-l unească pe eul narator în chip absolut cu durata evenimentelor trăite de eul erou”; dispunând astfel în timp, textul va constitui un spațiu. Repartiția timpurilor verbale în text, legătura lor cu alte semne sintactice, determină o anumită structură narativă care propune cititorului participarea la aventura naratorului; lectorul descifrează textul pe măsură ce eul își descifrează dimensiunile personalității”. În cazul relatării (narațiunii) la persoana întâi, cum este cazul *Amintirilor din copilărie*, se evidențiază *distanțe* „irecuperabile” între „timpul istoriei”, al evenimentelor și acela „al naratorului”; este o *distanță interioară* textului, ce se manifestă prin „interiorul demersului eului narator” și „refuză” cititorului „identificarea cu personajul cărții”.

Amintirile din copilărie se ilustrează ca o „narațiune retrospectivă care se dezvoltă pe dimensiunile pactului autobiografic”, fără a evita „distanța dintre timpul amintirii și cel al evenimentelor”, ba dimpotrivă, menținând-o, întrucât naratorul anunță încă de la început „încălcarea ordinii cronologice în relatarea faptelor” afirmându-și o libertate absolută în privința *relatării* evenimentelor.

Abordând chestiunea categoriilor temporale, criticul observă că „timpul care provoacă actul creației” este același care „trebuie să-l creeze: timpul povestirii”, un timp *dublu*: timpul propriu povestirii, numit „*timpul amintirii*” și, în pandant, „*timpul evenimentului*”. Autorului, în *A-*

mintiri din copilărie, aflat în „instanța scriiturii”, îi corespunde „timpul scriiturii”, eului narator, în schimb, aflat în momentul „acțiunii memoriei”, îi corespunde „*timpul amintirii*”, iar eului erou, a cărei personalitate „se dezvăluie în limitele evenimentului”, îi corespunde „*timpul evenimential*”.

Aparte este luat în discuție *timpul scriiturii* („categoria temporală purtătoare a pactului autobiografic” ce presupune obligatoriu „destinatarul mesajului, tu, ca subiect al lecturii”), *timpul amintirii* (categoria temporală ce aparține „vocii eului narator” și se realizează „în discurs prin *imperfect*”), *timpul evenimential* (ce se realizează în discurs prin „formele temporale, aparținând sferei trecutului și prin prezentul evenimential”), totul prezentat prin statistici și grafice concludive, pentru a denunța, în final, că această carte a lui Creangă „este o luptă dusă cu timpul, o ipostază a efortului de înălțare a sinelui din realitatea contingentă în lumea adevărată relevantă doar în *illo tempore*”, meditația asupra acestui tip de proză fiind o „meditație despre timpul și spațiul eului călător”.

Ioan Holban reia discuția privitoare la considerarea sau nu a *Amintirilor* ca roman, prezentând și aici grafice comparative între povestire, roman și autobiografie, subliniind că „deosebirile esențiale care se manifestă”, din punctul de vedere al *traiectului* parcurs de text „de la momentul creației, al emiterii, la acela al lecturii, al verificării”, se concretizează în „ceea ce nu poate fi crezut”, la poveste, „ceea ce poate fi crezut”, la roman și „ceea ce trebuie crezut”, la autobiografie.

Toată demonstrația teoretică în analiza naratorială a *Amintirilor* (și prin reflex a întregii opere crengiene), în care face apel la o vastă armătură ideatică, furnizată de iluștri teoreticieni, conduce la proba conform căreia „textul lui Creangă inovează” la „nivelul raportului dintre narațiune și prezentare”, în literatura secolului al XIX-lea, anticipând-o pe cea a secolului al XX-lea. Este un studiu laborios, autorul fiind extrem de atent la detaliile naratologice, al lui Ion Creangă, așezându-se astfel între exegezele cele mai particulare consacrate marelui nostru povestitor.

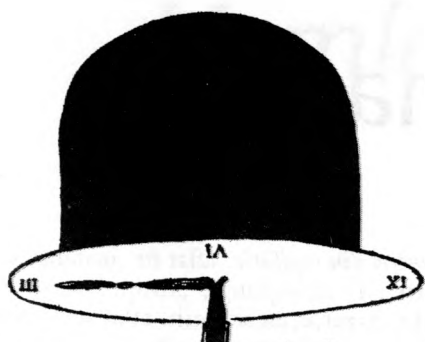
■

→ spectatorul avizat va avea ocazia să se concentreze asupra spectacolului, să filtreze ceea ce vede pe scenă și să separe degradarea de arta actoricească, de imaginile care i se oferă. Se va putea concentra asupra sensurilor și poate îi va fi mai ușor să se regăsească pe sine în povestea de la Elsinore. Chiar mai mult decât atât, deteriorarea de care se tot vorbește face spectacolul mai uman, îl „coboară” printre unii spectatori. Nimic rău în aceasta, căci îi oferă accesibilitate unei anumite categorii de public, care

nu este deosebit de antrenată ori de pretențioasă din punct de vedere teatral. Am vorbit mai sus de o condiție – aceea de a nu se căuta defectele, mai bine zis de a nu fi judecat după ceea ce *nu mai există*. Probabil că mai este nevoie de o a doua condiție – aceea de a nici nu avea așteptări prea mari. Cred că, acum, *Hamlet* are nevoie mai ales de spectatori lucizi, care să ia lucrurile așa cum sunt: spectacolul este altul, orizontul de așteptare trebuie modificat, adaptat la ceea ce se întâmplă acum pe scenă. Spectatorul sentimental, care privește ceea

ce se întâmplă pe scenă făcând mereu comparații cu primele reprezentări, va fi pe bună dreptate dezamăgit. De altfel, aceasta este și una dintre legile de bază ale teatrului (și ale lumii): evoluția – cu tot ceea ce înseamnă ea, părți bune sau mai puțin bune.

■

Epistolă estivală despre Japonia

Michael Finkenthal

În precedenta „epistolă hibernală” menționam succintul studiu a lui Shuzo Kuki despre sufletul japonez, care începea cu versurile lui Motoori Norinaga: „dacă cineva m-ar întreba: Ce este sufletul japonez...”. Autorul lor nu era de fapt un poet, ci mai curând un „cărturar”, un filosof am spune astăzi. Cu toate că în acea perioadă a shogunatului Tokugawa (Motoori a trăit între 1730 și 1801), filosofia nu exista încă în Japonia, ca disciplină propriu-zisă. Multă lume trăiește cu impresia că Japonia modernă s-a născut într-un proces miraculos, început odată cu „revoluția Meiji” (1868): un împărat înțelept a hotărât să scoată țara, guvernată de shoguni și de fideli lor samurai, din negurile unei lumi medievale care o amenința să urmeze soarta Chinei și a Indiei înrobite de marile puteri occidentale. În realitate, Japonia izolată politic – și într-o oarecare măsură și economic – de lumea occidentală pe cale de modernizare rapidă, și-a început (r)evoluția cu mult înaintea apariției fregatelor amiralului american Perry. Aflată la confluența a trei curenți de gândire, shintoism, confucianism și budism, Japonia intelectuală a intuit încă de pe la mijlocul secolului al XVII-lea necesitatea reînnoirii. Kada Azumaro (1669-1736) constata într-un memoriu adresat shogunului Yoshimune în 1728 că „astăzi, cultura națională fiind în decădere... umila sa intenție în acest document este de a supune judecății și aprobării autorității supreme propunerea de a înființa o școală de Educație Națională” (în limba engleză există o antologie publicată de Columbia University Press, *Sources of Japanese Tradition*, de unde am tradus multe din citatele din această epistolă). Este interesant de remarcat că renașterea culturală propusă s-ar realiza prin revitalizarea sau, mai bine zis, prin re-gândirea shintoismului, mai curând decât printr-o reformulare a budismului, a confucianismului sau o modernizare prin receptarea valorilor occidentale (așa cum erau cunoscute atunci într-o țară destul de izolată totuși de lume). Atacul împotriva „elementelor străine” era vehement: în timp ce sursele cu adevărat japoneze sunt neglijate sau uitate chiar cu desăvârșire, înțelepții timpului explică totul prin prisma doctrinelor (budiste) Tendai sau a confucianismului interpretat în tradițiile dinastiilor Tang sau Sung. „Dacă scrierile lor nu sunt simple elucubrații fabricate din teorii efemere sau dintr-o nesfârșită cazuistică, ele sunt – în orice caz – doar excentricități fără noimă, lipsite de orice element de adevăr!” Adevărul se afla în vechile tradiții shinto ilustrate în faimoasele culegeri *Manyoshu* și *Kojiki*, scrise cu sute de ani în urmă (cum nu am intenția să scriu un articol de „specialitate”, menționez doar titlurile și-l las pe cititor să descopere în lexicoane amănunte despre aceste cărți care reprezintă pentru tradiția japoneză ceea ce Biblia și scrierile lui Homer împreună ar reprezenta pentru civilizația iudeo-creștină a vestului).

Deja-vu? Desigur, dar încă nu am terminat tabloul: încă înainte de Motoori a apărut *Kamo Mabuchi* (1697-1769). În 1765, într-un stil extrem de modern și cu o ironie voltai-

riană, Kamo ataca confucianismul numindu-l „o simplă invenție umană care trivializează Cerul și Pământul”. Rezultatul: „oamenii au început să-i idolatrizeze pe conducătorii lor în așa măsură încât întreaga țară a fost înrobitea unei mentalități de sclavi”. Budismul nu e crușat nici el, definit fiind ca „o învățătură care-i face pe oameni stupizi”; și în continuare: „ce vor acești învățați chinezi când ne explică diferența între om și celelalte vietăți? E o altă negliobie (a chinezilor) aceea de a deosebi între om și animal... de ce ar fi doar omul considerat prețios? Ce îl face atât de deosebit? În China omul este considerat «sarea pământului» dar eu mă întreb dacă el nu este mai degrabă «răul pământului»?... Fiindcă de îndată ce (omul) a început să creadă că înțelegea lucrurilor îl va avantaja, toate relele posibile s-au născut în lume și pământul a devenit un iad... Chiar și în vremuri de pace, oamenii se înșală unii pe alții...”. Soluția? Înlăturarea doctrinelor străine, purificarea sufletelor prin întoarcerea la adevăratele surse: „În vremurile vechi, țara noastră nu era așa (coruptă). Strămoșii urmau legea celestă. Împăratul era soarele și luna și supușii săi, stelele”.

Motoori Norinaga subscris la toate cele spuse mai sus de înțelepții care l-au precedat, dar importanța lui constă mai ales în faptul că a generalizat lucrurile și a lărgit cadrul „specificului național”. „Calea cea dreaptă este aceeași în toate țările, în cer și pe pământ. Această cale a fost însă transmisă corect doar în țara noastră imperială”. Din nou, voi lăsa cititorului să citească splendida legendă a creației în versiunea ei japoneză: marile spirite creatoare, Takami-musubi și Kami-musubi care i-au împins pe zeii Izanagi și Izanami să creeze pământul și fenomenele naturale, precum și alți zei, soarele, împăratul și supușii săi... La un moment dat însă vraja se transformă într-un fior când citim: „și în acord cu voința divină, casa imperială este destinată să conducă națiunea până la sfârșitul lumii. Aceasta este calea noastră cea adevărată”. Tentația de a continua și a scrie doar despre Motoori este mare. Într-un fel a fost un „existențialist” religios; înaintea lui Kierkegaard (și necunoscându-l pe Pascal) scria: „Actele divine nu pot fi măsurate de mintea omenească. Intellectul nostru, oricât ar fi el de înțelept, este limitat. Actele divine sunt clare și evidente prin claritatea lor; faptul că ele ne apar de necrezut se datorează acestor limite ale minții umane”. Și într-un context oarecum diferit, la întrebarea (retorică) pe care și-o pune, „de ce s-a scris așa multă poezie de dragoste?”, Motoori răspundea cu o simplitate și un farmec care-l face atât de apropiat (și de „modern”): „dragostea, mai mult ca orice altă stare sufletească, atinge inima care la rândul ei are nevoie de a se exprima prin poezie. Doar în poemele de dragoste putem găsi expresia cea mai profundă a emoțiilor umane”...

Ceva mai târziu, spre sfârșitul shogunatului, Hirata Atsutane (1776-1843), încheia acest „ciclu” shintoist prin următoarea descrie-

re a naturii divine a Japoniei și a japonezilor: „Toate popoarele se referă la Japonia ca la Țara Zeilor, și ne numesc pe noi, japonezii, descendenții zeilor. Și într-adevăr, exact așa este: țara noastră făurită de zei ne-a fost dată ca o favoare din partea lor și din această cauză diferența dintre Japonia și celelalte țări ale lumii este atât de mare, încât nu admite nici o comparație. Țara noastră este, fără îndoială, Țara Zeilor, iar noi (japonezii) suntem – până la cel mai umil bărbat și femeie a pământului – urmașii lor”. Când s-a născut Japonia modernă, câțiva ani mai târziu, deschiderea înspre occident s-a produs pe acest fundal al unui specific național „tare”. Mult mai tare decât cel pe care-l căutau noile națiuni ale Europei fie în răsăritul fie în centrul ei. Pe acest fundal, nici ceea ce s-a scris la București (sau în Germania) în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și după primul război mondial, nu mai pare chiar atât de surprinzător. În Japonia, shintoismul a revenit în prim-plan în anii treizeci, odată cu războiul din China. Dar în noua sa înfățișare el a fost învăluit într-o țesătură – câteodată mai transparentă, câteodată mai opacă – de budism zen. Care la rândul său este mult influențat de confucianism. Această tapiserie ciudată în care motivele shinto și zen se împletesc pe un fundal confucian este o poveste în sine, pe care va trebui s-o abordez într-o altă epistolă. Aș vrea însă în acest punct să mă întorc la eroul epistolei precedente, *Shuzo Kuki*, și la retorica sa nietzscheană. Sau mai degrabă shintoistă?

„Eroismul tragic” la care se referă Kuki nu este o versiune japoneză a lui *vivere pericolosamente*; el este mai degrabă încercarea de a se conforma unei pure „factualități a lucrurilor”, cum o numea Nishida Kitaro. „A căuta semnificația adevărată a lucrului în sine nu înseamnă a urma servil o tradiție sau a acționa în virtutea unor pure impulsuri subiective” (citat din *Problematika culturii japoneze*, o colecție de conferințe ținute de Nishida în 1938, traduse și în franceză și în engleză). „Lumina țîșnește din întuneric” așadar, printr-un proces de înțelegere fenomenologică a realității: revelația esenței, a lucrului în sine (nu în sensul kantian!), este un concept care s-a născut în Orientul îndepărtat (*honkaku* își are originea în budismul chinez). Dar în timp ce „pe continentul asiatic semnificația revelației este înțelegerea a ceea ce se găsește dincolo de lumea fenomenelor, în Japonia revelația a devenit tocmai înțelegerea lucrurilor în lumea fenomenelor” (Hajime Nakamura în *Ways of thinking of Eastern peoples*). Plin de mândrie, Nishida constata că această depășire a marilor culturi indiană și chineză de către japonezi se datorește tocmai libertății de spirit a acestora din urmă, libertate care le permite să se adreseze direct lucrurilor în simplitatea și caracterul lor concret ultim. Adică, gândirii *shinto*.

Columbia, 24 mai 2004

[1]
București, 22 iulie '978

Dragă Petrică,
tare mi-a părut rău să aflu că ești în spital. Sper să te faci curînd sănătos: de la tine literatura așteaptă tot atît de mult cît aștept eu ca prieten. Dacă într-o vreme îmi părea bine că ne-am împrietenit, acum te consider o necesitate: prea greu se pot găsi azi pe lume prieteni ca tine. Mă bucur că ți-a plăcut „Jurnalul epistolar” (țin foarte mult la părerea ta!) – iată o carte cu mare succes: pînă acum au apărut opt cronici, numai favorabile, dar am primit și numeroase telefoane și scrisori, din țară și străinătate (America și Europa).

Așteptăm vești bune de la tine și vă îmbrățișăm pe amîndoi, cu drag

Nego

P.S. Doinaș a primit medicamentele și îți mulțumește.

[2]
I. Negoiteșcu
Fritz-Kostner, Bogen 16
D – 8000 München 83

Herrn Petru Krdu
Jugoslavija

München, 14 dec. '989

Dragă Petrică, azi am primit pe Mazilescu: îți mulțumesc și îți promit că îți voi înapoia cartea îndată ce voi scrie despre autor, adică în vară. Celelalte două cărți de care vorbești nu le-am primit încă.

Istoria, vol. 1 (1800-1945) e aproape gata și va apare, în limba română, în primăvară. Volumul 2 va apare la toamna viitoare.

Sărbători fericite vă urez la amîndoi,
nego

[3]
München, 7 nov. '991

Dragă Petrică,
dacă n-ai fi atît de trist și de îngrijorat de cele ce se întîmplă în jurul tău, aș fi foarte supărat pe tine că ai publicat interviul în această revistă de tineret fără a-mi cere în prealabil încuviințarea. Mai ales că s-au strecurat trei greșeli de tipar regretabile (am confruntat cu manuscrisul meu, unde lucrurile sunt cît se poate de clare): eu am scris (privitor la Eminescu) „ideile lui poli-tice” și nu „poetice” cum s-a tipărit; apoi 1800-1945 și nu „1880-1945”, cum și literatura română de la 1945 încoace și nu „1954”. Avînd în vedere că astfel de inter-

München, 7 nov. 1991

Dragă Petrică,
dacă n-ai fi stît de trist și de îngrijorat de cele ce se întîmplă în jurul tău, aș fi foarte supărat pe tine că ai publicat interviul în această revistă de tineret fără a-mi cere în prealabil încuviințarea. Mai ales că s-au strecurat trei greșeli de tipar regretabile (am confruntat cu manuscrisul meu, unde lucrurile sunt cît se poate de clare): eu am scris (privitor la Eminescu) „ideile lui poli-tice” și nu „poetice” cum s-a tipărit; apoi 1800-1945 și nu „1880-1945”, cum și literatura română de la 1945 încoace și nu „1954”. A-sunt treabă delicată (tu însuși îmi vorbești de „vîlvă” stîrnită), erorile de tipar devin de-a dreptul periculoase. La adresa mea apar, în presa din țară, acum, diverse atacuri – unele chiar mîrșave, încercînd să mă descalifice moral (dacă și Andrei Pleșu, pe vremea cînd încă era ministru, s-a prelat la așa ceva, ce să mă mir de gazetele lui Eugen Barbu și Adrian Păunescu!). Interviul meu cu tine l-am retipărit în actualul număr din *Dialog*, în versiunea lui corectă (vei primi curînd numărul). În *Vatra* a apă-

rut, în vara asta, textul meu despre *Poetul Petru Cârdu*. Recent a fost aici poetul Dan Damaschin, redactor la editura Dacia, care mi-a adus corecturile la volumul de versuri antologic *Sabasios*, ce va apare în decembrie. Tot în decembrie urmează să apară și *Istoria literaturii*, la Minerva. Asta e. Mă gîndesc mereu, cu grijă, la voi.

nego

Pe strada *Echinox*-ului

Adrian Grănescu

Aici, printre cărți cu grijă așezate, –
Da, se va spune, era un ins livresc,
Cineva murmură, cineva plînge,
Masa mea-i o cetate cu punțile întinse
Peste șanțuri adînci...

Ion Pop, *Aici*

În ianuarie 1961 aveam aproape doisprezece ani și eram elev în clasa a cincea; imediat după vacanța de iarnă, la reluarea școlii, am fost programați pentru prima oară de dimineața. Pînă atunci fuseserăm tot după-masa... Școala aceasta o urmașem dintr-a-ntîia, pe cînd se numea Școala Medic Nr. 4, apoi devenise Școala Medic Emil Racoviță și de la începuturi programul nostru se desfășura tot după amiaza, de la orele 14 la 18. Ce legătură are asta cu *Echinoxul*? Veți vedea imediat.

Școala nu prea avea săli de clasă, atîtea cîți copii vroia să școlarizeze, și din aceea cauză ciclul primar, cel mai ușor de sacrificat, funcționa de la amiază. După un trimestru ni se găsise o sală cu intrare direct prin stradă. Doar în pauze trebuia să intrăm în curtea școlii care era păzită de doi elevi de serviciu din clasele mari. Aceștia controlau dimineața, la venire, prezența chipielor, a numerelor de ordine cusute pe mîneca stîngă a uniformei și a carnetelor; noi „scăpam” de această obligație și treceam pe sub nasurile lor maimuțărindu-ne... Treaba putea să ne coste, și adesea chiar plăteam, un bobîrnac, o scatoalcă, un picior în fund... Unul din cei doi elevi de serviciu, primul pe care-l reținusem (fără să-l uit, în prima noastră săptămîină de schimbare) era *Ion Vartic*, din clasa a zecea. Orelor lor de clasă se desfășurau în sala „festivă” a școlii, la etaj; spre deosebire de noi, ei aveau scaune și mese, nu bănci hodorogite, vechi și incomode... De acum aș putea să spun că amintirea mea se leagă puțin de *Echinox*... Pe la această școală trecuseră, înainte de noi, elevii: Virgil Stanciu, *Ion (Jean) Pop*, Marcel Pop Corniș, Mircea Opriță, Adrian Dohotaru, Pavel Aioanei, Aurel Rău, Corneliu Regman, sau profesorii: Romulus Demetrescu, Sergiu Pavel Dan, Virgil Stanciu (tatăl), Vasile Scurtu. Poate or mai fi fost și alții, elevi trecători sau profesori care din neștiința mea lipsesc, le cer scuze și... înțelegere...

Școala noastră era, așa cum este ea și astăzi, situată pe una din cele mai vechi străzi ale orașului, în plin centru, în interiorul zidurilor de apărare ale cetății, cum s-ar fi spus în vechime. Strada Kogălniceanu, cum se numește ea după 1919, este „plină” de școli, este între școli, mai mult, pe ea se află și Universitatea Babeș-Bolyai; plină de școli era și în alte secole... Vis-à-vis de școală se afla o mică închisoare în care s-au mutat, mai târziu, Arhivele statului, construindu-și în locul vechiului „edificiu” un nou sediu. Într-una din clasele

noastre primare, tatăl colegului meu Liviu Vereș, „caraliu” chiar peste drum, a adus o dată un deținut în zeghe ca să repare ușile catedrei tovarășei noastre învățătoare, Augusta Ionescu. E o ștearsă amintire din copilărie, fără nimic fioros, fără nici o obsesie, fără nimic legat de *Marile speranțe* a lui Dickens.

Strada este plină de tei uriași; cînd înfloresc, prin iunie, aroma lor îneacă totul, plimbîndu-te ai impresia că ai pluti dormind în fundul unei bărci, înotînd pe undele unui dulce sirop, închizînd ochii ai putea să-ți imaginezi o piesă simfonică preferată; ungerii au numit-o (în traducere românească) strada Lupului (din interiorul cetății). O veche legendă povestea că într-o iarnă, cîndva în evul mediu, un lup flămînd s-a rătăcit pe acolo...

Cam în vremea primelor mele cinci clase, capătul străzii dinspre biserica reformată cu orgă primise spre găzduire statuia Sfîntului Gheorghe. Vechiul ei loc se transformase, pierzîndu-și numele sfîntului, în Piața Păcii, complet schimbată, înnoită, păstrînd de atunci amprenta (inconfundabilă) a blocurilor anilor șazeci (dejiste): nici frumoase, nici urîte, greoaie, făcute, în schimb, fără nici o economie, zdravene. Noua ei așezare, locația (cum se spune barbar astăzi) transformase acest colț de oraș (vecin cu școala mea) într-un spațiu (fals dar excelent elaborat) foarte medieval. Nici englezii, mari maeștri în d-alde astea, n-ar fi fost în stare de așa ceva... Plin de autenticitate, așa cum s-ar putea deduce din sulele de gravuri, desene în peniță, orice fel de grafică, realizate (bine) de mulți plasticieni și cu scop de suvenir... Bine chivernisite, toate acestea ar umple cîteva săli de muzeu. La celălalt capăt, strada aceasta va găzdui cînd voi ajunge să fiu eu student, cînd va veni vremea, prima redacție a *Echinoxului*, o construcție barocă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Cu cîțiva ani înainte, de pe fereastra (viitoare) redacției s-ar fi putut vedea un obelisc care avea în vîrf pe Fecioara Maria cu aureola ei înstelată. Era un monument vechi înălțat în memoria morților ciumei, așa știam eu, monumente de care este plină Europa Centrală. În vremea primelor mele clase primare acest grup statuar fusese mutat, după ce, paradoxal, fusese restaurat și reconstruit... Ateismul hrușciovian, bine însușit la noi, își arunca și aici tentaculele... Tot pe acolo, într-o toamnă, în drum spre ore, am văzut grupuri, grupuri de studenți cu pancarte (mergînd sau întorcîndu-se?) la o demonstrație împotriva americanilor, în vremea crizei rachetelor din Cuba. Astăzi statuia este ca și pierdută, nevăzută, în spatele bisericii Sfîntul Petru, vara, la poalele ei dorm cîțiva boschetari. Ar mai trebui să amintesc că în apropierea școlii, după unele surse, ființase cîndva tipografia lui Gáspár Heltai.

Pe atunci citisem primele cărți, lectura nu-mi era o îndeletnicire tocmai plăcută și nu-mi făceam nici o imagine despre propriul meu viitor. Mă gîndeam arareori și foarte vag la ceva neclar între inginerie și medicină.

Ani mai târziu, prin clasa a opta, m-am împrietenit cu cei mai mari decît mine: *Dinu Flămînd* și *Vicențiu Iluțiu*, echinoxîști de „dinaintea” mea. Coleg cu ei și prieten le era și Radu Pîslaru, care, mai târziu, va tehnoredacta primele numere ale revistei. Prietenia cu ei, impresiile schimbate, relatări despre lecturi – erau anii marelui dezgheț cultural de după declarația din aprilie 1964, atmosferă și efervescență care nu s-au mai repetat, indimenticabile – m-au făcut să mă gîndesc puțin mai serios la viitor. *Dinu* mi-a arătat primele sale poezii, eu i-am mărturisit că, de asemenea, „încerc”, „produc” și eu, dar amînam mereu momentul... Începeam să mă gîndesc mai serios la viitor și ocheam între medicină și filologie. Adică fără precizie. Într-a zecea am rămas singur, cei doi absolvenți erau de acum studenți. Nu fără oarecare peripeții. *Vicu Iluțiu* „intrase” (dacă-mi amintesc bine) din prima, la franceză. *Dinu Flămînd*, în schimb, probabil și influențat de modelul și succesul anteriorului racovișt, Aureliu Manea, și-a încercat norocul la București, la regie. Și cum cei din „provincie” nu prea aveau ce căuta pe acolo, a căzut cu „succes”, cum se spune. După o astfel de lovitură, tînărul român era nevoit să încerce orice, numai și numai să intre la o facultate, să nu fie luat la armată... Un hiatus de doi ani te tîmpea de-a binelea, sudarea firului întrerupt (cînd se putea face) se realiza cu mari greutate și urme. A reușit, totuși, la seral, la Filologia noastră de pe strada Horea și după un an s-a transferat la zi... Amintirile mele, iată, încep, încet-încet, să se lege ceva mai coerent de *Echinox*...

În 1967 am terminat liceul și prin iunie sau iulie am dat admitere la Facultatea de Filologie. Cu ocazia admiterii n-am cunoscut, nu s-a ivit ocazia, pe nici unul din viitorii mei colegi, echinoxîștii de mai târziu. Reținusem doar că primul „intrat”, cu zece pe „linie”, ar fi uimit comisia, acesta era *Ion Marcoș Livian*, absolventul liceului din Dumbrăveni. În anul meu (promoția cu cinci ani, 1967-1972), eram, ne-am cunoscut pe rînd, cu timiditate, în necunoaștere „de cauză” patru, apoi, mai târziu, cinci претенdenți: *Vasile Sav*, *Ion Marcoș Livian*, *Ștefan Damian*, *Ioan Peianov Radin* și eu, *Adrian Grănescu*. La facultate mi-am reîntîlnit vechii colegi de liceu, *Dinu Flămînd* și *Vicu Iluțiu*, mi-am făcut noi prieteni: *Mircea Ghițulescu*, *Gavril Moldovan*, *Petru M. Haș*, *Mariana Bojan*, apoi, treptat, echinoxîștii „propriu-ziși”. „Bătrîni”: *Horia Bădescu*, *Franz Hodjak*, *Vasile Muscă*, *Mircea Muthu*; „colegii”: *Aurel Codoban*,

lorin Creangă, Ion Cristoiu, Ion Maxim Danciu, Nicolae Diaconu, Ion Istrate, Ion Mircea, Peter Motzan, Marian Papahagi, Petru Poantă, Alexandru Gorșcovoz Pintescu, Gheorghe Pogan, Constantin Mutică, Adrian Popescu, Marcel Constantin Runcau, Werner Sollner, Eugen Uricaru, Alexandru Vlad, sau „tinerii”: Alexandru Cistelean, Ion Cristofor, Dan Damaschin, Al. Th. Ionescu, Călin Manilici, Virgil Mihaiu, Ovidiu Mureșan, Nicolae Oprea, Ioan Moldovan, Gheorghe Perian, Augustin Pop, Helmuth Britz. Mai târziu, la redacție i-am cunoscut și pe: Gaál György, Rostás Zoltán, Némethi Rudolf, Tamás Gáspár Miklós. Intrarea noastră la *Echinox* s-a făcut treptat, grupul foarte închis nu se prea arăta dispus să primească noi membri. Jean Pop era adevăratul „suflet”, cel mai mult el era preocupat de „reîmprospătare”, „tînăr” asistent universitar (deci cadru didactic) avea conștiința generațiilor de studenți, a „trecerii”, a golurilor dintre ele, încercînd, propunînd reînnoirea, reîntinerirea treptată, fără „spații”, cu invizibile suturi, o continuă curgere... Poate și de aceea debutul nostru, cu o singură excepție (*Ion Marcoș Livian*) s-a petrecut în alte reviste, mai cu seamă în *Tribuna*. Frecventam, în afara cnaclului *Echinox*, cnaclul revistei *Tribuna*, al Uniunii Scriitorilor, ceva mai deschis, mai „democratic”, tolerant. Dacă ar fi să dăm crezare alegoricului tablou al lui Vasile Gheorghiuță, *Grupul întemeietor al Echinoxului*, fiindcă am fost primiți pe rînd, numai unii dintre noi s-au numărat printre „întemeietori” (*Vasile Sav și Ștefan Damian*), ceilalți trei (printre care mă număr și eu) fiind membri „ulteriori”, adică de rînd. Aceasta-i o cu totul altă problemă, aici mi-am propus să scriu doar despre împrejurările în care am ajuns *echinoxist*, despre mișcarea în sine, despre colegii mei cei mai apropiați.

Acceptați, intrați în redacția din celălalt capăt al străzii școlii mele (în fapt adresa poștală a sediului clar așezat, orientat, inclusiv cu intrarea, pe strada Kogălniceanu, este pe strada... Universității, la nr. 7), o veche clădire a Clujului: în redacție munca noastră era răsplătită, din cînd în cînd, de către Universitate (nici pe departe cu dărniciă cu care erau onorați sportivii, mai ales fotbaliștii: locuință gratuită, masă gratuită, bani) cu un fel de indemnizație trimestrială, și vreo două cartele de masă „de supă”; eram fericiți, lumea era a noastră, „lucram” care va să zică, eram „ocupați”, paralel cu orele de studiu sau de prelegeri. Ne dădeam întîlnire cu iubitele noastre chiar în fața „redacției”, chipurile ca să cîștigăm timp, ce mai... eram foarte importanți...! Ba, aveam o legitimăție, identică cu cele ale ziariștilor „adevărați”, unde era scris numele, prenumele, titlul revistei, calitatea și un mic text care suna cam așa: *Rugăm autoritățile să acorde sprijin*. La premierele cinematografice, obraznici, mergeam, prin spate, la casă și ne luam bilete, aveam acest drept... Prietenele noastre trebuiau duse la un film... Iată-mă, de acum, intrat în „miezul” *Echinoxului*!

Prin anul doi sau trei m-am reîntîlnit cu Doru Vartic, în cu totul altă ipostază. El ne făcea seminarul de la literatură universală, cîteva teme au fost dedicate lui

Shakespeare... Despre Ibsen, spre neazul meu, n-am avut ocazia să povestim, am discutat, în schimb, despre Radu Stanca. Ne-am împrietenit. I-am citit cîteva cărți din biblioteca sa personală, cu grabă și pasiune, împrumutate unei verișoare de-a lui, Suzi, colegă cu mine... Un fel de lectură *second hand*, din moment ce ea mi le reîmprumutase mie, despre care el n-a știut niciodată, abia acum, poate, citind, va afla...

La redacție citeam articolele altora, venite spre publicare, ne exprimam opinii despre ele, corectam greșeli de dactilografie sau, dacă era cazul, de exprimare. Dactilografiam texte. Jean (*Ion*) Pop ne împărțea „sarcinile”, ne adunam aproape zilnic pe la orele 13,30. Cînd veneau (uneori) șpalturi (primele trasuri din textele culese la linotip, nepuse în pagină) făceam corecturi. Adevărate. Pentru fiecare număr de *Echinox* se făceau două corecturi cu paginile tehnodactate, exact așa cum vor fi tipărite. Un exemplar din corectură era dus la „Direcția Presei și Tipăriturilor”, denumirea eufemistică a cenzurii. Le citea și comitetul de partid de pe Universitate. În sfîrșit, urma partea finală, tipărirea. Atunci se făcea de serviciu în tipografie. Se puneau paginile în „mașină” și se făcea un prim „tras”. Acesta trebuia văzut cu foarte mare atenție ca să nu se fi inversat sau răsturnat rînduri, să nu fi rămas vreun titlu greșit, să nu apară o ilustrație pusă invers sau să rămînă strîmbă etc. Se dădea bun de tipar și se semna. Noi nu prea aveam ochii formați pentru așa ceva – și aceasta, ca orice lucru ce ține de scris, de redacție, este o deprindere ce se face încet, în ani de zile... Tipografii de meserie, în schimb, „vedeau”, descopereau orice: o virgulă (lipsă sau în plus), un cuvînt greșit („scăpat” din alte corecturi sau făcut de linotipist, neglijent după ultima corectură: corectă un cuvînt și greșea la altul...), ce mai încolo, încoace, oameni și ei... dar oameni de meserie...!

Spuneam mai sus că o dată pe trimestru primeam o indemnizație (în mod sigur obținută prin zbaterea lui Jean și nu prin altruismul Universității). Parcă era vorba de 100 de lei, pentru redactori. Ei bine, „pentru bunul mers al lucrurilor” cedam 25 de lei pentru a se cumpăra de băut tipografilor, perspicacitatea lor creștea subit și uititor... Asta doar în luna trimestrului cînd se „cotiza”... În rest, „scuzați că ne-am cunoscut...! ...mai bine să nu ne vedem, să ne ocolim...!”. A, să nu uit, să nu mă înțelegeți greșit, pregătirea revistei nu era „muncă patriotică”, nu era corvoadă, era o prestare de serviciu legală, plătită de Universitate „Întreprinderii Poligrafice” din Cluj după tarifele în vigoare... Într-o lună oarbă, adică fără ciubuc, deci pe la mijloc de trimestru, venindu-mi mie rîndul la serviciu, am asistat la pregătirea formei, am semnat bunul de tipar, părea că nu e nimic în neregulă... După ce s-a tipărit cam trei sferturi din întregul tiraj, era vorba de pagina întîi, „numai ce trece, ca din întîmplare” maestrul zețar care tocmai pregătise forma, uitîndu-se distrat la paginile ce „curgeau” din mașină, spunîndu-mi în treacăt:

– Cum vine aia, *Tineretea lui Marx*?

Eu mă uit, zîmbind prost, spre el, și-l corectez:

– Nu-i *Tineretea lui Marx*, ce să însemne prostia asta? E *Tineretea lui Marx*!

– Nu zău, unde vezi dumneata lui? Se răstește la mine. Și avea dreptate.

Marx era un nume sfînt. Și nu numai de aia îl iubeam noi, vorba vechiului banc despre compozitorul Ceaikovski, de la radio Erevan... Marx, marele sfînx, ca oricare altul din membrii comitetului central, nu se putea, nu era voie să fie grafiat greșit, stîlcit și nici prin preajma lui nu erau permise cuvinte răuvoitoare sau, intenționat, greșite. Treabă foarte serioasă. Mare dădăna. Nu mai știu cu mare exactitate cum au evoluat lucrurile... Probabil, ba foarte sigur că l-am chemat (eu sau ei?) pe Jean Pop. A venit fugind, gîfîind de atîta grabă, ca întotdeauna. Oricum la așa ceva se venea ca la un incendiu, s-a consfățuit, în taină, cu tipografii. În secret, fără ca eu să fiu martor. Mașina era oprită, nu se mai adunau paginile, una peste alta, pe măsură ce se tipăreau... A revenit maestrul cel cu vederea ageră și cu un fel de racletă a tăiat pur și simplu *l*-ul, făcîndu-i un șanț, o „pauză” care nu se mai imprima pe hîrtie, frîngîndu-l, *l*-ul nostru devenind un *i* de toată frumusețea. S-a pornit mașina, s-a terminat de tipărit tirajul și s-a convenit cu tipografia ca tot acest set (corectat, deci „bun”) să ne fie dat nouă, redacției (celelalte mergînd la „Difuzarea presei” și prin ei la chioșcuri, în Cluj, în țară...) pentru a fi expediat oficialităților (așa erau uzanțele) să nu se vadă infamanta greșală. Treaba s-a terminat (în final) cu bine, deși dacă s-ar fi găsit răuvoitori ar fi putut avea urmări dintre cele mai grave (mai ales pentru Jean).

*

Cum se desfășura viața mea cotidiană, în vremea studenției mele, cînd începusem să scriu, să public, cînd am ajuns, în cele din urmă, redactor la *Echinox*? Care va să zică era prin anii 1969-1970-1971-1972... Încerc să-mi amintesc...

Chiar dacă enumerarea activităților ar da impresia că viața zilnică părea monotona, totuși ea avea destule surprize, destule neprevăzături. De dimineața, plecat de acasă din deal, coborînd strada Pasteur și Babeș, străbătînd Clinicilor și Napoca, traversînd Piața Libertății spre Doja, ajungeam, în cele din urmă, pe Horea, în clădirea numită cîndva Marianum, Colegiul Marian, cum am botezat-o eu, ceva mai târziu, la Facultatea de Filologie, la cursuri. Dacă aveam vreo „fereastră” mergeam cu grupa fie la Sala 30 (așa-i spuneam noi cofetăriei lipită de facultate), la o cafea, fie la Urania, mai scumpă, lipsită de atmosfera studentască, cam proletară, fie la biblioteca facultății, în sala Eminescu de azi. Citind bibliografii pentru cursuri sau seminare sau, pur și simplu, citind (orice).

La orele amiezii (la 13 sau 14, atunci cînd aveam cursuri de la 8 la 14), făceam un drum la redacție, lîngă Universitate, ca să ne întîlnim cu Jean, traversînd o bucată (centrală) de Cluj. Înainte sau după, obligatoriu, o vizită la cofetăria Arizona. Jean sosea, ca întotdeauna, la redacție în ultimul moment, punctual, fugind, arătîndu-ne entuziast ultimele noutăți, cele mai noi cărți... Apoi urma „ședința” de redacție.

(continuare în numărul următor)

Poeme de Ileana Mălăncioiu

Ieronim sleeping

He sleeps with his head on my arms
With open eyes, it is late,
And I am afraid to take my arms from under his head,
It's quiet and I lean against him.

You have one glass eye, Ieronim,
A little bluer than the other
A little rounder too a little deeper
And it has waves in it like the old icons.

In the middle is a hole like a pupil
And it seems to bear a trace of weeping and it is
So cold that I begin to shiver:
Ieronim, I'm afraid, wake up, Ieronim.

But he stays there with his head on my arms
And he sleeps with open eyes and he dreams
That he will never wake and I cry to you all:
Quiet, please, quiet, Ieronim is sleeping.

Lilies for the bride

Lilies for mademoiselle the bride,
The like never seen, lilies fleshy and white,
As if at the disclosing of the perpetual marriage
Of a bridegroom young and without guile.

What do you bear, bridegroom, in the bouquet of three natures
The bouquet of three faces of God's glory
Like three lily flowers brought from afar
For the wedding from the old story.

The bridegroom cannot answer,
The bridegroom is flying through the clouds,
Mademoiselle the bride, in silence,
Kisses those three flowers

As if they had not been lily flowers
But the divine faces in truth.
Bridegroom, what do you bear in the bouquet of three natures
That raised the bride's body from death?

The eye itself is a lily

Behold the lily repeating itself eternally
Three lilies in one the divine bouquet,
More bouquets a wedding and a funeral,
All the weddings and funerals the same lily.

Out of the lily, my love, the bridal dance,
Out of the lily the funeral procession,

Like a dragon with a thousand heads the lily
Comes out perpetually to meet us.

The wind carries the lily seeds,
Lilies sprout from the stones of the boulevards
Lilies burst from the smoothly plastered walls
And out of the sun that bakes us hard.

They are like some eternal stalks, the rays,
The eye itself is a lily and its core is empty,
You can look out through the white petals
Where vitriol has cut its way.

Maybe it isn't him

I found your body stilettoed from behind
It would have been much harder otherwise
To pull the blade out terrified and wipe
The gold handle on my breast and side.

O Lord, I cry, maybe it's not him,
Maybe it's his earthly shape,
Maybe the blood is not actual blood,
Maybe his spirit is singing across the plain

Maybe the birds are listening to his song,
And that's why over the plain they are still,
Maybe they too are made of clay
Manufactured by magical skill

Maybe it is death only just arrived
That hunts the mystery of your sacred being
After whose form we were created,
Maybe the eternal bird is singing.

A dog

Thin air colder and colder
A dog stretched stiff and frozen, alone
With one white ear stuck on the earth
And the other open to the sky

The shepherd left ages ago
The herds too went away
In this silence the one sound
A lamb bleating up above

Making the mountains wrap up in white mist
The mist is lifted scattered in the wind
Unveiling still a dog abandoned
Lying with one ear frozen to the ground

Traducere de EILÉAN NÍ CHUILLEANÁIN

Poeme de Daniel Turcea

Plato

utopia, island toward which they fall like snow
swirling from everywhere, as if a collapse
of the cosmos
o pilgrims of the void

wanderers
the planets, oases
outline in the night the illusion
of the City

be on guard
life is deluding. Your face, pretty Narcissus,
mirrored ceaselessly in another
ripple of death

soul
don't yearn for body

Anastasia [„in this nearly defeated body..“]

in this nearly defeated body
in the hostile blood
what a pyre, what a pyre has kindled
its overwhelming life!

come to an end, night,
begin your unveiling, sacred mystery

Now

I feel I have lived so very long
that now I can say: it is good
nothing remains alien to me
and I long
for myself, since I am scattered all over the world

Light, Protect Me Now

Light, protect me now
from my own self
come near
light, sanctify
dust
and thought
not I
but you
live inside me
unvanquished

You

from beyond the words
from beyond the sky

of, how close to me You've been
in this century
of thirst
and iron

Flight

the sky
is a bird
in God

Ignatius' Song of Victory

You are excitedly waiting, waiting
to see the ravenous beasts tear to pieces
the body of a guiltless old man, but you should mourn
for your own unhealing wounds
for your own last end

look
here in the middle of the beasts I am
as if in the center of light
their fangs and ripping claws will make way
for radiance

you are witness
not to my death but to my birth
at this moment

oh, could you hear
the hymns of glory beginning to drown out
the screams in the arena, in the beating
of the wings
I see us encircled by flames
we are tearing our fragile limbs
we burn, burn

not robed in dust, is it proper
to meet with
such love?

Anastasia

[„the gentleness of the icon candle burns...“]

the gentleness of the icon candle burns
in the heart
which no longer knows
anything of earth that is similar in love

I know, we shall die, die
but oh, what splendor!

Traducere de ADAM J. SORKIN și MONICA PILLAT

Studii tomiste

În urmă cu doi ani – în perioada 7-9 mai 2002 – a avut loc loc la Oradea cel de-al doilea Colocviu anual al Societății Internaționale Toma de Aquino (S.I.T.A.), secția română. Însă abia acum am intrat în posesia revistei care cuprinde lucrările dezbătute în cadrul acestui congres și care a fost publicat cu sprijinul Institutului Teologic Greco-Catolic din Oradea și, ca atare, ne bucurăm să-i putem semnaliza prezența. Ceea ce aflăm chiar din cuvintele care prefăcează volumul, semnate de Alexander Baumgarten, este că „lucrările colocviului s-au desfășurat într-o efervescență spirituală care a lăsat unanima impresie a unui efort cultural asumat matur de asimilare a tomismului în gândirea românească”. Și, dacă ne gândim la faptul că, în cea mai mare parte, tendințele actuale în plan filosofic sunt orientate înspre defrișarea unor segmente extrem de importante din istoria ideilor, atunci organizarea unor astfel de *întâlniri* în jurul operei Sfântului Toma nu constituie decât urmarea firească a intențiilor culturale de clarificare a conținutului acesteia. Cu atât mai mult cu cât la aceste dezbateri, care au vizat raportul dintre filosofia practică a Sfântului Toma și distincția culturii occidentale între premodernitate și modernitate, s-au reunit personalități atât din sfera filosofiei, cât și din cea a teologiei: părintele Abelardo Lobado, președintele S.I.T.A., părin-

Revista Revistelor

tele Wilhelm Dancă de la Institutul de Teologie Romano-Catolică din Iași, părintele Horea Pop de la Institutul de Teologie Greco-Catolică din Oradea, profesorii Claude Karnoouh de la C.N.R.S. din Paris, Vasile Muscă de la Universitatea clujeană și cei mai tineri cercetători ca Sylvain Piron de la Paris, Molnár Péter de la Universitatea din Budapesta, Bogdan Tătaru Cazaban și Gabriela Blebea de la Universitatea din București și Mihai Maga de la Universitatea din Cluj. În același timp, dialogul participanților s-a centrat și în jurul problemelor care vizează relația dintre „statul secular premodern și biserica secularizată modernă, eșecul modernității și tomismul ca apărător al premodernității, evaluarea finalului Evului Mediu și a rolului jucat de ordinul franciscanilor în geneza modernității”, cum ne informează Alexander Baumgarten. Este senzațional să observi cum dialogul între filosofie și teologie începe efectiv să se închege pe baze comune și în conformitate cu aceleași intenții: recuperarea unei moșteniri și a unei tradiții în speranța rezolvării dilemelor universale ale gândirii.

Dincolo de intenția recuperării moștenirii tomiste, nu putem trece cu vederea efervescența spirituală similară care i-a cuprins pe tinerii cercetători de la Universitatea din Cluj. În luna mai a acestui an, prin acordul Consiliului profesoral al Facultății de Istorie și Filosofie, a fost înființat Centrul de Filosofie Antică și Medievală ca un centru de studii profesionale pe lângă Catedra de Istoria Filosofiei Antice și Medievale, condus de profesorul Vasile Muscă și de conferențiarul Alexander Baumgarten. Pe fondul acelorași intenții de traducere și asimilare în cultura română a celor mai importante opere ale antichității și evului mediu, cercetătorii grupați în jurul acestui centru își propun, pe lângă inaugurarea unor colecții de texte clasice în cadrul unor edituri de prestigiu, să reia proiectul traducerii și editării operei lui Teofil Corydaleu, proiect

inițiat de Constantin Noica în urmă cu trei decenii. Un obiectiv aparte pe care-l are în vedere acest centru este crearea unor specialiști în paleografia greacă și latină care să fie capabili să valorifice fondul autohton de manuscrise existente în bibliotecile românești. În fața inițiativelor de acest fel, nu putem decât să ne exprimăm admirația.

ADRIANA POP

• Sub genericul „Confesiuni”, *Contemporanul* (nr. 5/2004) reproduce alocuțiunea profesorului Nicolae Balotă cu ocazia primirii titlului de *Doctor honoris causa* al Universității „Lucian Blaga” din Sibiu.

Cu farmecul epic pe care i-l cunoaștem, Nicolae Balotă evocă un Sibiu intim, baladesc-arhaic dar deloc provincial, Sibiuul *Cercului literar* al tinereții sale; perspectiva umbrește puțin în însemnările despre război și perioada postbelică, pentru a se lumina din nou spre final.

„Sunt, într-adevăr, un fiu al secolului XX. Oricât îmi va mai fi dat să trăiesc în secolul al XXI-lea, trei sferturi de veac, dintre 1925-2000, vor atârna mai greu decât ceea ce îmi va fi dat să mai trăiesc după anul 2000. Nu mă mândresc nici-decum cu veacul în care m-am născut și mi-a fost dat să trăiesc. Am trăit anii secolului al XX-lea în răspăr, într-o răzvrătire continuă, cu atât mai exasperată atunci când era inevitabil neputincioasă”, scrie Nicolae Balotă, dezvăluindu-ne, însă, mai departe, resortul supraviețuirii sale spirituale. Simplu și ferm: „...am umplut vidul istoriei cu idei și cuvinte”.

• Multă poezie – „de toată mîna”, cum ar zice un clasic – în nr. 4-5/2004 din *Poesis*. Semnatari: Andrei Zanca, Alexandra Părvan, Sorin Anca, Cristina Eso, Iosif Caraiman, Vlad Scutelnicu, Ecaterina Negară, Șerban Codrin, Mircea Popa, Boris Marian, Sterian Vicol și Radu Cărneci. Sînt evocați, totodată, trei poeți dispăruți, Mihai Ursachi, Francisc Vinganu și Ion Iancu Lefter, cel din urmă prezent cu patru poeme inedite, oarecum surprinzătoare prin „militantismul disident” al frazării și imaginii liri-

ce. Un fragment din *Imagini pitorești* (1981): „Imagini din natură-s țărani pitorești!/Se vînd în iarmaroace, în crășme, -n piața mare,/în-fipti gospodărește în ghioage cio-bănești,/c-un junghier de lemn la cingătoare,/îi cumpără cu metrul s-a-copere pereții/de fier-beton ai cla-sei muncitoare”.

Tot în *Poesis*, Gh. Glodeanu publică un eseu despre *poetul* M. Blecher.

• Un interviu semnificativ pentru starea „exportului” de cultură românească publică Cristina Scarlat în *Nord literar*, nr. 5/2004. Intervievatul e Joaquin Garrigos, traducătorul în spaniolă al operei literare a lui Mircea Eliade și cel care a tradus și editat în premieră mon-dială *Jurnalul portughez* eladian.

Interviul, intitulat *Mircea Eliade pe scenele lumii*, oferă, cred, informații cvasi-necunoscute în țară. Aflăm, astfel, despre un spectacol de operă realizat de Luis de Pablo în 2001, la Teatrul Regal din Madrid, după lectura romanului *Domnișoara Christina* (!). Mai aflăm, apoi, că Joaquin Garrigos a tradus aproape toată opera literară a lui Eliade, dar și o parte din memorialistica acestuia. Un efort asumat individual, fără sprijinul autorităților culturale române.

Vorbind despre ecranizarea navelor fantastice ale lui Eliade, Joaquin Garrigos spune: „Dacă România ar avea o politică culturală cum trebuie, de sprijin al culturii sale, ar pune în mișcare proiectul pe care îl menționați. Sunt convins că dacă Eliade ar fi fost ungur ori ceh, desigur multe din operele sale s-ar fi bucurat de un montaj TV și ar fi rulat și în Apus. E ridicol ca România să se mulțumească vînzînd Dracula ca valoare culturală; pur și simplu derizoriu”.

O singură remarcă: Joaquin Garrigos a învățat românește din plăcere, iar pe Eliade l-a tradus, după cum mărturisește, din „inițiativă proprie”. La fel ca mulți alți traducători de literatură română în străinătate...

Circulara Uniunii Scriitorilor din România

Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din România nu este responsabilă pentru politica editorială a publicației și nici pentru conținutul materialelor publicate.

Comitetul Director al Uniunii Scriitorilor
5 iunie 2003

Către cititorii din străinătate ai revistei *Apostrof*

Pentru anul 2004, vă rugăm să vă abonați *direct prin redacție*, trimițînd contravaloarea abonamentului printr-un cec (money order) în contul:

Fundația Culturală *Apostrof*

Cont: SV6534401300 (Euro)

Cont: SV6674381300 (USD)

Banca Română pt. Dezvoltare – Group Société Generale – Sucursala Cluj, str. 21 Decembrie 1989, nr. 81-83, SWIFT BRDEROBU

Costul abonamentului este:

pentru 3 luni: 13\$

pentru 6 luni: 26\$

pentru 1 an: 52\$

În costul abonamentului sînt incluse și taxele de expediere par avion.

Către cititorii din țară ai revistei *Apostrof*

Pentru anul 2004, vă rugăm să vă abonați *direct la redacție*. Pentru aceasta, vă rugăm să plătiți contravaloarea abonamentului, prin *mandat postal*, pe adresa:

Lukács Iosif

Fundația Culturală *Apostrof*

Cluj-Napoca, 400146, str. Iașilor, nr. 14

Prețul abonamentului este:

pentru 3 luni: 60.000 lei

pentru 6 luni: 120.000 lei

pentru 1 an: 240.000 lei

Taxele de expediere sînt incluse în această sumă.

Pentru cei care se abonează prin această modalitate, asigurăm expedierea promptă a revistei. Cei care se abonează pe 1 an, primesc revista fără majorările de preț provocate de inflație.

CARTEA DE CARE AI NEVOIE

REDACȚIA:

MARTA PETREU
(redactor-șef)

ANA CORNEA
IRINA PETRAȘ
CLAUDIU GROZA
HORVÁTH SÁNDÓR
LUKÁCS JÓZSEF
ANA POP
(contabilitate)

TEHNOREDACTARE:
DAN CRAIOVEANU

EDITORI:

☐ Uniunea Scriitorilor
din România
☐ Fundația Culturală Apostrof
Cont la BRD Cluj:
în lei: SV7853701300
în euro: SV6534401300

Revista apare cu sprijinul:

☐ Ministerului Culturii și Cultelor
din România
☐ Consiliului local Cluj-Napoca

ADRESA REDACȚIEI:

Cluj-Napoca
Str. Iașilor, nr. 14, cod 400146
Tel., fax: 0264/432.444
e-mail: apostrof@pcnet.ro

• Revista APOSTROF figurează
în Lista-catalog a publicațiilor in-
terne, editată de RODIPET S.A., la
poziția 4251.

Manuscrisele primite la redacție
nu se înapoiază.

ISSN 1220-3122
Revista este înregistrată la OSIM
cu nr. 45630/22.05.1996

Vignetele revistei reprezintă
variațiuni grafice de Mihai Barbu
după desene de Franz Kafka.

Tiparul executat la
Centrul de Presă Reformată

Unica responsabilitate a revis-
tei *Apostrof* este de a găzdui
opiniile, oricât de diverse, ale
colaboratorilor noștri. Respon-
sabilitatea pentru conținutul
fiecărui text aparține, în exclu-
sivitate, autorului.

Apostrof

Editura „Biblioteca Apostrof” vă oferă următoarele titluri încă disponibile:

- EVELYN UNDERHILL, **Mistica. I. Fenomenul mistic**, traducere de LAURA PAVEL, postfață „Evelyn Underhill – Nae Ionescu” de MARTA PETREU, 1995, 332 p. 30 000 lei
- MARTA PETREU, **Apocalipsa după Marta**, poeme, 1999, 96 p. 50 000 lei
- MIRCEA ZACIU, **Jucătorul de rezervă**, poezie, 2000, 88 p. 50 000 lei

Colecția „Filosofie contemporană”

- GABRIEL MARCEL, **A fi și a avea**, traducere de CIPRIAN MIHALI, 1997, 192 p. 30 000 lei
- GABRIEL MARCEL, **Omul problematic**, traducere, note de FRANÇOIS BREDÉ și ȘTEFAN MELANCU, 1998, 140 p. 30 000 lei
- MICHEL HAAR, **Cîntul pămîntului. Heidegger**, traducere de IRINA PETRAȘ, 1998, 227 p. 45 000 lei

Colecția „Filosofie extrem-contemporană”

- VLADIMIR JANKÉLEVITCH, **Să iertăm?**, traducere de JANINA IANOȘI, postfață de ION IANOȘI, 1998, 82 p. 30 000 lei

Colecția „Filosofie medievală”

- SF. ANSELM DIN CANTERBURY, **Monologion despre esența divinității**, traducere de ALEXANDER BAUMGARTEN, 1998, 162 p. 35 000 lei

Colecția „Filosofia religiei”

- HENRY CORBIN, **Paradoxul monoteismului**, traducere de JANINA IANOȘI, 1997, 216 p. 40 000 lei

Colecția „Filosofie românească”

- ION IANOȘI, **O istorie a filosofiei românești**, 1996, 392 p. 100 000 lei
- N. STEINHARDT, **Cartea împărțisirii**, ediție gândită și alcătuită de ION VARTIC, ed. a III-a, 2001, 140 p. 70 000 lei
- D.D. ROȘCA, **Introducere la „Viața lui Isus”. Mitul utilului**, traducere de DUMITRU ȚEPENEAG, ediție și postfață de MARTA PETREU, 1999, 138 p. 35 000 lei
- VASILE MUSCĂ, **Filosofia în cetate**, 1999, 132 p. 35 000 lei
- BUCUR ȚINCU, **Apărarea civilizației**, ediție îngrijită și prefață de MARTA PETREU, 2000, 132 p. 50 000 lei

Colecția „Ianus”

- NORMAN MANEA, **Despre clovni**, eseuri, 1997, 230 p. 100 000 lei
- NORMAN MANEA, **Octombrie, ora opt**, proză, 1997, 186 p. 40 000 lei
- FLORIN SICOIE, **Simbăta engleză și alte povestiri**, 1998, 130 p. 20 000 lei
- NORMAN MANEA, **Fericirea obligatorie**, proză, 1999, 192 p. 50 000 lei
- RAMIRO DE MAEZTU, **Don Quijote, Don Juan și Celestina**, trad. de MARIANA VARTIC, prefață de ION VARTIC, 1999, 264 p. 60 000 lei
- LIVIU BLEOCA, **Biblioteca de buzunar**, roman, 2001, 128 p. 50 000 lei
- PHILIP ROTH, **Animal pe moarte**, roman, 2001, 132 p. 99 000 lei
- MARTA PETREU, **Ionescu în țara tatălui**, ed. a II-a, 2001, 178 p. 100 000 lei
- ION VARTIC, **Cioran naiv și sentimental**, ediția a II-a adăugită, 2002, 440 p. 150 000 lei
- SANDA CORDOȘ, **Literatura între revoluție și reacțiune**, ediția a II-a adăugită, 2002, 284 p. 150 000 lei

- ION VARTIC, **Clanul Caragiale**, 2002, 278 p. 160 000 lei
  - LEV TOLSTOI, **Moartea lui Ivan Ilici**, traducere de Janina Ianoși, prefață de Ion Vartic, 2003, 96 p. 75 000 lei
- Colecția „Scriinul negru”

- **Procesul „tovarășului Camil”**, ediție îngrijită de ION VARTIC, prefață de MIRCEA ZACIU, 1998, 96 p., 20 000 lei
- I.D. SÎRBU, **Scrisori către bunul Dumnezeu**, ediție îngrijită de ION VARTIC, 1998, 244 p. 50 000 lei
- LUDOVICA REBREANU, **Adio pînă la a doua Venire**, epistolar matern, ediție îngrijită, prefață și note de LIVIU MALIȚA, 1998, 288 p. 50 000 lei
- ARTHUR DAN, **Mituri căzute (Din jurnalul unui psihiatru)**, Aforisme. Prefețe de I. NEGOIȚESCU, ION VIANU, ALEXANDRU PALEOLOGU; ediție și notă asupra ediției de MARTA PETREU, 1999, 96 p. 30 000 lei
- PETRU DUMITRIU, **Vârsta de aur sau Dulceața vieții**, roman, text îngrijit și prefață de ION VARTIC, 1999, 208 p. 40 000 lei
- RADU PETRESCU, **Corespondență • Sinuciderea din Grădina Botanică** (variantele întîi în facsimil), ediție de MARTA PETREU și ANA CORNEA, prefață de MARTA PETREU, 188 p. 50 000 lei
- RADU STANCA, **Aquarium**, selecția textelor și cuvînt înainte de ION VARTIC, ediție de MARTA PETREU, 202 p. 50 000 lei
- DORLI BLAGA, ION BĂLU, **Blaga supravegheat de Securitate**, 240 p. 100 000 lei
- ALEXANDRU VONA, **Misterioasa dispariție a orașului din cîmpie**, proză, postfețe de MARTA PETREU și ION VARTIC, 2002, 152 p. 69 000 lei
- ZAHARIA BOILĂ, **Amintiri și considerații asupra mișcării legionare**, prefață de LIVIA TITIENI BOILĂ, ediție îngrijită de MARTA PETREU și ANA CORNEA, notă asupra ediției de MARTA PETREU, 2002, 160 p. 100 000 lei
- DUMITRU ȚEPENEAG, **Destin cu popești**, șotroane (în colaborare cu Editura Dacia), 2001, 144 p. 63 000 lei
- IRINA PETRAȘ, **Teoria literaturii**, dicționar-antologie, 2002, 288 p. 160 000 lei
- ALEXANDRU VONA, **Esmeralda**, fișă de dicționar de FLORIN MANOLESCU, desene de GABRIELA MELINESCU, 2003, 112 p. 75 000 lei

Cărți noi

- IRINA PETRAȘ, **Camil Petrescu. Schițe pentru un portret**, 2003, 150 p.
- PETRU POANTĂ, **Efectul „Echinoc” sau despre echilibru**, 2003, 176 p.
- MATEI CĂLINESCU, **Mateiu I. Caragiale: recitiri**, 2003, 162 p.
- ZAHARIA BOILĂ, **Memorii**, 2003, 256 p.
- ȘTEFAN BORBÉLY, **Proza fantastică a lui Mircea Eliade. Complexul gnostic**, 2003, 224 p.
- VASILE MUSCĂ, **Spusul și de nespusul**, 2003, 146 p.
- CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU, **F.W. Nietzsche. Viața și filosofia sa**, 2003, 128 p.
- FRIEDRICH NIETZSCHE, **Antichristul**, 2003, 128 p.
- GEORGE BANU, **Uitarea**, 2003, 80 p.

Adresa redacției: 400146, Cluj-Napoca, str. Iașilor, nr.14, tel. 0264 432.444.

APOSTROF

revistă a uniunii scriitorilor

APARE
LUNAR

**Dosar
Nicolae Mărgineanu**

Arhiva „A”:

În căutarea Dictionarului... pierdut

de Ion Vartic

I. Negoïtescu, Scrisori către Petru Cărdu

Laura Pavel despre Matei Călinescu

Ion Vlad despre C. Stănescu

Pe strada Echinoxului

de Adrian Grănescu

Poeme de

Ileana Mălăncioiu,

Daniel Turcea,

Vlad Mihai Moldovan

Revistă editată cu sprijinul financiar al MINISTERULUI CULTURII ȘI CULTELOR
și al CONSILIULUI LOCAL CLUJ-NAPOCA